

Att arbeta med sin egen och andras integration

- folkhögskolelärare skriver om sin praktik.

Förord

av Stina Sundberg, kanslichef på Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation

Utgångspunkter för vårt (integrations-) arbete

Citat från en av de deltagande lärarna:

”Folkhögskolan är speciellt lämplig för att arbeta med integration. Kanske för att den skapades för att ”integrera” människor i samhället, ge människor den utbildning och de kunskaper som behövdes för att aktivt kunna delta i ett demokratiskt samhälle.

Folkhögskolan var redan från början en plats där samtalet och mötet stod i centrum och där allas erfarenheter var viktiga. Var och en kunde sedan söka de kunskaper som den personen ville ha. Kursplaner och betyg kom i andra hand.

Folkhögskolan idag är en mötesplats. I nästan alla klasser finns personer med utländsk bakgrund, olika åldrar och olika skäl till varför de är på skolan. Arbetet bygger mycket på samtal och samarbete.”

Den här skriften bygger på texter skrivna av deltagarna i ”Integrationsprojektet” som löpt under ett års tid. Som RIO’s kanslichef Stina Sundberg redogjorde för i förordet så har deltagarna under det år projektet varat skrivit egna texter om sin verksamhet och det integrationsarbete som de bedriver samtidigt som vi har haft seminarier där vi dels gemensamt lyssnat till och samtalat med olika föreläsare, dels ägnat oss åt frågor i anslutning till textproduktionen.

Nu är projektet avslutat och i det här inledande avsnittet redogör vi, Anna Jutterdal och Kajsa Tegnér, för några av de utgångspunkter som vi ser som betydelsefulla för att lärare och andra aktörer inom samhällssektorn på ett konstruktivt sätt ska kunna arbeta med integrationsfrågor. Dessa tankar hade vi till viss del med oss från våra tidigare arbeten som projektledare och pedagoger, men de har ytterligare utvecklats under det här specifika utvecklingsprojektet. En viktig poäng med den här inledningen är att dessa utgångspunkter även är möjliga att generalisera till andra pedagogiska situationer, vi hoppas att de ska kunna vara till hjälp för integrationsarbetet i det lokala lärarkollegiet eller den mindre arbetsgruppen.

Den gemensamma nämnaren är att utgångspunkterna syftar till att underlätta ett kollektivt arbete som uppmärksammar svåra frågor kring makt och pedagogik. Frågor som berör såväl egna lokala och personliga handlingsmönster, praktiker och diskurser som mer övergripande samhällsliga. Så länge det finns strukturell diskriminering är samhällets institutioner och organisationer betydelsefulla arenor för denna specifika form av kulturtradering - där lär och utövar aktörerna (lärare och deltagare) såväl reproduktion och acceptans som förändringsmönster och motstånd.

Innan vi ger vår syn på förutsättningar för integrationsarbete, lyfter vi fram vad en av de deltagande lärarna menade var en av de viktigaste frågorna att ställa till sig själv som enskild individ:

Det vi först av allt vill betona är att man måste försöka skapa acceptans för att frågor kring integrering, inkludering och exkludering hör till något av det svåraste man kan arbeta med. Människor har i alla tider befunnit sig i denna spänning och denna maktkamp, ja, mitt i detta pedagogiska projekt: Vem och vad ska räknas in i normen, gemenskapen och samhället och vad och vilka ska hållas "utanför"? På vilka grunder sker kategoriseringar av olika beteenden och människor? Vad och vilka accepterar vi, ser vi som "goda" och välkomnar och vad och vilka "måste" vi säga nej till? Hur ska de "nödvändiga" avvisningarna se ut och vilka "reträttplatser" erbjuds? Till vilka mänskliga och jordiska skrymslen sträcker sig solidariteten med det som klassats som "ont", "svagt" eller på annat sätt oönskat och otillåtet och finns det ett slut för solidariteten? Hur ser i så fall den platsen ut?

Vi har alla någon gång varit på denna "plats" och vi ser den som en mycket viktig referenspunkt i ett integrationsarbete. Troligtvis känner vi alla av den som de lätt oroliga vingslag eller den totalt förlamande iskyla som kan sprida sig i våra hjärtan och kroppar - *när vi fruktar "de andra"*. När vi upplever att våra medmänniskor inte vill oss väl, att grannar, vänner eller främlingar vänder sig mot oss och förvägrar oss våra rättigheter till social samvaro, utveckling, hälsa eller rent av liv. Många minns situationer från sina barn- eller ungdomsår när vi gjorde något ("fel") som ledde till ett avvisande från föräldrar eller kompisar, vissa av oss känner ständigt av inristningarna på eller i våra kroppar efter avståndstagande blickar, slag eller annan kränkande behandling och vi kan alla titta på bilder från dödsceller eller från Balkan och Bergen-Belsen som vittnar om hur gränser satts för medkänsla och solidaritet med våra olika mänskliga "fel", avvikelser eller brister.

Vi menar att dessa gemensamma erfarenheter av att våra mänskliga rättigheter har förvägrats oss, kan hjälpa till att skapa den nödvändiga vi-känsla som är så betydelsefull för ett kollegialt integrationsarbete. Troligtvis har vi alla blivit utsatta och definitivt riskerar vi alla att själva utsätta andra för nedvärdering och exkludering. Att arbeta med integration är i en mening att arbeta med mänskliga rättigheter och skyldigheter. Hur vill jag att andra ska vara mot mig? Hur måste jag själv vara mot andra?

Det är viktigt att uppmärksamma att frågor kring integration, inkludering och exkludering kan vara kännbara och angelägna på ett speciellt sätt för de tjänstemän och tjänstekvinnor som arbetar inom olika samhällssektorer. Att som lärare vara del av en normproducerande institution *samtidigt* som man med en kritisk blick vill och behöver förhålla sig distanserad till denna praktik är inte lätt. Här framträder sålunda ytterligare en utgångspunkt som det gäller att skapa acceptans för: Samtidigt som samhällets institutioner och organisationer har som mål att främja rättvisa och likabehandling vet vi, bland annat med hjälp av samhällsvetenskaplig forskning, att det ibland, i vissa fall ofta, inte är så.

Vi har nu kunskap som säger oss att klassificeringar samt in- och uteslutningar ofta är så diskursivt subtila och naturliggjorda (hegemoniskt förgivettagna) att dess upprinnelse i mänskliga, existentiella och kulturella villkor förblir osynliga. Att som lärare verka inom en institution innebär därför att i en mening aldrig ha full kontroll över arbetet: i en tjänstemannaposition står man ”genomkorsad av olika diskurser”, diskurser som till viss del förblir dolda. Man riskerar därför att ur ett rättvise- och likabehandlingsperspektiv helt enkelt göra ”fel” utan att man märker det själv. Vi menar att de här villkoren med fördel kan användas för att skapa en känsla av gemenskap: För att komma vidare med integrationsarbetet måste vi hjälpas åt med att inte bara titta på de lyckosamma lösningarna utan även närma oss de ofruktsamma återvändsgränder som vi emellanåt beträder.

Här kommer en reflektion från en av lärarna om hur lätt det är att, som hon beskriver det, ”ramla ner i spåret där stereotyper och förgivettagande möter en”.

Jag hade pratat med en grupp muslimska kvinnor om att göra en kort film inför en temadag. De skulle prata framför kameran om vilka krav de ställde som kvinnor. Vi hade arbetat med detta i temat. Två kvinnor frågade var den skulle visas, om några män skulle se den. Jag svarade att enbart kvinnor kunde se den. Dessa två fick filma med mig då de inte ville vara framför kameran. Vi filmade gruppen och de fick sedan se filmen. Då sa en kvinna att jag skulle ta bort henne ur filmen. Jag frågade varför, om hon var orolig för att den skulle ”komma ut” utanför grupperna. I mitt huvud tog jag för givet att hon hade samma skäl som de tidigare två kvinnorna. Hon svarade att hon inte alls var orolig för det men tyckte inte att hon ”såg så bra ut” på filmen. Då var det flera som sa att jag skulle ta bort dem av samma skäl. Jag blev full i skratt och berättade för dem om vad jag hade tänkt. Vi hade en bra diskussion om hur man i Sverige klumpar ihop alla muslimer, i synnerhet kvinnor med slöja, hur man övervärderar religiösa uttryck, hur lätt det är att föreställa sig något om varandra. Jag har arbetat i 25 år med grupper från hela världen och tycker mig ha en hyfsat medveten hållning när det gäller ovanstående frågor men Man möter sig själv runt hörnet och lär sig något nytt, hela tiden.

I anslutning till detta insiktsfulla exempel är det värt att notera är att läraren använder kategorin ”muslimska kvinnor” i den första meningen. En fråga som infinner sig handlar om när det blir angeläget att peka ut människors religiösa tillhörighet på just detta specifika sätt. Handlar det om att skapa en distinktion mellan ”muslimska svenska kvinnor” och ”sekulära svenska kvinnor”? Vi ser i de övriga texterna att det är flera av lärarna som talar om ”de muslimska” i kontrast till ”de svenska” och vi vill med denna reflektion problematisera just detta specifika språkbruk och sätta ett frågetecken kring när det är motiverat. Kanske är det viktigt att motverka den nedvärdering och exkludering som möter muslimer som grupp i Sverige och i världen genom att i det egna språkbruket vara noggrann med att inkludera och att det därför kan vara viktigt att använda kategorin ”svenska muslimska kvinnor”?

I detta sammanhang, när vi uppmärksammar olika villkor för ett ifrågasättande kollegialt arbete, är det viktigt att framhålla att vi inte kommer att dröja vid tidsaspekterna mer än att säga att det är självklart att integrationsfrågor tar mycket tid i anspråk. Det är angeläget att fundera över vad de senaste årens ekonomiska åtstramningar inom flera samhällsinstitutioner kan ha inneburit för möjligheterna till kollegialt reflektionsarbete. Till exempel visar SUFO- utvärderingen att folkhögskolelärare inte har haft tillräcklig tid för att kunna möta de ökade kraven på att arbeta med integrationsfrågor.

Låt oss nu titta på citatet som inledde detta avsnitt och som kommer från en av de deltagande lärarna. Med den andemening som visas där kan man mycket väl se det som att folkhögskolorna är speciellt lämpliga platser för integration samtidigt som detta då blir viktigt att problematisera. Som Stina Sundberg talade om i förordet föranleder SUFO-utvärderingen flera viktiga frågor (Stinas ord igen, sammanfattade).

I det här projektet har vi ställt frågor kring vad ett integrationsarbete och ett integrerande arbetssätt kan innebära. Vari ligger svårigheterna och möjligheterna? Vad är det i mötena och samtalen som är avgörande för att det verkligen blir ett integrerande arbete? Med vilka ord kan vi på bästa sätt tala om detta? En stor del av arbetet har bestått i att tillsammans vrida och vända på olika begrepp och i slutet av skriften finns en begreppslista där några av lärarnas definitioner och resonemang återfinns.

Här följer nu vissa av de frågor som vi har hållit aktuella, framförallt har vi under projektets gång flera gånger frågat oss vad som menas med ”integration”. Vad menar integrationsministern när hon talar om integration? Vad menar olika folkhögskolelärare när de talar om integration? Handlar det om att infödda svenskar ska integreras med invandrade människor? Är människor som bor i ett bostadsområde där majoriteten av invånarna har sitt ursprung i andra länder än Sverige integrerade om de startar företag ihop, arrangerar kulturkvällar ihop, där barnen med olika etniska tillhörigheter går på samma skola? Vilka och vad är det som ska integreras?

Vad är segregation? När vi i dagstidningar kan läsa om segregerade områden vad menas då? Är ett bostadsområde, där den överväldigande majoriteten av invånarna har svensk etnisk bakgrund och där medelinkomsten är 300 000, segregerat? Är en by i de djupa skogarna av Småland där 100 procent av invånarna har svensk bakgrund segregerat? Eller är det endast bostadsområden där majoriteten har annan etnisk bakgrund än svensk som är segregerade?

När är människor **integrerade** och när är människor **segregerade**?

Helt klart är att en bakomliggande förutsättning när vi talar om dessa frågor är att vi utgår från nationalstater och befolkningsgrupper. Det vill säga att vi delar in människor i olika kategorier utifrån exempelvis, födelseland, hudfärg eller kultur och att vi förutsätter att det finns skillnader mellan dessa olika kategorier. Tanken om skillnad mellan människor är den bärande principen bakom tankar om integration och segregation. Dessutom bygger dessa tankar ofta på en idé om att det finns reella skillnader. Svårare är tanken att det är när vi kategoriserar människor i olika grupper som vi skapar skillnader. Att det är i själva språket, i sättet att tala, som olika skillnader och likheter skapas.

I en mening går det att se den här skriften som ett försök att lyfta fram att det finns olika sätt att förstå dessa begrepp och att tänka om vad som faktiskt är en lyckad integrerad verksamhet. Det finns med andra ord inte ett sätt att förstå begreppen och inte heller ett sätt att arbeta i praktiken som leder till ”lyckad integration”. Vi tänker att varje arbetsgrupp och varje person måste hitta sina egna ord och begrepp för att kunna förstå och förändra verksamheten till det bättre. Här följer ett exempel på vad en folkhögskolelärare kan vara uppmärksam på just med hjälp av vissa specifika ord och begrepp (- en form av uppmärksamhet eller kunskap som läraren även vill sprida vidare till de berörda deltagarna):

Tyvärr är min erfarenhet att deltagarna alltför ofta tystnar när de senare kommer in i svenska grupper. Den närvarande majoritetens majoritet men även den närvarande majoritetens minoritet har otrolig makt. Detta leder till nästa del av undervisningen - att studera hur makt och olika mekanismer fungerar i grupp och i samhället.

Flera av deltagarna har lyft fram det ifrågasättande och självreflexiva förhållningssättet som något av det allra viktigaste i ett integrationsarbete. Precis som läraren i citatet här nedan ger uttryck för, ser vi den kritiska och analytiska inställningen till det egna språket, de egna förhållningssätten och den egna praktiken som en oumbärlig del i ett integrationsarbete.

Kategorier och generaliseringar är nödvändiga. För att kommunicera kommer vi alltid att behöva använda oss av kategorier och generaliseringar. Till exempel kategorin ”invandrare” är mycket omdiskuterad. Personligen tror jag att människor alltid kommer att ha behov att markera sin ”annorlundenhet”. Professor Ove Sernhede talar om behovet av att tala om rötter, människans behov av att hävda sina rötter; om ett kraftfält som är verksamt och som borde utforskas och problematiseras. En lärare jag träffade en gång sade: - Jag kan inte inte-se att en elev är kurd för det skulle vara en förolämpning för honom och samtidigt får jag inte låsa in honom i en kategori.

Kategorierna svenskar och invandrare har olika betydelse beroende av vem som uttalar dem. Är det jag som definierar mig som invandrare eller är det du som svensk som gör det? Jag kan också bjuda på motstånd genom att kalla mig själv ”blatte”. Frågan är om, när majoriteten saknar insikt om invandringen som process, ser etnicitet som stabil och dessutom nedvärderar

”den andre”, om det verkligen hjälper att skapa nya uttryck? Kan språket förändra synen eller är det synen som förskjuts till och klistras på ett nytt uttryck i stället? Kanske kommer vi i framtiden tala i mycket mer nyanserade kategorier som kommer att bygga på vår kunskap om invandringsprocessen (kurdisk invandrare, kurdisk svensk, svensk med kurdisk bakgrund och så vidare).

Vi, som projektledare, ser det som en förutsättning att under ett sådant här undersökande kollegialt arbete, eller gemensam lärprocess, försöka ha en nyfiken, prövande och ifrågasättande inställning till de ord och begrepp som hör till ”integrationsområdet”. Att vara noggrann med vilka ord, begrepp och kategorier som är användbara har då bland annat att göra med att vissa begrepp av vetenskaplig eller politisk karaktär inte säkert fungerar i den praktiska verksamheten och vice versa. En aspekt är just att orden kan betyda olika saker beroende på erfarenheter och sammanhang, vilket också denna text både visar på och utgår ifrån.

Att som de deltagande lärarna stanna upp och ta sig tid att göra text av tankar, erfarenheter och vardagspraktik består som vi ser det i att ta ställning till vilka ord som är mest adekvata att använda i olika sammanhang. Bland annat utifrån att de ord vi använder också ”gör” något med oss och världen. Hur lärarna beskriver sig själva, sina deltagare, sin verksamhet och de problem och möjligheter de befinner sig i, säger också något om den människo- och samhällssyn som finns kopplad till de olika orden. Och när det handlar om att uttala sig om ”integrationsområdet”, vilket är relativt nytt för flera av deltagarna, har vi erfarit att det finns en oro för att säga eller tänka ”fel”. Att formulera sig i text handlar därför till viss del om att våga – speciellt då det här är ett område där man ibland är så rädd att trampa i klaveret att många tystas och tystnar. Rädslan handlar som vi ser det till stor del om att säga eller göra något som kan tas för etnocentriskt, rasistiskt eller på annat sätt ogenomtänkt eller inskränkt.

Den utgångspunkt som vi finner mest fruktbar i det här sammanhanget är därför att det finns så kallad strukturell etnocentrism/rasism i vårt samhälle och att vi alla, i olika grad, riskerar att vara bärare av den. Vi ser det som att denna struktur ömsom verkar genom tydligt och uttalat förtryck ömsom genom mer subtila, ofta diskursivt språkliga, uttryck. Begreppet struktur ska här förstås som de mönster som kan bli följden av de snarlika sätt varpå individer och grupper agerar och relaterar, som bygger på allt från okunskap till rädsla och hat, och som är svåra men inte omöjliga att bryta. Dessa mönster är alltså inte något som på ett abstrakt plan eller överjordiskt vis finns över våra huvuden, utan är något som görs av oss människor i vår mellanmänskliga interaktion. En sådan syn på att det finns mönster i hur vi relaterar till varandra innebär inte en syn på människan som mekaniskt styrd och därigenom utan eget ansvar, dock vill den visa på att mönster kan vara väldigt starka och faktiskt påverkar vad som upplevs som möjligt för oss att göra, tänka och känna. Exempel på mönster som bevisligen är svåra att bryta är mäns generella lönemässiga överläge över kvinnor och invandrade svenskars sämre läge på arbetsmarkanden jämfört med infödda svenskars. I bägge dessa fall reproduceras strukturerna eller mönstren av alldeles vanliga människor i alldeles vanliga situationer: någon kommer på idén att föreslå en löneförhöjning och någon annan beslutar sig för att lägga en jobbsökan i papperskorgen.

Behöver då erkännandet av att vi lever i och relaterar till varandra i maktstrukturer innebära ett omedelbart skuldbeläggande av individen eller gruppen? Vi menar att man istället kan se det som att det just är medvetenheten om att det finns starka sociala mönster som gör det möjligt för oss som individer och grupper att ta ans-

var, för så länge mönstren är osynliga utgör de ett hot mot vår ”fria” vilja och vår förmåga till rationella val och överväganden. Det är just med hjälp av denna utgångspunkt som det går att förstå hur strukturellt förtryck, i detta fall etnocentrism/rasism, kommer till uttryck i specifika situationer. Det är också med hjälp av denna medvetenhet som det är möjligt att finna nya sätt att göra, tänka och tala. Sätt som kan leda till en mer rättvis fördelning av makt, av de olika former av mänskligt ”kapital” som vi känner till – såsom självförtroende, inflytande, handlingskraft, förmåga till kritiskt tänkande osv.

Om **individer** eller **grupper** trots detta synsätt väljer att inte försöka arbeta **mot diskriminering** och **orättvisor** är antagligen talet om **individuell** eller **kollektiv skuld** mer adekvat.

Men att medvetet försöka behandla andra orättvist och illa är det dock få som säger sig vilja. Däremot är det många som talar om att det i den verksamhet som de ansvarar för finns demokrati, rättvisa och likabehandling – Och visst är det så, våra möten, samtal och kulturer rymmer mycket av dessa goda värden och detta måste vi uppmärksamma, tala om och vara stolta över. Den stora frågan är hur vi kan förhålla oss inför vittnesmål om utanförskap, nedvärdering och marginalisering och inför det faktum att dessa mönster, denna strukturella diskriminering, alltfjämt finns i vår närhet. En viktig utgångspunkt består i att demokrati och rättvisa inte är något som finns där en gång för alla utan är något vi hela tiden måste försöka sträva efter att uppnå.

I strävan efter rättvisa, likabehandling och demokrati i folkhögskolan och andra samhällliga verksamheter är det viktigt med en solidarisk inställning där vi är observanta på oss själva och varandra och där vi försöker undvika våld och förtryck i alla dess former. Där vi ser att vi måste försöka göra så gott vi kan tillsammans och att vi aldrig riktigt kan räkna ut eller förstå hur vi ska göra förrän vi har försökt. Vi måste fortsätta att försöka göra olika (goda) saker tillsammans, sen måste vi titta på hur det blev och försöka lära oss av det vi gjort för att sedan gå vidare på ett så bra sätt vi kan. Och vi måste få med så många som möjligt i denna strävan och se att detta ”vi” verkligen innefattar ”oss alla” och då följaktligen består både av människor som helt eller delvis upplever sig marginaliserade och tystade och människor som upplever sig som ”normala” och därigenom riskerar att bli okända för de utstötta röster och för de mekanismer som leder till **”andrafiering”** och marginalisering.

Några av lärarna talar i texterna om hur viktigt det är att motarbeta ”paranoia” och ”skitsnack” och att vi därför måste försöka skapa en atmosfär av tillit och förtroende i våra verksamheter och organisationer. Vi tror att detta är helt centralt och att det bland annat handlar om att hitta former för att ”inkludera den fördomsfulla och förtryckande” – just eftersom denna person kan visa sig vara jag själv, en kollega eller en deltagare. Vi har alltså en intersektionell grundsyn som innebär att ingen kan räkna med att stå fri från de olika maktordningar som påverkar våra möten och vår kommunikation. Vi riskerar alla att hamna i en över- eller en underordnad position,

att inte ha full kontroll över olika skeenden och att inte veta hur vi ska bete oss för att förändra oss själva, någon annan eller hela situationen.

Vi ser betydelsen av att i ett sådant här projekt hjälpas åt med att tänka tankar till sin spets för att kunna se vad som döljer sig och vi ser även betydelsen av att uppmärksamma vad som hotar detta gemensamma tankearbete. Vi vet vad rädslan, eller till och med föraktet, för det svaga och avvikande kan göra med möjligheterna till ett fritt och associativt tänkande. Risker för likriktning är ständigt aktuella. Att samtidigt som ord och tankar går att ses som verkliga handlingar som kan sära och förgöra likväl som bygga upp, är det viktigt att försöka skapa en plats där människor vågar och förmår lägga dem på bordet eftersom det främst är med en gemensam blick som det går att förstå de olika diskurser och mönster som präglar den praktik vi vill förstå och utveckla.

De kritiska och ifrågasättande ambitionerna i ett pedagogiskt projekt får alltså inte leda till att det ofärdiga, svaga och osäkra i vare sig tankegångar eller personer förtrycks, marginaliseras eller stöts ut. Vi måste våga tänka tillsammans!

Utan att för den skull släppa fokus på att man aldrig får tillåta kränkningar och förtryck menar vi alltså att man behöver skapa möjligheter till ett gemensamt och "vildvuxet" tänkande kring verksamheten i och kring folkhögskolorna. En utgångspunkt är att försöka låta olika röster komma till uttryck och skapa utrymme att tänka vidare och problematisera på ett så fritt sätt som möjligt. För detta associativa och kreativa förhållningssätt är tron på den goda viljan och det goda uppsåtet absolut central. För att kunna ge och ta emot ifrågasättanden och problematiseringar behöver vi känna att vi vill varandra och verksamheten väl. Vi har försökt motarbeta de tendenser som leder till att paranoida känslor uppstår och som därigenom medverkar i skapandet av "den andre" som någon med ont uppsåt, någon som vill sätta sig på mig mer än lyfta mig.

Kort sagt: Vi har utgått från att om vi ska kunna arbeta med frågor som handlar om hur en omsorgsfull, inkluderande och kritiskt ifrågasättande lärmiljö för folkhögskolans deltagare ska bli verklighet, måste vi se till att försöka skapa en sådan för oss själva i våra egna pedagogiska situationer.

Vi avslutar med en kritisk iakttagelse från en av folkhögskolorna som säger något om hur ett invariant sätt att kategorisera och tänka kan försvåra ett relaterande till varandra utanför de olika mönster och ordningar som är tongivande i vår kultur och i vårt språk.

När vi intervjuar våra elever innan de blir antagna på skolan är vi noga med att försöka ta reda på vad just den eleven har för bakgrund. Där tror vi att vi duktiga på att se varje individ. Däremot är det något som händer när eleven kommer tillbaka till skolan på hösten. Då blir individen direkt en del av en klass eller grupp. Då är det väldigt lätt att från båda håll tappa fokus på individen och tänka tankar som – i den klassen finns 9 muslimer, 3 män, 7 syrianer, 8 arabisktalande. Det är också väldigt lätt att som elev tappa sin tidigare identitet då man sätter sig på skolbänken igen.

Läsanvisning

Den här skriften består till största delen av folkhögskolelärares berättelser om undervisningssituationer, planering, kollegiala samtal med mera. Vissa exempel är problematiseringar av den egna verksamheten där lärare berättar om hur de vrider och vänder på olika frågor och situationer. Andra exempel är inte alls problematiserande utan talar för sig själva som just exempel. Dispositionen är sådan att först uppmärksammas arbete med språk i vid mening och därefter följer diskussioner om hur man kan jobba med konflikter och diskriminering. Därpå följer några mer utförliga exempel på hur arbete med integration kan komma till uttryck i verksamhetens olika ämnen. Så följer ett avsnitt om hur samarbete mellan folkhögskolor och lokalsamhället kan se ut. Därefter ges exempel på de olika mötesformer som används i syfte skapa delaktighet och integration. Avslutningsvis finns ett avsnitt om hur man i lärargrupper på olika nivåer diskuterar frågor om integration.

Vi har inte velat tydliggöra vilka lärare, deltagare eller folkhögskolor som säger eller gör vad och därför har vi avidentifierat så långt det har gått. Dels har vi tänkt på sekretessen, dels har vi inte velat vare sig peka ut eller framhålla några enskilda personer eller organisationer. Vi har försökt hitta en form som gör det möjligt för folkhögskolorna att berätta om såväl det de finner svårt och problematiskt och det som fungerar väl.

I slutet av texten finns en lista över de deltagande folkhögskolorna och de personer som har varit aktiva. Där framkommer även att folkhögskolorna har olika ingångar till det här projektet samt olika vana vid att jobba med dessa frågor, några har hållit på längre tid och andra kortare. Förutom att de skiljer sig åt gällande hur länge och hur intensivt de har jobbat med integrationsfrågor så går det att urskilja några olika kategorier av folkhögskolor där integrationsfrågan kan ha olika tyngd, karaktär och innebörd. (Här följer en beskrivning av detta utifrån de skolor som deltagit som Stina skriver.)

Som Stina Sundberg talade om i förordet så riktar sig den här skriften till alla som är intresserade av folkhögskolors arbete med integration, lärare och deltagare såväl som politiker och tjänstemän. Vi hoppas att texterna kan inspirera, dels i form av konkreta och praktiska tips och exempel, dels i form av fruktbara problematiseringar som kan leda till nya tankar om den komplexa integrationspraktiken och – politiken.

Innehåll

Arbeta med språk i vid mening	14
Varför har vi specifika kurser enbart för invandrare?	14
Varför har vi inte invandrarkurser?	17
Ett exempel på både och	19
Hur förhålla sig i frågor om språk?	19
Arbeta med konflikter och diskriminering	23
Uppmärksamma förtryck och diskriminering mellan deltagare	25
Arbeta med integration i alla "ämnen" hela tiden	32
Samarbeta med (lokal-) samhälle och arbetsliv	45
Arbeta med olika mötesformer	52
Möten	52
Öva demokrati	57
Arbeta med oss själva som lärare	62
Är vi tillräckligt självreflexiva?	62
Är det svårt att skapa mångfald bland lärare?	66
Tar vi hjälp "utifrån"?	66
Några diskussioner i lärarkollegiet	67
Begreppslista	69
Slutord	77
Medverkande	79

Arbeta med språk i vid mening

I det här avsnittet uppmärksammas hur folkhögskolorna arbetar med frågor kring språk. Först lyfts tankar om ”invandrarkurser” fram. Det finns skolor som deltagit i detta projekt som erbjuder kurser för enbart invandrade personer och det finns skolor som valt att inte erbjuda specifika kurser för invandrade personer. Oavsett om folkhögskolan valt att erbjuda specifika kurser för invandrade personer eller inte grundar sig ställningstagandet på att invandrade personer ska lära sig svenska. Argumenten för och emot specifika kurser för invandrare skiljer sig alltså åt och är intressanta att lyfta fram. Vad som gör att en folkhögskola väljer att ha specifika invandrarkurser kan bero på att folkhögskolan ser behovet av att deltagare som inte klarat SFI får nya möjligheter. Här är det alltså, i en mening, det omgivande samhällets insatser, eller misslyckade försök, som leder till att man väljer att erbjuda svenska för invandrare. I en annan skola kan det vara ett medvetet upplägg utifrån erfarenheter av deltagares behov. Vi menar att, oavsett om det är det omgivande samhällets behov eller misslyckade försök – eller ett inom folkhögskolan taget beslut om att hålla specifika kurser för invandrare eller inte, är det mycket viktigt att folkhögskolorna tar medvetna och genomtänkta beslut om hur kurserna ska ges. Det finns en fara med att hålla specifika kurser för invandrare eller att inte ge specifika kurser för invandrare om man inte aktivt och medvetet vet varför man gör på det ena eller det andra sättet. Det gäller att veta vad syftet är och därefter bestämma sig för metoderna, i detta fall hur deltagaruppsättningen ska se ut.

Varför har vi specifika kurser enbart för invandrare?

För att lära sig bättre svenska

I de förorter där vi rekryterar deltagare bor det människor som är födda i Sverige eller i andra delar av världen. Vi jobbar tillsammans med människor som går i skolan för att lära sig mer svenska och mer om olika saker för att klara sig bättre i Sverige. Ibland jobbar vi med kunskaper som är självklara även för lågutbildade svenskar och ibland med saker som många i Sverige skulle vilja lära sig mer om, t.ex. när det gäller att måla, skulptera och uttrycka sig i bild på olika sätt. Det skulle naturligtvis vara spännande med deltagare som redan kan svenska bra, men målet med kursen är hela tiden att lära sig bättre svenska. Dagens deltagare har ofta gått på SFI utan att uppnå godkänd nivå och saknar ofta självförtroende att hävda sig i en svenskspråkig miljö. När grunden till språket är tillräckligt bra, efter ett eller två år, kan de gå vidare på skolans allmänna linje och skaffa sig gymnasiebehörighet tillsammans med både svenskar och andra invandrare.

I de intressegrupper som de deltar i en gång i veckan under en dubbeltimme, jobbar de i blandade grupper med deltagare från de andra kurserna som är intresserade av samma sak. Då har man fokus på det man håller på med och är inte i en språkinläringssituation och det går ofta jättebra.

Lära svenska för yrkeslivet

På skolan har vi fyra invandrarkurser. På dessa kurser går deltagare som har behov som inte svenskar har. Det kan bero på språklig nivå, antal skolår, omvärldsuppfattning och studieteknik (ofta beroende på att våra elever inte har 9-årig grundskola som bas) och också rädsla och brist på självförtroende. Invandrarkurserna är till för att stärka kompetens och självkänsla hos kursdeltagarna och vi anser att dessa kurser är viktiga för en del invandrare. Ett flertal av kursdeltagarna varje år går vidare till allmänkursen. 1995 startade vi en yrkesinriktad preparandkurs inom vård och omsorg och några år senare en barnomsorgskurs. Båda kurserna innehåller praktik, 6 veckor och är ettåriga. På de här kurserna får eleverna förbättra sina språkkunskaper och ämneskunskaper och inse vad det innebär att läsa till ett yrke. Många av kursdeltagarna har fått jobb på sina praktikplatser alltifrån timanställningar, vikariat till ordinarie tjänster. Huvudmålet för kurserna är att så många som möjligt ska gå vidare till relevanta gymnasieprogram på Komvux för att få behörighet. Vi anser att båda dessa kurser bidrar till integration i samhället.

För att inte "det svenska" ska bli normgivande

Många forskare vittnar om de orimliga omvägar som många invandrare tvingas att ta pga. stelbenta utbildningssystem. Genom att bygga upp en medveten modell har vi försökt att undvika detta. Vi har försökt att inte få alla hamna under samma kategori "invandrare" och samtidigt undvika att deltagarna hamnar i en orimlig studiesituation tillsammans med svenskfödda. Vår syn är att särskiljande undervisning ska ha ett medvetet syfte. Detta har krävt mycket noggranna intervjumöten med alla sökande, en noggrant avvägd antagningsprocedur samt en resursfördelning och schemaläggning som tar hänsyn till de antagna. På det sättet kan deltagare med utländsk utbildning på ett förnuftigt sätt slussas in i skolans kursstruktur. Men vi har också försökt att skapa rimliga villkor för språkinläring, vilket innebär att svenska som andraspråksundervisning finns under hela studietiden på allmänna kursen.

Vi har under åren insett vikten av en språkligt tillåtande och utvecklande miljö. Det handlar om ett förhållningssätt där språklig bearbetning ingår som en självklar del av undervisningen. Detta är inget problem då alla i gruppen är andraspråkstalare men i blandade grupper är det inte lika självklart. Det är mycket svårt att hålla balans så att både modersmålstalare och andraspråkstalare upplever undervisningen givande.

På allmän kurs 1 kan deltagarna lägga tyngdpunkten på inläring av svenska språket och arbeta med detta i sin egen takt. Genom den separata undervisningen kan de stärkas inför mötet med studerande med svenska som modersmål dvs. rusta dem för att klara studierna på egen hand under fortsatta studier på allmän kurs. Lärarna i A1 kan också arbeta med deltagarnas kunskapssyn på ett annat sätt än vad som skulle ha varit möjligt i en grupp där etniska svenskar ingår. Personliga erfarenheter bl.a. från utbildning i andra länder jämförs med studierna på folkhögskola och med den svenska skolan, som många deltagare kommer i kontakt med genom sina barn. I en språkblandad grupp blir det gärna svensk dominans i sådana samtal och "det svenska" blir normgivande, varigenom många frågor aldrig ställs. Deltagarna har kommit till Sverige som vuxna och är alltså inte uppväxta med det svenska undervisningssystemet och därför kan läsningar uppstå i dialog med svenskar.

Det är för många deltagare tillräckligt betungande att tillägna sig ett nytt språk och därför har de möjlighet att välja bort engelska från schemat under sitt första år och arbeta mera med svenska. De tränas också i att hitta sitt sätt att studera på dvs. medvetandegörs om inlärningsstilar och -strategier. Kursen är naturligtvis en mötesplats för kvinnor med annan kulturell bakgrund än svensk, där de har möjlighet att reflektera över sina specifika villkor, både utifrån bakgrund/ursprung och utifrån de villkor som tillhörande kategorin ”invandrare”. På ungefär en tredjedel av undervisningstiden sker möten med andra deltagare.

Deltagare har olika kunskapsnivåer i svenska

De som söker invandrarkurs hos oss har alla ingen eller väldigt kort utbildning. De saknar ofta arbetslivserfarenhet, gäller främst kvinnorna, eller har haft yrken i sina hemländer som saknar marknad t.ex. sömmerska/skräddare, alternativt har arbetat inom yrken som här kräver någon form av utbildning som de saknar, eller har i mindre utsträckning än vad som krävs här. T.ex. så kan man mycket väl arbeta som frisör med ingen eller endast 6 månaders utbildning i många länder. För att kunna få jobb som frisör här gäller en 3-årig gymnasial utbildning.

De har oftast gått SFI men inte blivit godkända. En del slutar på komvux innan deras tim-pott på SFI tagit slut. De uppger främst två skäl på frågan varför de slutar ”i förtid”. Det ena är att de inte trivdes med vistelsen på SFI. Grupperna är för stora och olika och arbetstempot för högt. Det andra skälet är ekonomiskt. När de studerar hos oss på invandrarkursen så kan de låna pengar från CSN. Något som ger dem en något bättre ekonomi.

Under årens gång så har vi kunnat urskilja tre olika kategorier bland dessa, när det gäller mål och syfte med studierna. Ungefär en tredjedel är totalt ointresserade och skulle, om möjligheten till försörjningsstöd fanns utan krav på motprestation, gå hem direkt. En del av dessa är kvinnor som har ansvaret för en stor familj och känner nog att de gör mest nytta hemma. När det gäller männen är det lite mer oklart för oss vad de egentligen skulle vilja göra. En tredjedel vill hellre jobba, de tar vilket jobb som helst. Men de saknar som sagt ofta rätt kompetens och detta tillsammans med stora svårigheter med svenska språket gör dem rätt ointressanta för arbetsgivare. De övriga är mycket motiverade, ambitiösa och vill mycket. En del av dem går vidare i vårt utbildningssystem, eller hos någon annan utbildningsanordnare. Många lyckas hitta med tiden hitta ett jobb, ibland med hjälp från oss på skolan, ibland med hjälp från arbetsförmedlingen och ibland genom egna kontakter.

Men under tiden de går på invandrarkursen är deras läs-, skriv-, uttalsförmåga samt behov av träning av ordförståelse så stora och elementära att vi inte anser det rimligt att de studerar tillsammans med andra deltagare som kommit så mycket längre med språket, oavsett om de är modersmålstalare eller andraspråkstalare av svenska.

Deltagare med samma kunskapsnivå i svenska

De som söker invandrarkurs hos oss har alla ingen eller väldigt kort utbildning. De saknar ofta arbetslivserfarenhet, gäller främst kvinnorna, eller har haft yrken i sina hemländer som saknar marknad t.ex. sömmerska/skrädd-

dare, alternativt har arbetat inom yrken som här kräver någon form av utbildning som de saknar, eller har i mindre utsträckning än vad som krävs här. T.ex. så kan man mycket väl arbeta som frisör med ingen eller endast 6 månaders utbildning i många länder. För att kunna få jobb som frisör här gäller en 3-årig gymnasial utbildning.

De har oftast gått SFI men inte blivit godkända. En del slutar på komvux innan deras tim-pott på SFI tagit slut. De uppger främst två skäl på frågan varför de slutar ”i förtid”. Det ena är att de inte trivdes med vistelsen på SFI. Grupperna är för stora och olika och arbetstempot för högt. Det andra skälet är ekonomiskt. När de studerar hos oss på invandrarkursen så kan de låna pengar från CSN. Något som ger dem en något bättre ekonomi.

Under årens gång så har vi kunnat urskilja tre olika kategorier bland dessa, när det gäller mål och syfte med studierna. Ungefär en tredjedel är totalt ointresserade och skulle, om möjligheten till försörjningsstöd fanns utan krav på motprestation, gå hem direkt. En del av dessa är kvinnor som har ansvaret för en stor familj och känner nog att de gör mest nytta hemma. När det gäller männen är det lite mer oklart för oss vad de egentligen skulle vilja göra. En tredjedel vill hellre jobba, de tar vilket jobb som helst. Men de saknar som sagt ofta rätt kompetens och detta tillsammans med stora svårigheter med svenska språket gör dem rätt ointressanta för arbetsgivare. De övriga är mycket motiverade, ambitiösa och vill mycket. En del av dem går vidare i vårt utbildningssystem, eller hos någon annan utbildningsanordnare. Många lyckas hitta med tiden hitta ett jobb, ibland med hjälp från oss på skolan, ibland med hjälp från arbetsförmedlingen och ibland genom egna kontakter.

Men under tiden de går på invandrarkursen är deras läs-, skriv-, uttalsförmåga samt behov av träning av ord-förståelse så stora och elementära att vi inte anser det rimligt att de studerar tillsammans med andra deltagare som kommit så mycket längre med språket, oavsett om de är modersmålstalare eller andraspråkstalare av svenska.

Varför har vi **inte** invandrarkurser?

Alla människor är lika oavsett bakgrund

Vi hade under många år invandrarkurser. Av de studerande på skolan är 60-70 % födda utomlands eller med båda föräldrarna födda utomlands. Meningen var att ge de studerande ”ökad kunskap om det svenska samhället” och fördjupad ”förmåga att använda svenska språket i tal och skrift för att aktivt kunna delta i det svenska samhället”. Kurserna var innehållsrika, problemet var deltagarnas verklighet. Oron för familjen, arbetslöshet och, på skolan som utanför, brist på kontakter med det svenska samhället gav låg motivation att studera, det blev det svenska samhället i teori.

Det föddes en idé om att det vore bra för de språkligt och kunskapsmässigt svaga studerande att vistas i en vanlig klass där det gemensamma språket är svenska. Naturligtvis går det inte att ha flera språkligt svaga elever i klassen, men kanske två, tre per kurs med understöd, där en sådan elev förbinder sig till extra arbete, även efter skoltid. Om man multiplicerar två, tre elever per kurs med antal kurser och antal folkhögskolor, kunde man hjälpa en hel del nya samhällsmedlemmar.

Principen är att alla människor är lika oavsett var de kommer ifrån. Vid antagningar intervjuar vi alla elever

personligen. Vi försöker avläsa graden av intresse för våra kurser och motivationen att fullfölja sin kurs. När det gäller invandrare med svag svenska, kräver vi godkänd SFI. Men samtal med framtida elever, med eller utan svenska som modersmål, är ingen garanti för att vi får in enbart väl motiverade elever. Väl inne i klassrummet går arbetet ut på att motivera, att få vissa elever att bara komma till skolan regelbundet, att ta exempel från motiverade elever, att intressera sig för skolarbetet, att sträva efter sina behörigheter som ett led i utvecklingen av sitt liv. Process, bildning och utbildning.

Vad har det med integration att göra? Allt och ingenting. Att stå utanför samhället på grund av tidigare erfarenheter eller brist på kunskap och orientering i det omgivande samhället kräver också sitt integrationsarbete, oavsett etnisk bakgrund eller samhällsklass.

Skiljande på ”vi och de” finns naturligtvis både i samhället och i klassrummet. I klassrummet kan det komma till uttryck i hur folk söker sig till varandra på rasterna, hur de sitter på lektionen, hur de grupperar sig helt enkelt. Men detta med ”vi och de” kan vara både positivt och negativt. Negativt är det då i mötet med den andre finns utpekande, avståndstagande, dömande och fördömande, även hat. Det är klart att det finns hatiska miljöer i Sverige, bland svenskar mot invandrare och bland invandrare mot svenskar, men hur mycket är det i förhållande till de som inte är hatiska? Sen är det ju vi alla andra som är nyfikna på den andre. Jag är sån, du är annorlunda., Hurdan är du, hur tänker du, vilka erfarenheter har du? Vi upplever att det finns mer av nyfikenhet än avståndstagande.

Sen är det förstås frågan om den ”strukturella rasismen”, en företeelse som jag försökte tränga bort från mitt medvetande, men som jag under konferensdagarna blivit medveten om igen. Här kan man då säga att på en skola ligger det på en enskild lärare och enskild annan personal att bemöta de studerande och varandra lika oavsett härkomst, färg, kön, även personliga sympatier eller antipatier och annat som kan gynna eller missgynna någon. Det är självklart att man kan på det mänskliga planet få djupare kontakt med några, men inte alls med andra. Det är en högre nivå av medvetenhet att inte bemöta människor med förutfattade meningar. Låta en person bekräfta sig av sina egna gärningar istället för att stigmatisera den med gruppen den kommer ifrån. Det är kanske vad som sker ute i samhället, på arbetsplatser och i boendet.

De positiva och negativa attityder formas i hemmet av föräldrarna, som formats av deras hem, skolor, miljöer, livet. I den spiralen har skolan en roll, kanske särskilt folkhögskola, därför måste vi som jobbar på en folkhögskola vara observanta på tendenser och beteenden, men vi kan inte heller kollektivt anklaga alla för att vara rasister a priori.

En viktig fråga som diskuterats vid RIO-seminarierna är om och i så fall varför folkhögskolorna har separata invandrarklasser. Fungerar integrationen av ”invandrare” bättre i separata invandrarklasser där man utgår huvudsakligen från språkkunskaper i svenska? Hur integreras i så fall ”svenskarna”?

På vår skola har det aldrig funnits några ”invandrarkurser” utan vi försöker integrera kursdeltagare med annan kulturell bakgrund i de kurser som finns. På allmän kurs går det ca 3-4 kursdeltagare per klass och år som inte är födda i Sverige (med varierande svenskakunskaper) Detta har inte från början varit en medveten integrations-

strategi från skolans sida, men vi tror att de ”invandrare” (=problematiskt begrepp som förstärker vi-och-dom tänkandet. Det kan omfatta både människor som nyligen kommit till Sverige men också de som är födda här men som inte kan svenska så bra eller känner sig integrerade) som går på skolan har lättare att bli integrerade för att de inte är i majoritet i någon klass. Dessutom ska ju även ”svenskarna” integreras och lära sig mer om andra grupper i det mångkulturella samhället. Anledningen till att det blivit såhär har troligtvis att göra med hur det lokala upptagningsområdet ser ut samt hur skolan lanserar och framställer sig själv.

Ett exempel på både och

Att anpassa kursgrupper efter deltagarnas behov

På moderskolan har vi alltid strävat efter en blandning av svenskar och invandrare på de allmänna kurserna. Förutsatt en grundläggande nivå på kunskaperna i svenska, anser vi att blandade kurser vara det bästa, både för integrationen och för studieresultatet. Ibland har vi ändå valt att ha rena invandrarkurser. Det har gett oss möjlighet att arbeta mer direkt med de deltagarnas specifika behov. Ibland har vi inte haft något val.

Under några år drev vi till exempel ISI, Intensiv Svenska för Invandrare. Det var en kurs riktad till invandrare med akademisk examen. Kursen gav på ett år kunskaper i svenska och engelska tillräckligt för en grundläggande behörighet för högskolestudier.

I andra fall har vi haft kurser för invandrare där majoriteten har haft låg eller ingen formell skolgång i bagaget och svaga kunskaper i svenska. Här har ett av målen varit att ge dem tillräckligt på fötterna för att kunna gå i en blandad allmän kurs, om de så önskat.

På dagfolkhögskolan är nu 70 % av deltagarna invandrare, de flesta med mycket skrala kunskaper i svenska. Våra möjligheter att styra antagningen mot en större andel svensktalande är mycket begränsad. Av tre kurser på skolan är endast en blandad.

Hur förhålla sig i frågor om språk?

I det här avsnittet väcks viktiga frågor kring språk. Hur kan man se på det svenska språket? Är det nödvändigt att alla svenskar ska kunna svenska för att bli integrerade? Och är det nödvändigt att man på en folkhögskola endast undervisar i svenska? Vad är det för tankar och diskurser om svenska språket som ligger till grund för tankar om språket i undervisning på folkhögskolor? Om majoriteten av lärarna har svenska som modersmål är det då ens möjligt att tänka tankar om undervisning i andra språk än svenska? Går det att skapa tillfälliga arenor där man kan mötas som språknoiser och där alla stapplar fram med hjälp av exempelvis engelska? Som ett sätt att utöva solidaritet och att få upp frågan om våra olika villkor på en gemensam nivå? Som ett sätt att arbeta med rättvis- och likabehandlingsfrågor?

Svenska är vårt klassrumsspråk

I antagningsintervjuerna anger väldigt många av våra elever, som ett av skälen till att gå på vår skola, att de vill lära sig mer svenska. Vi har därför en policy att svenskan är vårt enda klassrumsspråk.

Vi har också många gånger fört diskussioner om hur bra det är att man tar tillfället i akt att använda svenskan även på rasterna. Många av våra elever har ju inte svenskan som huvudspråk någon annanstans än i skolan så det finns ju inte så många andra tillfällen att öva svenska. Det handlar ju också om att eftersom svenskan är vårt enda gemensamma språk så kan alla förstå vad alla säger och ingen behöver känna sig utesluten ur samtalen och ingen behöver heller riskera att tro att någon säger några elakheter om en själv på ett språk man inte förstår.

På vår skola talar en stor del av våra elever, i vissa klasser en klar majoritet, arabiska bättre än eller lika bra som svenska. Många har dessutom relativt lång skolutbildning från sina hemländer. När de vill framföra sina åsikter räcker många gånger inte svenskan till. Som mattelärare är jag van att rita och berätta, förklara med enkla ord och att säga samma saker flera gånger på flera olika sätt för att så många som möjligt ska hänga med. Ändå är det många som har mycket svårt att förstå vad jag säger. Om så en kamrat ger en snabb förklaring på arabiska löser sig problemen direkt och eleven skiner upp och säger att:

Samtidigt ser jag hur eleven sträcker på sig och får ett helt annat mycket säkrare kroppsspråk. Hur påverkas man av att år efter år befinna sig på en högre intellektuell nivå än man har kapacitet att uttrycka sig på? Är det konstigt att många ger upp och nöjer sig med att kunna den allra enklaste vardagssvenskan och nöjer sig med att prata med människor som förstår vad man säger?

Återstår problem som: Hur ska eleverna kunna läsa vidare på högskola i Sverige om de inte tillägnar sig de facktermer som behövs? Hur känner sig de elever som inte talar något av våra stora invandarspråk? Uteslutna på ytterligare ett språk?

En grundläggande rättighet – att få tala sitt eget språk

Det finns problem med att endast ha svenska som språk i klassrummet. Vad händer när någon deltagare vill ta till sitt eget språk för att fördjupa sin förståelse eller bara för att försäkra sig om att hon/han har förstått? Det är en svår balansgång. Jag tycker inte att man kategoriskt kan hävda att man inte kan använda sig av sitt modersmål i klassrummet. Syftet måste väl ändå vara att förstå det man lär sig och ibland måste man ta sig den tiden att gå via modersmål, eftersom det är i det som begreppen har skapats hos individen. Vi talar mycket om att kunskaperna finns hos många men att de ska kläs i det svenska språket så att de blir användbara/synliga. När förståelsen finns där finns även vilja att uttrycka den på svenska. Många har stort behov att få bekräftat att de besitter kunskaperna och att det "bara" handlar om att uttrycka dem på svenska. När man fått bekräftelsen ökar motivationen.

Jag tycker att det är väldigt viktigt att inte moralisera över en grundläggande rättighet, nämligen rätten att tala sitt eget språk. Det är viktigt att omgivningen har förståelse för vad det innebär att tala ett annat språk, hur mycket energi detta kräver och att man inte alltid orkar det. Det är alltid lättare att klämma en kommentar på det språket man behärskar och det är inget konstigt med det. Det är viktigt att man inte odlar någon sorts paranoia att alla pratar skit om andra. Själv går jag ofta helt fräckt in och frågar vad deltagarna pratar om för att visa att vi andra

vill också vara med. Självt tycker jag att idealet är en miljö där man växlar mellan olika språk beroende av vilka som deltar och av vad som eftersträvas, språket/språken är på så sätt till för att underlätta kommunikationen och förståelse.

Som jag ser det så är det just detta som ”Invandringen” handlar om; förluster, olika förluster- språket, status, värdighet osv. Jag brukar, nuförtiden, ganska tidigt på höstterminen ha några lektioner på temat Invandringens psykologi, invandring som kris. När man har gjort det kan en del lättare förhålla sig till den smärtsamt förändrande omständigheten, nämligen att vara tvungen att lära ett nytt språk.

Det är klart att de inte kan men å andra sidan ska man inte övervärdera dessa kunskaper, många skaffar sig dem under studiernas gång. Språket är inte något som blir färdigt utan är något som man lär hela livet. Jag lär mig svenska fortfarande efter nästan 40 år i Sverige. Men visst bör man ha en bra grund och framför allt redskap att självständigt skaffa sig dessa termer. Det är också viktigt med arbeta med att höja medvetenhet om att kunskaperna inte värderas i så mycket (kanske särskilt i det länge relativt homogena Sverige) och kanske inte ens är användbara om de inte kan uttryckas på det språket som gäller i samhället. Det är viktigt att diskutera vad kunskap är, när kunskap blir kunskap.

Det är min uppgift som lärare att skapa ett klimat där allas förståelse är viktigt men där vägarna kan se olika ut. Låter man vissa att förklara på sitt eget modersmål för varandra så blir dessa ofta väldigt angelägna att förklara för andra som inte har den möjligheten. Med fokus på allas förståelse skapas väldigt bra arbetsklimat.

Att kunna svenska – en förutsättning för integration

Som ett led i detta projekt anser jag att det är av vikt att visa på att språket har stor betydelse ur ett integrationsperspektiv, utan språk eller med bristfälligt språk så hamnar man som medborgare utanför samhället och begreppet integration kommer att ringa falskt i öronen på dem som hamnar utanför. Detta är inte ett problem bara för dem som är födda i ett annat land och har ett annat modersmål än svenska det handlar i lika stor utsträckning om de som är födda i Sverige men saknar grundläggande utbildning och står utanför samhället av andra orsaker. Att arbeta praktiskt med demokrati och integration, tar tid och är därmed resurskrävande något som ofta glöms bort och leder till att människor ställs utanför viktiga beslutsprocesser som rör dem själva.

Stärk språket

Syftet med skolan är att individer i närområdet ska erbjudas utbildning och därmed möjlighet till utveckling. Inför varje läsår formas vårt sätt att arbeta utifrån de studerande som finns just det året. Ett viktigt bidrag till integration är att arbeta intensivt och genomtänkt med svenska språket. Här måste vi hela tiden vara aktiva och utveckla våra metoder. En majoritet av dem som söker vår skola, uppger att de vill bli bättre och tryggare med svenskan.

Läraren som representant för det ”svenska”

När det gäller min roll som lärare för deltagarna i invandrarkursen så är jag för dem en representant för det normativa/myndighetssvenska, detta oavsett vad jag själv tycker och vill. Det får jag också finna mig i mötet med våra yngsta deltagare oavsett etnisk härkomst.

Läraren som språklig sufflör

På Kurstiden har min strategi varit att hålla mig i bakgrunden och försöka fungera som en språklig sufflör. Syftet med denna strategi är att språkinläringen ska genomsyra all undervisning för sas-deltagarna (svenska som andra språkdeltagarna) och inte bara ämnet svenska som andraspråk. Vid vissa tillfällen fungerar strategin alldeles utmärkt medan vid andra tillfällen dras man med, in i diskussionerna. För mig har kurstiden en speciell betydelse, det är tungt förarbete i början av terminen men allt eftersom tiden går och deltagarna känner att de blir hörda och lyssnade på leder till att de växer och vågar uttrycka fler och mer nyanserade åsikter. Ett dilemma är att det tar tid att skapa en god arbetsmiljö där deltagaren känner tillit till gruppen och till mig som lärare. I början av läsåret ställer de sig frågande inför dessa möten, de känns onödiga och man vet inte riktigt vad de finns till för.

Vad är det som förväntas av mig som studerande/deltagare? Förväntas det att jag ska ha åsikter och vilka är de rätta åsikterna i sådana fall? Jag som lärare får ibland en känsla av att dessa missförstånd och deltagarnas ointresse och osäkerhet inför kurstiden grundar sig inte bara i språkförbistring utan även på grund av olika möteskulturer, synen på vad kunskap är och olika skoltraditioner, ovana vid att bli lyssnade på utifrån köns-, etniskt- men även klassperspektiv. Ofta vågar inte heller deltagarna uttrycka sina åsikter för att de har ett auktoritetstänkande från tidigare skolerfarenheter. I min undervisning försöker jag dekonstruera konstruktionen läraren i ett försök att vi kanske kan komma att skapa autentiska samtal.

Minska klyftan

När det gäller vårt eget kursutbud i framtiden har vi talat om att strukturera om det. Minska klyftan, en kurs som arbetar med tvåspråkig lärare med god insikt i den arabiska respektive svenska kulturen är en kurs som idag vänder sig till personer med arabiska som hemspråk och som haft svårt att ta till sig det svenska språket och följaktligen inte kunnat etablera sig på arbetsmarknaden, skulle kunna utökas med ytterligare en språkgrupp. Tanken är då att vissa moment i kursen, t. ex. studiebesök, skulle kunna göras gemensamma medan andra moment skulle bearbetas i respektive språkgrupp, med hemspråket som stöd. Eftersom vi lever i en, ur invandrings synpunkt sett, liten kommun, kan det vara svårt att få ihop tillräckligt många deltagare. Finansiering utifrån kan komma att behövas.

Arbeta med konflikter och diskriminering

Det är viktigt att tänka på att ett arbete för demokrati och ökad integration också kan beskrivas som ett arbete mot olika former av förtryck och orättvisor. Vi tror att den här nyansglidningen är betydelsefull då den betonar nödvändigheten av att vara uppmärksam på konflikter och att göra aktivt motstånd mot diskriminering. I inledningen talade vi om att lärare kan ses som bärare av flera, ofta motsägelsefulla, diskurser. Vi menade också att det är viktigt att göra motstånd mot de diskurser som innebär en acceptans för att använda olika mer eller mindre "våldsamma" metoder i den goda sakens namn. Med hjälp av samhällsvetenskaplig forskning kan vi se att respektlösa och förtryckande sätt att relatera till andra är en ständigt närvarande kulturell och samhällelig risk. Tyvärr finns dessa risker varhelst människor möts. I familjens hägn, i kompisgruppen eller i de grupper som vi som pedagoger ansvarar för.

I avsnittet visas vikten av globala, postkoloniala och intersektionella perspektiv: Med dessa blir det omöjligt att "kulturalisera"¹ förtrycket, att binda det helt till vissa olika grupper eller individer. Istället kan vi få förståelse för de villkor som lett fram till att kulturer och samhällen såväl som grupper och individer är olika sett ur ett demokratiskt perspektiv. De olika maktordningar som finns globalt, de koloniala, patriarkala, religiösa, klassmässiga, etniska ordningarna, påverkar människor på olika sätt och kommer till uttryck på olika sätt inom folkhögskolorna. Inte minst kan kanske exemplen öppna ögonen för hur människor med annan etnisk bakgrund än svensk kan se och uppfatta "det svenska" som något obegripligt, exotiskt, konstigt och annorlunda. Det är som bekant mycket svårt att se "det egna, det som vi är vana vid".

Arbeta aktivt mot förtryck och maktordningar

På kurserna problematiseras begrepp som "kultur" och "identitet" och man studerar olika maktordningar (baserade på t ex etnicitet, kön, klass, sexualitet, funktionshinder) på allt från individuell till global nivå. Vi jobbar med folkbildningsmetoder som syftar till att ta tillvara kunskaperna i gruppen. En grundläggande utgångspunkt för kurserna är att reflektera över sin egen roll och position i de maktstrukturer som finns omkring oss och dem vi möter i länderna vi reser till. På kurserna går man också från ord till handling för att förändra förtryckande strukturer i samhället.

Under våren 2006 arbetade en kurs på vår folkhögskola med temat *Identitet och maktstrukturer*. Temat hade som målsättning att få deltagarna att reflektera över sin identitet, reflektera över hur deras grupp fungerar utifrån identitetsperspektivet och vilken deras roll i samhället i stort är. Ett mål för arbetet med identitet och maktstrukturer var också att ge deltagarna verktyg att analysera sina möten och intryck under den resa till ett sydamerikanskt land som ingick i kursen.

Den positiva rasismen. Vi och våra deltagare kan tillskriva människor, som vi möter på resorna till andra länder

1

Med kulturalisera menas här när olika fenomen på ett lättvindigt sätt förklaras utifrån kultur eller kulturella uttryck.

som deltagarna genomför, positiva egenskaper i kraft av att de tillhör en särskild grupp människor.

En del av målet för en kursdeltagare kan vara att få träffa en riktig indian, en riktig afrikan eller kanske en masai. Bilden av det ursprungliga och äkta kan vara stark liksom föreställningen om en sannare kunskap. Ett uttryck för samma sökande efter det genuina kan vara att deltagarna vill träffa de riktigt fattiga, ju fattigare desto verkligare. Detta gör att det finns människor som blir ointressanta för att de till exempel inte är fattiga nog.

Maktperspektiv är utgångspunkten i en av skolans tre allmänna kurser, "Makt i tiden". Här försöker vi analysera olika maktrelationer och identitetsfrågor i vår lokala och globala värld. Det här angreppssättet tror vi kan just visa på att det är viktigt att studera på ett intersektionalistiskt sätt, att se hur t.ex etnicitet kan samverka med andra maktstrukturer som kön och klass.

Idag anses Hbt-frågor som mycket angeläget att diskutera bland många kursdeltagare. Det kan bli väldigt laddade diskussioner eftersom vissa kursdeltagare kan ha en mycket negativ attityd mot t.ex homosexualitet. Det förekommer både bland "svenska" ungdomar liksom hos "invandrare".

Olika maktordningar kan värderas olika

Att arbeta med förtryck och maktstrukturer innebär lätt att man hamnar i spörsmål eller föreställningar om olika förtrycks förhållande till varandra. En svårighet kan vara att vi gärna bedömer förtrycken som olika viktiga och ser ett förtryck som grund för de andra. På vår folkhögskola arbetar vi med förhållandevis homogena grupper; svenska, medelklassungdomar, majoriteten kvinnor. Ofta är det kvinnoförtrycket och klassförtrycket som blir mest uppmärksammas i våra grupper pga sammansättningen. Djurförtrycket får också ofta stor plats i kursernas diskussioner eftersom de måste komma överens om vilken mat som ska köpas in och lagas på kursen. Eftersom våra kurser lever i storkollektiv och grupprocessen är väldigt viktig blir det ett dilemma att arbeta med de förtrycksstrukturer som finns inom gruppen. Vilka normer ska gälla på kursen, är det språk som används alltför akademiskt? Vilket är viktigast: att vi inte äter djur eller att jag inte kan få ett vettigt arbete när jag slutar den här kursen? Går det att känna sig bekväm i vår skolas miljö som invandrare och hur kan vi arbeta för att det ska göra det? Hur hanterar vi att killarna känner sig "nitade" i en starkt feministisk miljö?

På folkhögskolan arbetar vi mycket med reseförberedelser inför att kurserna ska åka på sina studieresor och praktiker. Dels arbetar vi med historia, kolonialism och globalisering och hur det påverkar våra relationer idag, dels arbetar vi med att förbereda deltagarna på de levnadssätt och bruk i den kontext de reser till. Här är ett dilemma att vi vet att det är svårt att mötas med ömsesidighet och respekt med den historia vi har att bära på och att vi samtidigt stöter på sätt och maktstrukturer dit vi kommer, som kanske går emot ens egna värderingar. Får vi då kritisera det vi ser och upplever eller ska vi respektera det som en del av deras sätt? Upprepar vi koloniala strukturer eller hemfaller vi åt kulturrelativism; "även förtryck är ok för det tillhör den kulturen"? I vilken grad ska vi anamma deras sätt att göra saker på? Hur gör vi för att inte falla in i de förtrycksmönster som finns där eller förstärka de vi bär med oss? Vilka är vi att göra en politisk aktion eller ställningstagande i en kontext som inte är vår egen?

Uppmärksamma förtryck och diskriminering mellan deltagare

Nedan ges exempel på konflikter och diskriminering mellan deltagare i olika pedagogiska situationer. Dessutom uppmärksammas hur lärare tänker och hanterar konflikter och diskriminering mellan deltagare. Hur hanterar man som lärare när världspolitiska konflikter tar sig in i klassrummet? Hur hanterar man rasism mellan deltagare? Hur kan man hantera diskriminering som bottnar i homofobi?

Att hantera "världspolitiska" konflikter mellan deltagarna

Inom klasserna händer det att världspolitiska konflikter blossar upp, men det är ovanligt. För något år sedan uppstod en situation där en kurdisk deltagare från Turkiet visade en karta över hela Kurdistan, när hon redovisade sitt temaarbete. En turkisk kvinna som varit ganska kort tid i Sverige blev helt rasande! Den konflikten höll på att urarta i att klassen skulle ta ställning i den politiska frågan!

Både den turkiska deltagaren och de kurdiska var helt övertygade om att "den andra sidan" skulle vidta represalier i hemlandet! Lösningen på situationen blev att den turkiska deltagaren bytte skola till en folkhögskola som jobbar litet mer som KomVux, vilket troligen passade bättre då många i den här gruppen hade väldigt kort tidigare studiebakgrund och hon hade läst på universitetet. En lärare pratade allvar med de kurdiska deltagarna om att klassrummet inte kan vara en arena för kampen om vilken sida som har rätt eller fel och att alla måste samarbeta med alla. Den andra läraren pratade om att vi har demokratiska rättigheter som t.ex. yttrandefrihet. Naturligtvis ska man få visa kartor mm som är förbjudna i hemlandet, men man kan inte bedriva politisk propaganda i klassrummet. Vi lärde oss något om ett konfliktfyllt konsensus!

Några deltagare hindras att delta i vår dansgrupp därför att där ingår en man från samma kultur. Deltagarna själva har inga problem med detta, men det kan bli problem för anhöriga i hemlandet om det skulle bli känt att en kvinna dansar tillsammans med en annan man än den man hon är gift med. Idag sprids skvaller fort och i fundamentalistiska grupper kan sådant kräva straff och våldsamma tillrättavisningar.

Hur förhålla sig till fördomar och förtryck?

Gruppen består av 12 deltagare. En man från Tanzania, kvinnor som är kurder, irakier, syrianer, somalier. Deltagarna är muslimer, kristna och en buddist. De muslimska deltagarna består av Sunni och Shia muslimer.

En av gruppdeltagarna har ofta visat sig avståndstagande gentemot muslimska kvinnorna. (Speciellt mot de somaliska deltagarna) Från början fanns det 'sublima' antydningar till att visa sitt ogillande gentemot de andra deltagarna genom kroppsspråk, gester och vaga negativa attityder i olika diskussionsämnen, vid grupparbeten etc.

I ett enskilt samtal (om deltagarens målsättning med studierna) visades tydliga rasistiska uttalanden om andra deltagare som: Dom där somaliska kvinnorna luktar illa. Alla muslimer över hela världen luktar illa. Vi kristna luktar aldrig illa, inte ens om vi inte duschar på en vecka. I den situationen valde handledaren att vara avståndstagande till att fortsätta samtalsämnet och att inte ge någon bekräftelse på argumenteringen.

Följande veckor fortsatte deltagaren visa samma attityd. Allteftersom blev kommentarer och 'åsikter' mer öppna,

och därmed lättare att ta upp till samtal. Ingen av de somaliska kvinnorna eller andra deltagarna hade tagit upp denna konflikt i enskilda samtal med handledaren, trots att de tillfrågades om de upplevt något problem i gruppen. Men handledaren kunde ändå se att de hade uppfattat deltagarens attityder och åsikter under lektionerna.

Efter att deltagaren visat motstånd till att samarbeta med en del av de andra deltagarna bad handledaren att få tala enskilt med den berörda personen.

Handledaren hanterade det enskilda samtalet med den berörda deltagaren genom att använda 'medlingsteknik'. Denne påtalade sakligt problemet med negativa attityder till andra deltagare, på ett sätt så hon kände sig kränkt av situationen. Samtalet syftade till att också försöka stärka och ta upp deltagarens positiva sidor, och hur hela gruppen skulle uppskatta detta. Samtalet blev bra, och kunde avslutas med en bra stämning.

Det är svårt att veta i vilken utsträckning deltagaren förändrat värderingar och attityder. (så att detta inte bara blivit 'osynligt') Handledaren upplever nu att deltagaren är mer positiv och öppen gentemot de övriga deltagarna.

Även liknande konflikter mellan de muslimska deltagarna har kommit upp till ytan. Kommentarer som att: *Shia* muslimer är inga riktiga muslimer.
Sunni muslimer är inga terrorister, det är *Shia* som är terrorister!

Exempel på ytterligare konflikter och diskussion mellan deltagare kan vara:

Kvinnor som bär traditionell klädsel enligt religiösa föreskrifter - gentemot kvinnor med samma bakgrund som tar lättare på religiösa föreskrifter och dess praktik.

När hämmar dessa deltagare varandra?

När sker ett positivt utbyte och acceptering av olikheter?

Dessa konflikter finns dagligen närvarande. Att tala om rasism innebär ej enbart att diskutera den västerländska rasismens historiska uttryck. Det dagliga arbetet genomsyras konstant av fördomar, diskriminering och olika former av rasism, även bland deltagarna. Därför är det intressant att diskutera fler aspekter av rasism, och attityden "vi och dom" och hur vi skaffar oss mer kunskap om detta och hur vi konkret bemöter den i olika sammanhang.

Hur kan vi som handledare fördjupa kunskapen om orsak till rasism /konflikter mellan deltagare ?

När och *hur* hämmar deltagare varandra?

Är det möjligt att bejaka, acceptera och hantera alla olikheter och menings skiljaktigheter, när kontrasterna är 'extrema'?

Hur ska dessa konflikter hanteras ?

Med vilka metoder? (tex Medling, konfliktlösning, Hur?)

Är dessa konflikter synliga – eller dolda?

Hur ska handledare hjälpa gruppen att finna likheter och gemenskap, trots olikhet i känsliga frågor? (samma fråga igen ... men viktigt)

Folkhögskolan är verksam i en förort i en av Sveriges största städer. Skolans huvudman är den ideella folkhögskoleföreningen. När skolan startade 1990 var syftet att skapa en bildningsverksamhet som var lättillgänglig för boende i området och att engagera för en stärkt demokrati och ett positivt förändringsarbete i stadsdelen.

Under åren som gått har stadsdelarna genomgått en förändring till att idag vara en stadsdel där en stor del av befolkningen har en bakgrund från olika nationaliteter och därmed en mängd olika erfarenheter önskningar och behov.

Många invånare i förorten lever i utanförskap på grund av arbetslöshet och ohälsa. På vår skola utgör majoriteten av våra kursdeltagare kvinnor med annan etnisk bakgrund. De flesta har behov av att träna och lära det svenska språket. Vi arbetar utifrån vårt verksamhetssyfte med ett nära samarbete med lokala föreningar. I en av kurserna bedriver vi ett nära samarbete med ABC – Arabiska bokstavscentret där de flesta deltagarna av naturliga skäl är arabisktalande. I en annan kurs samarbetar vi med en kvinnoorganisation där de flesta kursdeltagarna också är arabisktalande. Vi kan här konstatera att det ibland uppstår problem i och med att grupper som inte är arabisktalande kan känna utanförskap. Konflikter uppstår då de som inte förstår arabiska feltolkar och tror att andra skrattar och eller kränker dem. I de flesta fall handlar det om språkförbistringar och feltolkningar. Men i vissa fall handlar det verkligen om fördomar, rastänkande och att man tar med konflikter in i klassrummet. Det kan t ex vara konflikten mellan judar och araber eller mellan muslimer och kristna. När vi ser och hör detta så försöker vi lyfta upp frågorna och samtala kring problematiken. Eftersom de flesta i personalen inte kan t ex arabiska så kan det ta tid innan man upptäcker vad som pågår utanför klassrummen och därmed kan konflikterna bli djupa innan vi hinner ta i det hela.

Totalt arbetar vi med fyra kurser varav en är konstförberedande och deltagarna är i de flesta fall svenska ungdomar som kommer från olika delar av Sverige (se exemplet nedan om konfrontationer med grund i etnicitet mm)

De flesta av våra kursdeltagare söker sig till vår skola eftersom vi finns i bostadsområdet och vi har fått goda referenser från vänner och anhöriga som tidigare gått på skolan. Vi har således en stark lokal förankring. Våra kursdeltagare kan väl inte sägas i första hand gå på skolan utifrån en önskan om att stärka bostadsområdet och den lokala demokratin utan för att de vill ingå i ett sammanhang och ha något vettigt att göra samtidigt som de lär sig svenska. Effekten blir dock att många efterhand stärks i sin vilja att påverka och att lära sig hur beslut fattas i lokalmiljön och många söker sig vidare till andra utbildningar efter att ha gått på vår skola.

Vi har totalt 16 anställda varav tre med annan etnisk bakgrund än den svenska. Vi är 9 kvinnor och 7 män.

Åldersmässigt är vi en personalgrupp där flertalet är över 45 år. Sammantagen är vi en personalgrupp där de flesta är svenska 50-talister.

I vårt arbete i kurserna möter vi som sagt många olika behov och kursdeltagare med all världens erfarenheter och kunskaper. Vi brottas dagligen med frågeställningar om hur vi bäst kan möta individens behov utan att tappa bort gruppen och gruppdynamiken. Vi har också i och med vårt nära samarbete med föreningarna fått stor träning och vana i att möta så kallade kulturkrockar som egentligen i många fall beror på språkproblem och att vi använder olika ord för samma saker. För i grund och botten är vi alla ganska lika.

Kursens inriktning är konstnärligt skapande i bred mening. Gruppen var under den aktuella terminen heterogen i flera bemärkelser. Flertalet var ungdomar som sökt sig till kursen utifrån intresse för konstnärlig verksamhet, som skulle utvecklas för att kunna leda till fortsatta studier. Några var sk SAGA-deltagare som anvisats plats via arbetsförmedlingen och därmed ibland hade andra motiv och intressen. Åldersspridningen var från 20 till 55. Majoriteten var kvinnor, fyra av dessa var lesbiska. Alla hade svensk bakgrund utom sex män som kom från Somalia, Eritrea och Iran.

De exempel på konfrontation vi utgår från visar på djupa klyftor när det gäller synen på könsroller, sexualitet och etnicitet. Den fråga som reser sig är om det är möjligt att inom en så heterogen grupp över huvud taget diskutera och hantera så djupa meningsskiljaktigheter som det visade sig finnas.

Exempel 1, Grupparbete

Kursen baserades i hög grad på temastudier där samhällsliga frågeställningar gestaltades i konstnärliga uttryck och genom diskussioner i små- och helgrupp. Det aktuella temat var ”Makt, rättvisa och global mobilisering”. I samband med diskussion om arbetsformer och gruppindelning var det ofta mycket svårt att få de afrikanska männen att arbeta med grupper där det fanns kvinnor. Det fanns också en ovilja att arbeta med de ämnen som kvinnorna valde att arbeta med t e x kön och sexualitet, stereotyper i media, identitet.

Exempel 2, Studiebesök

Under kursens gång genomfördes ett studiebesök på en utställning om AIDS. En av de afrikanska männen deklarerade då att ”I mitt hemland skjuter vi homosexuella.” Reaktionen på detta uttalande var chock och avståndstagande och bidrog till ett allt sämre klimat inom gruppen.

Var motsättningarna möjliga att undvika?

Intaget till kursen bygger på intresse för konstnärlig verksamhet, några andra kriterier finns inte, inga inträdesprov behövs. Några var, som sagt, anvisade plats av arbetsförmedlingen, och redan här fanns en grund för en viss indelning inom gruppen. Sammansättningen av gruppen skilde sig dock inte från vad som brukar vara vanligt, i alla fall i större städer, i olika folkhögskolesammanhang.

Det fanns ingen egentlig beredskap inom kursen och handledarlaget för att starka motsättningar kunde uppstå. Olika planer för temaarbeten och annat lades fast i början av terminen tillsammans med kursdeltagarna. På det

stadiet framkom inga invändningar mot de val av tema och underteman som gjordes. Med tanke på att gruppen inte var "handplockad" och inte ska vara det, att kursdeltagare är i olika åldrar, kön och etnisk bakgrund, måste vi konstatera att det förr eller senare var oundvikligt att motsättningar och konfrontationer skulle komma. Frågan var om de kunde vara hanterliga eller till och med utvecklande.

Hur agerade handledarna?

Folkhögskolan ska vara en mötesplats för bredast tänkbara grupper av människor där olikheter är självklarheter. Metoden för självutveckling och inläring är i hög grad samtalet och meningsutbytet. Skolan ska skapa möjligheter för att människor med olika bakgrund, åsikter och tankar ska kunna mötas och utvecklas tillsammans.

Handledarna har ett ansvar att detta blir möjligt. I det här fallet får vi konstatera att man inte insåg vilka svårigheter som kunde uppstå. Denna bristande insikt berodde på en kanske alltför stor tilltro till gruppdynamiken som sådan och att alla deltagare automatiskt hade en välvillig och öppen inställning till att pröva sina åsikter och lyssna på andra. Detta var naivt och innebar att handledarna inte fullt ut kände av vad som fanns under ytan och därför inte vidtog mått och steg som kunde ha minskat möjligheterna till de lösningar och i slutet motsättningar som visade sig inte vara möjliga att lösa.

Vad blev resultatet?

Efterhand visade sig de olika effekterna av de motsättningar vi tagit upp. Ett uttryck var att kursdeltagare inte närvarade vid gruppredovisningar som de uppfattade som stötande eller ointressant. En afrikansk man menade vid ett tillfälle att det var allt för mycket prat om sexualitet. De lesbiska kvinnorna uttalade att de ansåg det obehagligt att vistas i samma rum som de afrikanska männen. Efterhand tog flertalet av kursdeltagarna parti mot de afrikanska männens åsikter och attityder. De blev en isolerad grupp som bland annat ledde till en allt större frånvaro hos dem. Diskussioner blev allt svårare att genomföra. Vid terminens slut kunde konstateras att inga egentliga framsteg gjorts för att häva lösningarna och komma framåt.

Vad hade kunnat göras?

Bättre beredskap är naturligtvis en punkt. Även om det inte hade inneburit någon reell förändring av resultatet i detta fall hade det ändå varit en faktor som kunde ha gjort att konflikterna hanterats på ett mera medvetet sätt. Val av metoder och teman borde kanske ha diskuterats betydligt mer och med hänsyn till vilken sammansättning gruppen hade. Visserligen styrde deltagarna detta själva till stor del, men vissa är mer verbala och tar större plats, och handledarna har också ett inflytande. I en sådan process har invandrarmän rimligtvis en svagare position. En annan möjlig väg hade kanske varit att på ett mera systematiskt sätt i början av kursen ta upp frågan om identitet ur etniskt- politiskt- och könsmässigt perspektiv. Till slut måste konstateras att tidsfaktorn är av stor betydelse. Det gäller även när det handlar om mindre motsättningar än de vi har tagit upp här. Diskussioner för samsyn eller i alla fall ömsesidig respekt kräver lång tid. En termin är väldigt lite.

En del troende kursdeltagare misstänkliggör icke religiösa kursdeltagare. Exempelvis kan en ateist från ett muslimskt land känna sig obekvämt och rädd och vågar inte öppet framhålla sina åsikter inför muslimer, som kommer

från samma kulturella bakgrund. Detta skapar en osäker atmosfär och "tystar" till exempel ateister som är från muslimska länder. Ett annat exempel är att kristna troende kursdeltagare inte "tål" vissa tolkningar av Jesus. Detta har orsakat konflikter på skolan vid framförandet av vissa texter skrivna av deltagare på skrivarkursen.

Många kursdeltagare på skolan ger öppet uttryck för förakt och fördomar när det gäller homosexuella vid diskussioner. Detta medför att icke heterosexuella inte fritt kan tala om sin sexuella läggning. Det finns alltså inte något öppet klimat att prata om olika sexuella preferenser, och homosexuella på skolan kan känna rädsla. Vi har haft kursdeltagare som gått ut med sin homosexualitet och som väckte starka antagonistiska känslor hos andra kursdeltagare.

En konflikt med mycket olika och starka åsikter inom personalgruppen är om vi ska ta emot kursdeltagare med heltäckande slöja. Vi har haft en kursdeltagare med heltäckande slöja som endast visade ansiktet i sammanhang när det var kvinnor närvarande. Hennes närvaro på skolan krävde en del arrangemang. Det råder ingen konsensus i personalgruppen, hur man ska förhålla sig till heltäckande slöja. Heltäckande slöja väcker misstänksamhet hos många kursdeltagare och även oro ibland.

Västerländska kvinnor som kämpat för jämställdhet kan känna sig "förrådda" av värderingar som delar uppkönen och ger kvinnor och män olika roller, som känns som en tillbakagång för jämställdhetsidealet.

Ett ytterligare dilemma är att underordnade gruppen har lite tillit till sin egna och andras kunskaper och åsikter. Deltagarna i grupperna förtrycker och kontrollerar varandra. Det kan yttra sig i mycket subtila ageranden som sker under lektionstid men naturligtvis även utanför klassrummet. De spelar ut varandra mot läraren eller andra kurskamrater och kan vara oerhört hårda och fördömande gentemot varandra. Ett ord på t ex persiska, en mening från imamens kusin på somaliska, en blick eller ett leende kan få de andra i gruppen att tystna och/eller ändra åsikt. Dessa ageranden kan vara nog så svåra att se för mig som lärare men ibland och över en längre tid så kan vissa mönster skönjas.

Vid ett tillfälle upptäckte jag, först cirka en månad in på terminen, att de persiska deltagarna konstant satte sig på den ena sidan av klassrummet, på motsatt sida av en svart deltagares sida. De vägrade sitta bredvid henne och satt ofta och småviskade och grinade illa om någon trots allt hamnade bredvid henne. I lärarlaget diskuterade vi problemet och hur vi skulle ta i det. Jag valde att använda mig av lite olika strategier, ställde mig alltid på samma sida som persiskorna så att de kom att sitta i en obekväm ställning och vände mig oftare till den kubanska deltagaren och lyfte fram hennes erfarenheter och kunskaper på olika sätt. Detta irriterade naturligtvis de persiska deltagarna men de kunde knappast konfrontera mig, när de tog upp att jag stod för stilla och att det var svårt att se mig och tavlan så bad jag dem bara att flytta på sig. Vidare så bröt jag min plan för undervisningen och gick istället igenom diskrimineringslagstiftningen och vi pratade mycket om diskriminering mot invandrare på arbetsmarknaden, om fördomar och värderingar. I och med detta kunde vi komma in på diskriminering och rasism

i globalt historiskt perspektiv och de persiska deltagarna blev medvetna om sitt egna förtryck av en kurskamrat. Några av dem började så sakta ändra beteende medan någon enstaka inte kunde se sitt agerande som problematiskt. Denna enskilda deltagare slutade pga. barnafödande och jag/vi blev sas av med det enskilda problemet utan att ha lyckats få henne att ens reflektera över sitt beteende och sina åsikter. Jag hade samtidigt kontinuerliga samtal med den utsatta deltagaren och vi fikade ofta och diskuterade om hur hon upplevde den enskilda lektionen men även om vi kunde se någon förändring på längre sikt. Hon uppskattade att vi tog problemet på allvar och att vi försökte lösa det. Det är aldrig roligt med konflikter men oftast är de givande och om man som lärare vågar ge sig in i konflikten och stötta deltagarna att lösa dem så kan resultatet ge mycket positivt på sikt. Jag tror inte på några mallar för hur man ska lösa konflikter. Min strategi i exemplet ovan fungerade i detta fall med den grupp-sammansättningen och med mig som lärare. I en annan grupp får man använda andra strategier och metoder.

Problematisera "det egna"

Vilka blir vi och våra deltagare på folkhögskolan under våra resor? Omedvetet och ofrånkomligt förkroppsligar vi sinnebilderna av den vita, rika människan med makt. Vi kanske även blir möjligheten och utvägen ekonomiskt eller genom att vi blir tillsammans med någon i landet vi besöker. Dessa är svåra relationer och roller att förhålla sig till och ofta är vi också nya inför oss själva i dessa roller.

Även om vi har förberett deltagarna på dessa svårigheter och ofta arbetat mycket kring några förtryck kan det vara svårt för oss och dem att förstå det nya vi befinner oss i. Är förståelse för ett slags förtryck, t ex kvinnoförtryck, översättningsbart till ett annat förtryck, t ex globalt klassförtryck? Vilka likheter finns, klarar vi av den abstraktionen och har vi möjlighet och känslighet nog för att få syn på maktstrukturer i den nya miljö vi hamnar i? Kan vi förvänta oss att klara av att agera ömsesidigt och respektfullt i nya okända roller där våra egna försvarsmekanismer kanske går på högvarv?

När vi så åker på våra resor med till Afrika och Latinamerika, vilken svenskhet är det vi tar med oss och vad är det vi visar upp som svenskt? Ofta förbereder sig kurserna med sånger och eventuellt någon dans att ha i ryggsäcken för festliga tillfällen då svenskarna förväntas visa upp något. Kanske packar de ner vaggvisan Trollmor, Du lindar av olvon, Små grodorna, Nu grönskar det, Uti vår hage och en eller annan mer eller mindre väl dansad schottis. Är detta svensk kultur eller är det egentligen ett uttryck för en stereotyp uppfattning av vad vi kommer möta under resan; trummande, dansande afrikaner eller kampsjungande latinamerikaner.

Gränser för relativism?

Maktperspektiv: Man kan inte bortse från att ett lands lagar som är baserade på gemensamma värderingar är dominant i detta samhälle. För att exemplifiera den dominant kulturens gemensamma värderingar, så kan vi i Sverige t ex inte acceptera omskärelse av flickor, barngifte, hedersmord m.m, hur självklart det än kan vara för vissa grupper/kulturer. För att förtydliga; som extrem motpol skulle svenskor i Saudi-Arabien befinna sig i en kultur med lagar som skulle tvinga oss till radikal förändring i vår livsstil. Maktperspektivet kan bli ett dilemma om man inte klargör detta för sig själv och andra.

Arbeta med **integration** i alla "ämnen" hela tiden

Hur kan man som folkhögskolelärare arbeta med integrationsfrågor? I det här avsnittet finns relativt utförliga exempel på hur de deltagande folkhögskolelärarna tänker, planerar och undervisar i olika ämnen och på olika kurser.

Arbeta tematiskt och med estetiska arbetsmetoder

På allmän kurs arbetar vi uteslutande tematiskt vilket möjliggör att kursdeltagare med olika social bakgrund (etnisk/kulturell, klass, kön, sexualitet etc) kan välja fördjupningsuppgifter utifrån egna referensramar eller utforska något nytt intresse. Vi lägger ner mycket tid på redovisningar och diskussioner i temaarbetet. De olika valen av fördjupningsuppgifter bidrar ofta till en mångfacetterad bild av temat vilket i sin tur kan bidra till att kursdeltagarna känner sig sedda, som en del av "empowerment". Metoden för ibland med sig en del jobbiga och motstridiga men ofta nödvändiga diskussioner. Vi vill stäva efter att respektera varandras olikheter, inte att man måste vara överens om allt. Vi försöker ha ett demokratiskt deltagarstyrt förhållningssätt och vi lärare ser på oss själva mer som handledare än "de som vet allt". Vi arbetar aktivt med självförvaltning: alla på skolan hjälps åt att städa 1 g/vecka (ca 30-45min) och vi har matlag med kursdeltagare som tillsammans med husmor sköter alla kökssysslor. Kursdeltagarna får möjlighet att visa andra sidor/roller av sig själva och arbetet kan bidra till en större social gemenskap.

Alla elever i skolan får välja bland ett stort antal skapande ämnen. Det innebär att i varje grupp finns elever från alla världens hörn som delar ett gemensamt intresse. Eftersom ämnen är praktiska behöver inte den språksvaga känna sig i underläge.

Skapa möjligheter till perspektiv på "det egna"

Vår skola ordnar resande kurser till länder i Latinamerika och Afrika. De flesta som väljer att gå våra kurser är unga, en majoritet av dem har så kallad svensk bakgrund. Våra kursdeltagare är en ganska homogen grupp varför vårt arbete med mångfald och integration inte direkt kommer av sig självt under första perioden av kursen; den del då kursdeltagarna förbereder sig inför sin resa. Vi vill dock hävda att våra kurser i ett längre perspektiv gör en hel del för integrationsarbetet i Sverige. Hur kan det komma sig då? Jo, när våra kursdeltagare reser får de ett nytt perspektiv som de inte skulle ha med sig om de inte hade rest. De får på ett mycket hudnära och konkret sätt pröva på rollen av "den andre". Naturligtvis kan de upplevelser som detta innebär för dem vara mycket annorlunda än för en

afrikan eller latinamerikan i Sverige, tack vare att det innebär andra saker att vara vit i Sydafrika, Tanzania, Bolivia eller Mexiko än vad det t.ex. innebär att vara svart i Sverige. Men ändå – under kursdeltagarnas resa kommer de att ständigt bli påmind om att de ser annorlunda ut och i viss mån betar sig annorlunda än majoriteten. De kommer inte alltid bli behandlade som den unika individ de är utan just efter det utseende de har och vad deras utseende förknippas med av de människor de möter.

Vitheten har mycket olika betydelser i de olika länder vi reser till och på kursen måste vi arbeta med att problematisera vad vitheten symboliserar i det land dit vi ska resa. Vi måste diskutera med kursdeltagarna hur de ska hantera att bli behandlade med en större respekt än en inhemsk person vilket händer i del av de länder vi reser till. I andra länder kan man istället möta en utbredd misstänksamhet mot vitheten och bli bemött med fientlighet. Även det måste kursdeltagarna kunna hantera. Vi måste också peka på den andra sidan av saken, hur situationen än ser ut i landet vi ska besöka. Kursdeltagarna får också uppleva hur det kan kännas när man inte känner till koderna för hur man bör bete sig och att man ibland kan handla precis efter vad som känns som det rätta för mig men som uppfattas som totalt fel och tokigt av människor runtomkring en.

Våra kursdeltagare får ett nytt perspektiv på Sverige genom sin resa. De får se att saker och ting kan fungera på ett mycket annorlunda sätt än ”hemma” och de får en utökad förståelse av ”rätt och fel” och betydelsen av normer. Vi arbetar med att belysa detta både i förberedelserna och i uppföljningen av resan och om vi lyckas får kursdeltagarna en möjlighet att kunna se Sverige ur olika perspektiv.

En annan erfarenhet den som reser till ett främmande land kan göra är att ”folk är folk” överallt. Det finns människor som är schyssta i både Sverige, Namibia, Ecuador o.s.v liksom det finns människor som betar sig illa i samtliga länder. Kanske lär man sig från sin resa att se till betydelsen av människors handlingar mer än deras hudfärg, klass eller något annat.

Vi vill att våra kursdeltagare ska bli bättre på integration än de var innan kursen! Vägen dit blir på våra kurser att resa bort för att få perspektiv på sig själv och sitt samhälle. De erfarenheter som vår skola erbjuder genom förberedelser, resande och bearbetning av upplevelserna gör att många blir mer öppna för att möta människor med annan bakgrund än deras egen, i synnerhet vad gäller etnicitet men även klass, funktion, sexualitet. Resan bort leder förhoppningsvis närmare ett klarare sätt att se på ”sitt hem” i världen.

Vi är den smala länken till samhället

I den här texten delger Lärare 1 sina erfarenheter från Allmän kurs, Lärare 3 från Musikkursen (Mim) och sist kommer några rader från en av deltagarna på Mim. Jag som binder ihop texterna är Lärare 2.

Lärare 1:

Storstadsfilialen består av tre klasser; Mim samt två klasser inom allmän linje, en på grundskolenivå och en på gymnasienivå. Vi hyr våra lokaler av Studieförbundet och geografiskt befinner vi oss precis på gränsen mellan två stadsdelar.

Majoriteten av våra deltagare är arabisktalande kvinnor boende i Förort. Eftersom vi numera är välkända i den stadsdelen och rekryteringen av nya deltagare framförallt sker genom våra gamla, så misstänker vi att vi fått rykte om oss att vara en ”bra skola för muslimska kvinnor” och att männen faktiskt försöker hålla sig borta! De få män som ändå finns hos oss hamnar i ett visst utanförskap t.ex. när vi har gemensamma fester eller andra aktiviteter, då kvinnorna kan markera att männens närvaro inte är önskvärd. I klassrummet vill en del av kvinnorna inte sitta bredvid en man eller jobba i blandade grupper.

Icke-arabisktalande kvinnor hamnar också lätt utanför. Konflikter som bottnar i språkförbistring eller i rena fördomar (t.ex. mot afrikanska kvinnor) förekommer. Den sociala kontrollen är stark och man bevakar varandras uppförande. Eftersom de flesta av våra deltagare bor i samma bostadsområde kan händelser som inträffar i skolan få återverkningar på hemmaplan. Periodvis har trycket på obeslöjade kvinnor att börja använda huvudduk varit starkt. Eftersom vi lärare inte behärskar arabiska är det svårt för oss att veta vad som pågår i samspelet mellan deltagarna. När det uppstår problem är det svårt att få hela bilden klar för sig och svårast av allt – att bli provocerad av värderingar som är svåra för oss att acceptera. Gränsen mellan antirasism och kulturell relativism är svår. Vi är en liten personalgrupp, de flesta av oss jobbar deltid och det är svårt att räkna till. Det är förmodligen naivt att tro att vi inom folkhögskolan ska kunna klara av de här svåra värderingsfrågorna som rör etnicitet, kön och klass.

Våra deltagares kontakter med det svenska samhället begränsar sig till besök hos myndigheter (oftast i obehagliga ärenden), barnens skola och dagis samt sjukvården. Den enda svenska vardagskontakten många har är med oss lärare. Vi är den smala länken till samhället och får ofta rollen att försöka förklara företeelser i samhället som våra deltagare inte kan få direktupplevelser av. Vi ägnar ganska mycket tid åt spontana diskussioner kring hur samhället ser ut och varför, hur det okända kan skrämja och stöta bort både ”äkta svenskar”, som en av deltagarna kallar oss, och invandrare.

Lärare 2:

På Allmän linje finns också deltagare med invandrabakgrund, några med stora brister i svenska men som föredrar att studera där huvudparten av eleverna är svensktalande. De bor också på internatet och får då en annan tillgång till blandat umgänge mellan olika studerande såsom musiker, skrivare etc. Det gemensamma språket blir automatiskt svenska och intressena är det som förenar.

Musiker, skrivare, filmare och journalister med deltagare från olika länder tänker aldrig på att några skulle vara invandrare och att de ska ”integreras”. De arbetar med sina resp. kurser och vill nå så långt som möjligt på den bana de valt, trots eller tack vare sin bakgrund.

Lärare 3:

Mim integration!!

Mim-kursen startade med en kurs för musiker med invandrabakgrund år 2000 och har sedan dess haft ca 100 deltagare därav många även idag sysslar med musik på något sätt. Antingen studerar på Musikhögskolan, vår folkhögskola, arbetar som musiker i olika projekt m.m

Denna är en kurs med stor tonvikt på integration på många olika sätt.

Språket

För att kunna arbeta och studera musik måste man kunna de svenska musikaliska termerna som används i vår musikkulturella vardag. Eleverna har svenska som gemensamt språk på kursen, men långt ifrån alla har en svenska som är så pass bra att den håller för kommunikation på alla plan. Vi är lika mycket svensklärare som musiklektörer. Eleverna möter olika människor från olika kulturer som givetvis har med sig olika synsätt på saker och ting i livet. Givetvis har det uppstått situationer där språket har skapat missförstånd, som lett till komplikationer.

Eleverna lär sig också att kommunicera med varandra och förbättrar sitt språk både inom musikområdet men även i en vanlig vardaglig samtalsvokabulär.

Sociala faktorn (forts nedan)

Kursen är även en mötespunkt för dessa elever som oftast varit arbetslösa länge och tappat tron på sig själv och sin musikalitet. Det går ofta mycket snabbt för dem att smälta in och må bra och spela massor tillsammans.

Musiken

Kursen ger eleverna en stor möjlighet att arbeta hur mycket som helst på egen hand och rent resursmässigt med lokaler och datorer etc är det fantastiskt. Musiken är också det som de har gemensamt trots allt och denna sammanförande faktorn gör att integrationen blir naturlig och intresset för olika länder och kulturer finns också hos eleverna i och med att dem vill veta hur det är i andra länder, och på det viset får vi en positiv integration med ett gott resultat.

Deltagare

Mim är en kurs där man känner sig hemma, du har stor frihet och man hinner med allt, till och med i lugn och ro. Det är ett ställe där jag skulle tänka mig att vara (eller jobba) i flera år utan att känna mig trött eller tråkig, det är underbart att vara kring musiken särskild när allt detta är kryddat med en stor blandning av olika nationaliteter/kulturer, önskar att alla skulle kunna veta hur spännande det är att lära känna folk från olika delar av Världen och plugga tillsammans.

Jag skulle ändra några detaljer förstås: det skulle vara bättre om vi är mer utanför skolan och genom skolan och våra lärare skaffa mer kontakter i stan, då skulle Mim ha ett stort genombrott och cirkeln skulle bli komplett dvs. om Mim elever smälter sig i stans "musikvärld" helt och hållet.

Ha en global utgångspunkt i samhällskunskapen

Gruppen består av 20 kvinnor från länder som Irak, Kurdistan, Somalia, Afghanistan, Marocko. De är i åldrarna 25-50. De flesta har inte gymnasiebakgrund, några har lärt sig läsa och skriva i Sverige (som vuxna). De har svårt att kommunicera på svenska. Muntligt går det lite lättare.

När man undervisar i samhällskunskap i ovanstående grupper är det, enligt min erfarenhet, vanligt att man "lär ut det svenska". Grunderna i hur Sverige fungerar, demokrati, lagar, kultur osv. Syftet är att deltagarna ska kunna klara sig i det svenska samhället. Problemet är att detta är vuxna människor med komplexa begreppsvärldar, skiftande erfarenheter, kunskaper osv – vars kunskaper förpassas till "dåtid", innan Sverige. Jag har i många år brottats med denna fråga,

vissheten om att deras kunskaper inte kommer till sin rätt. De får börja om från början och känner sig ofta ”som barn”. Detta är ofta mycket smärtsamt för vuxna människor. Integrationsarbete i denna grupp blir för mig att integrera deras tidigare kunskaper med nya kunskaper här i Sverige. Jag vill ge dem redskap till att mer självständigt kunna förhålla sig till ”det svenska” och inte hamna i ”papegojundervisning” där de ska lära sig upprepa ”det svenska”.

En mångkulturell folkbildning – globalt – det globala finns i det lokala

För att väcka intresse för samhällskunskap har jag valt att utgå ifrån material hämtat främst från utomeuropeiska länder. Jag började med ett tema på höstterminen 3tim/veckan - ”Kvinnors villkor i världen” - men valde att inte fokusera på deras hemländer då detta ibland kan låsa situationen och pressa deltagarna att ”representera” och ”veta allt” om sitt land. De tar själva upp det de önskar från sina länder.

Jag har i temat visat filmer ifrån Indien, Kina, Botswana, Jordanien mfl samt använt en del statistik (FN). De artiklar jag har använt har vi läst högt tillsammans. Film fungerar bra då gruppen har svårt att läsa långa texter. Jag läser de svenska textremsorna och stannar filmen med jämna mellanrum. Detta har fungerat bra och varit nödvändigt då de inte hinner läsa texterna. I filmerna finns olika frågeställningar som på olika sätt berör de områden som brukar tas upp i ämnet samhällskunskap. Vi har gemensamt valt ut någon frågeställning, spelat olika rollspel kring frågan, diskuterat olika scenarier samt jämfört mellan olika kulturer, samhällsgrupper, religioner, däribland också Sverige. Att se på Sverige utifrån en annan position, analysera ”Sverige och svenskhet” utifrån ett kontrasterande perspektiv ger deltagarna möjlighet att använda sina tidigare kunskaper. Det ger dem verktyg att analysera snarare än att lära sig repetera ”det svenska”. Med dessa verktyg kan olika kunskapsfält granskas utifrån olika kunskapssyn msk syn osv – tillåta en pluralistisk granskning – då kan man studera och granska ”folkhemmet” utifrån fler perspektiv. Det är en lång process med många hinder på vägen, bla en bristande tillit till den egna kunskapen, erfarenheter från en mer auktoritär skola, språkhinder, kort skolgång på gränsen till analfabetism mm.

Vi fortsätter sedan temat under våren genom att studera material ifrån Sverige/Norden/Väst, tex hur kvinnor har kämpat för rösträtt och jämför detta utifrån ett globalt perspektiv. Vi börjar alltså inte här, i ”centrum” och gör utflykter i världen i ”periferin” utan mångfaldiga ”centrum”. Detta är självklart ingen lätt process men jag tycker mig se att intresset för att delta i det nya samhället har ökat. De visar också ett ökat intresse för det egna landet eller regionen. I en globaliserad värld, där Sverige integreras mer och mer, hör en internationell kompetens hemma i en modern samhällskunskap.

Kan man då inte presentera traditionell svensk kultur i gruppen, berätta om julen, påsken, seder och bruk – i integrationssyfte? Jo, självklart kan man det. Poängen är att ha ett interkulturellt problematiserande förhållningssätt och visa på likheter och skillnader mellan olika kulturer och religioner, att se de processer, de nya kulturer som uppstår i möten mellan olika kulturfärer, mellan olika människor.

Om man har problematiserat begrepp som kultur, nation, stat, tradition, etnicitet, integration osv, ser jag inga problem med detta. Problemet är om det blir en fast kanon som lärs ut från första SFI lektionen och framåt – ”det svenska”. Genom att även problematisera ”det kurdiska” eller ”det somaliska” kan man visa på att det inte är något fast utan kan se olika ut beroende på vem som beskriver det och det är något som förändras över tid. Det är fullt

möjligt utan att hamna i total relativism som skulle kunna uttryckas som att var och en till slut blir sin egen kultur och alla kulturella uttryck är lika bra.

Skapa en "tredje plats", en plats för integration

När jag introducerade ett möte mellan en kurs där deltagare var unga svenskfödda kvinnor, politiskt aktiva, flera lesbiska, ej gifta, inga barn, sekulariserade, och deltagare på en kurs med utlandsfödda kvinnor, de flesta gifta med barn, praktiserande muslimer, endast någon politiskt aktiv, så planerade jag noga "det tredje rummet", ett rum som inte skulle vara "någons rum". Om mötet börjar i det sociala, personliga kommer samtalet ofta att fastna i kvinnornas olika livssituationer, om det är ok att vara lesbisk, ok att vara religiös och ha slöja osv. För att undvika att samtalen fastnade i talet om slöjor eller om man är gift valde jag att styra frågeställningarna.

Det fanns också stora språkliga hinder. Min förberedelse var då att båda grupperna först lärde sig några gemensamma sånger (på lite olika språk), tränade olika rollspel (arbetar med dessa metoder i båda grupperna) som de sedan spelade upp och hade som underlag för diskussion i mindre grupper. Kursen med utlandsfödda kvinnor fick även innan öva rent språkmässigt i rollspel hur tänkbara diskussioner kunde bli. Temat var Kvinnors villkor i världen.

Syftet med att kunna mötas i något som är ett gemensamt problemområde, något som ska lösas av mer praktiskt art eller inte enbart är beroende av det personliga, är att mötet inte ska bli "exotiserande" mötet de "konstiga andra" utan upptäcka att det finns möjligheter att mötas bortom detta. Möjligheten av att få slippa vara för privat och erbjuda en "ny plats" att träffas på kanske ny för alla.

När kursen med unga feminister önskade träffa de muslimska kvinnorna frågade jag varför de ville det. Det blev helt tyst. De hade dessutom förutsatt att de utlandsfödda kvinnorna skulle träffa dem så var inte fallet. De hade inte uttryckt detta men kunde tänka sig det. Detta förvånade de unga kvinnorna. De antog att invandrade kvinnor var intresserade av att träffa svenska kvinnor. Jo, men kanske inte unga feminister med rastahår, tatueringar och piercing, påpekade jag. De hade inte riktigt tänkt på sig själva som "konstiga andra". Detta var en viktig del i deras integreringsprocess i ett mångkulturellt samhälle. De hade lite eller nästan ingen kontakt alls med den grupp kvinnor som de utlandsfödda representerar. Några har rest i Syd men även då befunnit sig i "centrum", som vita västerlänningar. Nu var de helt plötsligt inte i ett självklart centrum och då integration är en ömsesidig process där privilegierade grupper i Sverige också måste ändra sig, avstå från en del privilegier, om jämlika villkor ska uppstå, var detta en erfarenhet som förändrade många av de unga svenkföddas syn.

Kurserna träffades en förmiddag i de utlandsfödda kvinnornas klassrum. Vi började med gemensam röstverkstad och några sånger som båda grupperna hade tränat på. Varje kurs presenterade sig och sin kursprofil. De delades in i mindre grupper och de fick i två pass prata utifrån några givna frågor. De använde sig av "runda" så att alla fick tala samt fri diskussion. De fick med sig frågorna: Vad är viktigt för dig i ditt liv? Hur är det att leva som kvinna i Sverige idag? Frågorna hade de utlandsfödda kvinnorna arbetat med innan och var därför förberedda. Detta var nödvändigt utifrån språkhinder. Några grupper tyckte tiden gick för fort medan för andra var det lite mer trögt. De unga svenskfödda kvinnorna var mer aktiva i att fråga/intervjua och blev lite förvirrade när flera

talade i munnen på varandra, dessutom på flera språk. De unga satt med handen lydigt uppsträckt och väntade på sin tur. Denna mötesform fungerar inte självklart i alla sammanhang. De diskuterade efteråt att de hade tyckt det var jobbigt att frångå "sin mötesform". Detta gav också en ny kunskap i hur svårt det är att ändra inkörda vanor.

Efter paus kom också en annan kurs in, utlandsfödda kvinnor men med högre svensknivå. Avslutningsvis gestaltades i rollspel olika situationer som kvinnor kan hamna i där diskriminering och trakasserier sker. Förberedelserna här var att jag hade bett några ur kursen med svenskfödda kvinnor att förbereda lite extra utifall de två andra kurserna inte skulle delta som jag hoppats på. Jag var osäker på om de skulle våga spela rollspel med nya, svensktalande personer, när-varande. Denna reservplan behövdes inte. Alla var mycket aktiva och blandade sig spontant i rollspelet. Två förberedda forumspel spelades upp av de svenskfödda kvinnorna. De handlade om situationer på spårvagnen och busshållplatsen där en kvinna trakasserades av en man och olika förslag togs upp som sedan spelades upp av samma grupp. Efter dessa forumspel improviserades det av många olika kvinnor från de båda kurserna med utlandsfödda kvinnor och vi var till slut tvungna att avbryta för lunch. Rollspelen kom att handla om diskriminering baserat på kön och etnisk/religiös tillhörighet och situationen för dubbelarbetande kvinnor där konflikter i hemmet var i fokus. Här var de utlandsfödda kvinnorna mycket aktiva, både i rollspelen och diskussionen. De spelade även upp situationer som hade skett i deras hemländer. Det talades många språk samtidigt och översattes när svenskan inte räckte till. En minst sagt livlig miljö. För de svenskfödda var detta en ganska omtumlande och överraskande situation. De flesta hade ingen eller liten erfarenhet av möten med invandrade kvinnor och hade föreställningar om att de var tysta, blyga osv. Jag hade själv farhågan att det kunde bli tyst då jag erfarit detta tidigare. Jag tror dock att de noggranna förberedelserna gav resultat.

Jag arbetar överlag mycket med den "tredje platsen" som en plats där vi kan mötas, bortom "någons plats". Detta beror på min erfarenhet av att arbeta i kvinnogrupper där den egna personliga erfarenheten ibland blockerar ny kunskap, där det personliga inte sällan tar överhanden. Möten som sker enbart på den ena gruppens hemmaplan, som kan vara fysisk eller mer abstrakt, tex i språket, kan ibland öka avståndet och bekräfta stereotypa föreställningar om varandra. Därför försöker jag skapa förutsättningar där alla deltagarna utsätts för något nytt. Ingen sitter trygg. Alla måste riskera något eller möta något nytt. Strävan efter att alla ska vara trygga i mötet ser jag som ett hinder. Trygghet gör inte alltid att jag vill ta in något nytt, det kan betona för starkt vikten av det sociala i en grupp, att det ska kännas bra och vi ska tycka om varandra osv. Tillit är däremot något annat. Tillit kan jag känna även om jag inte riktigt vet vad som ska hända, även om jag inte känner alla och inte känner mig trygg. Jag tror att det starka fokuset på trygghet i det svenska samhället många gånger lagt hinder för nya möten.

Tavlan är också en "tredje plats" som jag använder mig mycket av i olika kurser, även flera tavlor så att flera kan skriva. På tavlan, en synlig plats, kan olika erfarenheter skrivas ned utifrån associationsövningar (t ex vad tänker du kring begreppet integration?). Det vi sedan gör gemensamt är att strukturera och teoretisera stoffet. Här kan också andra teorier lyftas in som jämförelse. Denna metod synliggör också att de själva kan skapa teori. Att värdera sitt eget tänkande men se att det händer något med det när det lyfts upp i offentligheten, bort från det privata. I denna metod finns inga färdiga svar utan det är en gemensam process. Flera kan också vara framme vid tavlan och skriva. Mitt jobb är att hjälpa till att lyfta fram, strukturera och ställa det skrivna i relation till andra teorier, tänkanden. Jag har funderat på om inte denna metod, på sikt, även gynnar deltagare med annan kunskapsstradition än den svenska.

Det ger en möjlighet att delta i kunskapsprocessen. Min erfarenhet är att utlandsfödda deltagare ifrån länder där utbildningstraditionen skiljer sig mycket den svenska, har svårare att delta och vara aktiva i sin egen kunskapsprocess. Flera har erfarenheter där läraren är absolut auktoritet och är ovana vid att själva ansvara för sina studier. Detta gäller främst de med kortare utbildningsbakgrund.

Med ett långt förarbete kan utlandsfödda deltagare med kort utbildningsbakgrund, lära sig metoden och känna större tillit. Min erfarenhet är att när tilliten ökar, ökar deltagandet i den gemensamma processen. Det är viktigt att kontinuerligt synliggöra denna process då de flesta deltagare inte är vana att tänka sin kunskapsprocess på detta sätt. I slutet på lektionen, där vi kanske har spelat rollspel om konflikter i världen, går jag igenom vad vi har lärt oss, skriver upp det och placerar in det i "skolämnen", t ex samhällskunskap. Jag påvisar att det är en internationell samhällskunskap där de är deltagare i kunskapandet, inte enbart konsumenter av något någon annan satt samman. Det är en form av integrering av olika kunskaps- och erfarenhetsbakgrunder. Vårt samhälle är i en hybridiseringsprocess, även om vi inte alltid känns vid det. ‘

Denna metod avdramatiserar även lärarens position. Jag representerar den vita privilegierade kvinnan när jag arbetar i grupper med enbart utlandsfödda. Som lärare är jag en auktoritet och det är viktigt hur jag förvaltar detta. Min kunskap som samhällslärare som studerat i Sverige, är självklart begränsad utifrån ett internationellt perspektiv. Därför ser jag denna, mer deltagande metod, som mer gynnsam för grupper med andra kunskapsbakgrunder än den svenska. Jag tror de inte blir lika bundna till "det svenska". Dessutom har jag själv mycket roligare och lär mig nytt, inte helt oviktigt. Dilemmat eller svårigheten är att jag som lärare inte har samma "koll på läget", vet ej säkert vad som kommer hända och vart vi är på väg. Om kursen ska vara förberedande för vidare studier kan jag bli låst av vad de bör ha med sig för att klara sig på nästa nivå. Detta är ett välkänt dilemma för många inom folkhögskolan, folkbildningens ideal krockar med övriga utbildningssystem. Om nästa nivå av studier inte är upplagda utifrån ett mångkulturellt globalt tänkande, utan mer baserat på traditionell svensk utbildning där det mångkulturella inte alltid har sin plats, kan deltagarna få svårigheter att klara studierna. Ska jag medverka till att "disciplinera dem" in i ett tänkande jag själv är kritisk till eller ska jag arbeta utifrån ett mer mångkulturellt tänkande, med risk för att deltagarna inte får med sig vissa kunskaper? Detta är ett evigt dilemma.

Att arbeta utifrån problembaserat lärande är en deltagande metod som gynnar flerstämmighet i klassrummet då deltagare själva formulerar problemställningar. Det är dock en metod man måste få chans att lära sig, öva på. Att uppmuntra till problematiserande förhållningssätt istället för att fastlägga, att synliggöra olika uppfattningar i det gemensamma rummet och att dessa inte nödvändigtvis måste sammansmälta i konsensus utan snarare uppmuntra ett prövande i hur vi kan arbeta MED skillnader och inte utplåna dem. Detta är också grunden i ett intersektionellt förhållningssätt, där inga enkla förklaringar på maktordningar finns till hands utan snarare är en betoning på komplexiteten. Detta innebär dock inte att jag inte samtidigt kan inta en tydlig antirasistisk hållning i mitt arbete. En del av det antirasistiska arbetssättet är att kritiskt granska normer, förgivet taganden och öka handlingsberedskapen för att leva med mångfalden. Ett problembaserat lärande fokuserar inte på "invandrare och svenskar" som två avgränsade grupper eller på en individnivå, utan mer på föreställningarna OM dessa grupper, hur gränssättningar görs och vem som har tolkningsföreträde, vem tillhör och vem tillhör inte nationen osv. Det är ett arbetssätt som möjliggör olika röster att komma till tals och man behöver inte nödvändigtvis representera utifrån någon given identitet. Man förflyttar diskussionen till "det tredje rummet".

Vad kan gå fel när man arbetar på detta sätt? Mycket. Ovana vid arbetsformen kan missgynna olika deltagare och göra flera osäkra. Därför är det viktigt att parallellt arbeta med själva metoden. Att arrangera möten mellan olika grupper kan ibland cementera föreställningar om att de är just TVÅ olika grupper, att osynliggöra olikheterna inom grupperna. I fallet med unga svenskfödda och lite äldre utlandsfödda är risken stor att de förblir "exotiska andra" för varandra. Det är en process över tid att luckra upp olika kategoriseringar vi håller oss med, och nya tillkommer...man måste också vara beredd på att olika uppfattningar blir tydliga om man sammanför olika grupper – det blir inte alltid "mysigt" men det kan bli ett möte som gör att individer överskrider det "givna" – och det är väl folkbildningens uppgift.

Hur ska det utvärderas? Jag använder ofta en metod där kunskapsöverföring är syftet. Denna kan användas t ex vid organisering av ett möte. De har först varit med och planerat mötet. Vid utvärderingen sitter deltagarna i mindre grupper och får via en checklista lyfta fram allt de har lärt sig under arbetet. Detta tas sedan upp i hela gruppen och jag kompletterar ev. i slutet. På detta sätt blir det en kollektiv kunskapsprocess som sedan kan skrivas ned som "lathund för att ordna ett möte". Jag har mest använt detta i teknikundervisning (video) samt organiseringskunskap (ordna seminarier, möten, temadagar mm). Men metoden fungerar bra för intern utvärdering och kunskapsutjämning. Har mest använt denna metod i grupper utan språkhinder.

Utgå från allmängiltiga erfarenheter, som kärlek...

Detta tema är ett exempel på hur skolan arbetar med mångfald, intersektionalitet och integration. Ingången kärlek är bra därför att det är ett angeläget ämnesområde då sexualiteten har betydelse för alla människor och där det finns okunskap, fördomar om det svenska, tabun. Vidare är det en bra ingångsport för att komma in i de olika ämnena som finns på kursen (naturkunskap, samhällskunskap, historia, religion och svenska som andraspråk). Temat bidrar till att öka förståelsen om hur det svenska dominerande synsättet på dessa frågor ser ut och har sett ut. Detta kan i sin tur hjälpa svenska som andraspråk-deltagarna i deras integrationsprocess en brist är att de etniska svenskorna skulle behöva samma tema då de ofta inte har så stora kunskaper om Sverige, dess historia och vad svenskhet är och vad som har format oss som svenskar och huruvida det finns något som kan kallas för svenskhet.

Arbetslaget utgår från deltagarnas egna frågor som de får skriva ner anonymt. Frågorna ändrar sig naturligtvis utifrån gruppens sammansättning. Att vara förälder är en fråga som ofta återkommer liksom frågor som rör parrelationen. Diskussionerna bidrar till att lyfta fram fördomar och föreställningar om det svenska men även fördomar och föreställningar om deltagarnas egna forna hemländer.

Under temat så rör sig undervisningen mellan olika nivåer, från individnivå till globalnivå utan att för den skull bli privat. Många gånger har det visat sig att film lämpar sig och genom åren har grupperna bl.a. sett: *Fucking Åmål*, *Vingar av glas*, *Jerusalem*, *If these walls could talk 2*, *Fru Marianne* och *Hipp hipp hora*. Genom filmen kan så mycket mer förmedlas och olika kontexter blir synliga.

En bild säger mer än tusen ord brukar man ju säga. Jag har valt att skriva lite mer utförligt om användningen av

filmen Jerusalem därför att den täcker så väldigt mycket samtidigt som den är användbar i temat Kärlek och ur integrationssynvinkel. Genom filmen får deltagarna ökade kunskaper och bilder för hur det har sett ut i Sverige. Deltagarna blir ibland förvånade över att kvinnornas klädsel påminner om kvinnoklädseln i vissa länder i t ex Mellan östern, ibland har de blivit upprörda över att vi svenskar ondgör oss över de muslimska kvinnornas sjalar när de svenska kvinnorna klädde sig på ett liknande sätt för inte så länge sedan. Det blir även diskussioner kring frågor som rör maktfördelning, klasskillnader, könsskillnader och människosyn t ex skillnader i synen på barn och vuxna, då och nu. Vidare tas frågor som rör religion och trosuppfattningar upp och naturligtvis problematiken kring utvandring/invandring. Problematiken kring kärlek, parrelationen och äktenskap i filmen väcker diskussioner kring skillnader i synen på t ex äktenskapet och hur samhällen har sett och ser på ungdomars kärlek och sexualitet i dag. Skillnaderna och likheterna bidrar till att öka förståelsen för sina egna ställningstaganden såväl som förståelsen för det s.k. svenska.

Det har varit viktigt att hela tiden göra jämförelser mellan då och nu och mellan bilden av svenskheten och deltagarnas syn/bild av hur iranskheter, somaliskhet, irakiskhet, ryskhet ser ut. Ett dilemma som jag känner att deltagarna kan känna är att jag jämför det gamla Sverige med deras hemländer i modern tid och att resultatet blir att deras hemländer är omoderna, konservativa och outvecklade medan Sverige är modernt, radikalt och utvecklat. Det är oerhört viktigt att poängtera skillnaderna inom respektive land och att länder utvecklar sig olika snabbt och vad som är specifikt för varje land och att skillnaderna inom ett land mellan stad och land kan vara nog så stora. Visst måste man ibland generalisera men man får aldrig glömma bort att tala och visa på det unika/speciella/särskilda och på så vis kan ett möte och en förståelse ske mellan *vi* och *de andra*. Jag vet inte om mina farhågor stämmer men försöker balansera så att det inte ska uppstå missförstånd mellan dem och mig.

Deltagarna har ofta kommit tillbaka till filmen senare under läsåret då vi kanske har jobbat med ett helt annat område men en bild från filmen har etsat sig fast och visat på något speciellt som leder till att den enskilda deltagaren får lättare att förstå andra sammanhang, ett sådant exempel är när vi senare på terminen kom att tala om relationen och hur den utvecklas över tiden och att mognad samt livserfarenhet spelar stor roll. Gertruds kärlek till Ingmar och hennes liv och utveckling gjorde det lättare för några deltagare att förstå sina egna känslor för maken. Även det faktum att man i vissa delar i Sverige har haft ett helt annat förhållningssätt till ungdomars sexualitet och kärlek har väckt många tankar och funderingar kring deltagarnas egna liv och erfarenheter och det gamla hemlandets tabun kring dessa frågor. Ett annat exempel är svenskarnas förmodade *kärlek* till naturen. Det är ju faktiskt så att inte alla svenskar älskar att vara i naturen i tid och otid utan många föredrar storstadens brus.

Ta hjälp av skönlitteratur och barnböcker

Många läromedel i svenska och även svenska som andraspråk tar upp sagor eller myter. Av vad en del deltagare berättar om sin tidigare skolgång i Sverige har jag förstått att detta moment begränsas ofta till att berätta eller skriva en saga. Det verkar som att bristfälliga språkkunskaper gärna leder till infantilisering av undervisningen. Detta försöker jag konsekvent undvika eftersom jag anser att all språkundervisning måste vara intellektuellt utmanande. Tillsammans med min kollega föreslog vi deltagarna att ha en period på temat sexualitet. Gruppen var intresserad. Eftersom jag visste att barn- (och tonårs)uppföstran brukar då komma upp, bestämde jag mig för att ta upp det på ett annat sätt den här gången. Alla i gruppen hade läst var sin vuxenroman under hösten och då föll

det sig naturligt att läsa sagor och barnlitteratur. Vid det här tillfället valde jag att först introducera temat med en dialogföreläsning kring folksagor, konstsagor, sägner och myter men även modern barnlitteratur. Vi diskuterade sagornas betydelse för människan. Sedan bad jag deltagarna att i smågrupper berätta olika sagor för varandra, att välja en och spela upp den för hela gruppen. Gruppen hade väldigt roligt och ingen tyckte att det var konstigt eller jobbigt, vilket jag tror berodde på att det kändes rätt naturligt att spela upp just en saga (annars är min erfarenhet att de mer utbildade deltagare har svårt för vad de kallar "barnliga lekar"). Allt gjordes på mycket kort tid så att kraven på hur det skulle spelas upp inte kunde läggas högt. Vi gick igenom det språkliga och nästan alla ville spela upp det en gång till. Det skrattades mycket och man lade mer inlevelse i sina repliker.

Vid nästa tillfälle fick deltagarna i uppgift att i smågrupper diskutera saker som skiljer sig i svensk barnuppfostran från andra länders, antingen deras hemland eller något annat land de kände till. Grupperna antecknade på blädderblock allt de kom på och det var svårt att avbryta pga. alla diskussioner som uppstod. Sedan gick vi igenom allas anteckningar i storgrupp. Språket rättades till och jag hjälpte till med uttryck och mer nyanserade formuleringar. Många olika åsikter kom upp, motsades, ifrågasattes och bit för bit kunde jag skriva upp vad det var vi egentligen pratade om; kön, klass, religion, stad och land, individuella faktorer, individorienterade och familjeorienterade kulturer, människosyn, livsomständigheter, valmöjligheter och till och med invandrarskap. Om och om igen kom det individuella invändningar och påminnelser om att vi generaliserade.

Sedan föreslog jag att alla skulle läsa en modern barnbok som de själva skulle välja och som de skulle återberätta kort för gruppen. Utifrån vår sammanställning och mina kommentarer skulle alla försöka analysera sin saga och uttala sig om huruvida den är lämplig för barn som den riktar sig till. Vi kom fram till att vi också skulle titta på om de sagorna som skulle redovisas kunde återspegla förändringar i det svenska samhället - kanske något att följa upp för min kollega samhällsvetaren.

Avslutningsvis vill jag nämna att mitt arbetssätt präglas en hel del av jämförelser på alla möjliga områden och nivåer. Vi gör språkliga jämförelser t.ex. hur något uttrycks eller hur ett grammatiskt moment skapas i de olika språken i gruppen. Vi jämför olika språkliga eller andra kulturella koder. Vi jämför olika syn på olika saker. Vi generaliserar och vi dekonstruerar generaliseringarna.

Använd speciella studiematerial

Vi har utarbetat ett studiematerial som används vid Internet-baserade studier. I studiematerialet gör vi en omfattande genomgång av olika begrepp och hur de har använts vid olika tidpunkter i den svenska debatten. Men vi arbetar också med att i föreningskurserna ge deltagarna grupparbetsuppgifter med inriktning på hur ett integrationsarbete kan ske i den enskilda föreningens verksamhet. Bakgrunden till varför vi arbetar med integrationsfrågorna är ett behov som skolans huvudman har av att få till stånd en fungerande integration i sina förenings verksamhet. Studiematerialet är därför avpassat för föreningarnas speciella behov av kunskaper och metoder för att kunna bedriva verksamheten. Vi utnyttjar då självfallet de olika erfarenheterna som finns bland deltagarna av hur integrationsarbete kan bedrivas och visar på möjligheter och poängterar att alla föreningar måste arbeta med integrations och solidaritetsfrågor, och att detta arbete skall utgöra en naturlig del av föreningarnas verksamhet. Kunskaperna behövs bland annat för att motverka den rädsla för att möta människor med annan bakgrund som

finns hos många av deltagarna i föreningarnas verksamhet som främst riktas till äldre. Men metodfrågorna är också viktiga för att inte fastna i resonemang om att det är en omöjlig verksamhet. Det vi speciellt lyfter fram i materialet är behovet av att skapa mötesplatser och börja bygga en verksamhet baserad på deltagarnas egna behov.

I en förening bildade man till exempel en integrerad studiegrupp där både svenskar och invandrare deltog och använde samma material och deltagarnas olika erfarenheter kunde bidra till att utveckla föreningens verksamhet och hitta verksamheter där bägge grupperna kunde delta utifrån sina villkor. En bra inkörsport blev att ordna träffar för att kunna dela med sig av de olika matkulturer som fanns i gruppen.

De behov som ännu inte fått en tillfredsställande lösning är hur en uppföljning skall ske. På individnivå är det relativt lätt att se vilken effekt en integrerad verksamhet ger. Men det är betydligt svårare när vi skall se på effekterna i det bostadsområde eller i den stadsdel där verksamheten bedrivs. Ett arbete för att hitta metoder för en sådan uppföljning är därför viktigt att påbörja.

Kursen: "Att vara medveten om det vatten man simmar i" och hålls nu varje hösttermin.

Kursen har som målsättning att:

skapa en skolmiljö som verkar för en ökad medvetenhet, nyfikenhet, förståelse och öppenhet inför varandras kulturer och sätt att tänka.

ge ökade kunskaper om egna kulturella och personaliga föreställningar.

ge ökad kunskap om hur man uppfattar, värdera och tolka egna och andras beteende.

att bli medveten om de faktiska och tänkbara konsekvenser som ens beteende kan få.

att ta tillvara den mångfald och kulturkompetens som finns på skolan.

Utbildningen äger rum i blandade grupper. Varje utbildningstillfälle innehåller både teoretiska och praktiska moment (bland andra MOD-övningar) och tar upp följande aspekter:

Vem är jag?

Eleverna gör sin egen barndomskarta och den fungerar som en utgångspunkt för reflektioner kring deras egen historia som kulturbärare. Vad har präglat mig? Hur påverkar det mig och andra? Vilka värderingar har jag svårt att göra avkall på? Vad kan kränka min personlighet och inskränka på min integritet?

Vilka är "de andra"? Vem umgås jag med?

VI-DOM begreppet belyses teoretiskt och praktiskt genom att lyfta fram exempel på VI-och DOM-grupper i vardagen och vad dessa innebär. Vi reflekterar kring hur det kommer sig att man grupperar/kategoriserar. Delavsnitt av filmen "Änglagård" visas och eleverna diskuterar situationer i filmen som visar på kategoriseringar, generaliseringar och fördomar. Hur och varför uppstår de? Vad är en fördom? Hur skapas och förstärks våra värderingar/fördomar?

Vad händer i mötet?

Eleverna ger exempel på kulturkrockar de varit med om och hur man löst de situationerna. Man diskuterar sedan om vad som kan hända när det är brist på kommunikation eller när det är verklig kommunikation och vad man bör tänka på för att kunna uppnå det sistnämnda.

Vi gör många studiebesök i närsamhället för att visa vad staden med omnejd kan erbjuda dem. Vi gjorde ett försök tidigare att låta en av kurserna bestå av enbart kvinnliga deltagare. Det var på många sätt positivt eftersom det öppnade upp för många samtal av mer ”känslig” men viktig karaktär. Det gjorde också att kvinnor, som kommer från samhällen där män och kvinnor lever helt åtskilda om de inte är släkt, vågade ta större plats.

Samarbeta med (lokal-) samhälle och arbetsliv

Flera av folkhögskollärarna beskriver ett integrationsarbete som sker i samverkan med det omgivande samhället och här följer några exempel på detta. Hur är det möjligt att som folkhögskola på ett konkret sätt arbeta för integration mellan skolan och lokalsamhället? Handlar integration om att invandrade deltagare ska integreras i lokalsamhället? Handlar det om att deltagare oavsett bakgrund ska integreras med det omgivande närsamhället? Kan integration handla om att lokalsamhället ska integreras i folkhögskoleverksamheten? Kan en folkhögskola utgöra navet för invånarna i omgivningen – en mötesplats för alla? Vilka problem kan uppstå i samspelet/integrationen mellan folkhögskolan, deltagarna och lokalsamhället? På vad sätt kan den nationella eller kommunala politiken påverka den lokala folkhögskolans integrationsarbete?

Ändrad arbetsmarknadspolitik – ändrade villkor för integrationsarbetet

Vår skola har under en lång tid haft ett mycket bra och konstruktivt samarbete med Arbetsförmedlingen på orten. Tyvärr har den nya regeringens arbetsmarknadspolitik raserat det mesta av detta. Idag finns inga medel för upphandling av kurser, inga bidrag till elevfinansiering (några nya skrivs inte in i den s.k. aktivitetsgarantin) och detta har lett till neddragningar både av kurser och av personal. Skulle nya medel så småningom skjutas till har vi åderlåtits på kompetens och har inte möjlighet att fortsätta det arbete vi påbörjat. Som vi ser det idag, måste kommunen ta ett större ansvar för elevernas språkinlärning och folkhögskolan får komma in först i ett senare skede, t.ex. för att förbereda för vidare studier.

För dem som inte vill gå direkt till arbetsmarknaden finns som tidigare grundkursen och allmänna linjen, där vi idag har invandrade deltagare på alla profiler. När det gäller det ovan åsyftade dilemma med grundkursen bottenar det i den pedagogiska situationen. Det har inte varit självklart att hantera en grupp som består av högmotiverade invandrare tillsammans med svenska deltagare, många mycket unga och som dessutom i flera fall kan sägas inte fullt frivilligt ha sökt sig till folkhögskolan. Detta har lett till att vi beslutat göra om grundkursen till en ren invandrarkurs för att bättre möta dessa deltagares behov.

Jämför man de här skissade kurserna med de kurser vi har idag kan man se en kunskapsmässig förskjutning uppåt. Vi kommer inte att i egen regi fortsätta att ta hand om de språkligt sett allra svagaste. Det måste vara kommunens ansvar att se till att de kommer upp till en nivå, när det gäller läsning och skrivning, som gör det möjligt för dem att komma vidare.

Utbildning till andra aktörer

Vår folkhögskola har under nästan hela sin tid, arbetat med fortbildningskurser i religion och livsåskådning för anställda inom kommun och landsting. Det har varit sjukvårdspersonal, barnomsorgspersonal, hemtjänsten och skolfolk som deltagit i dessa kurser. Syftet var från början att ge personalen chans att bearbeta all den kunskap om människor, de skaffat sig under åren i kommunen. Genom kurserna har deltagarna mött företrädare för världsreligionerna och fått ställa frågor. På det sättet har skolan medverkat till att sprida kunskap som leder till ett bättre bemötande i olika livssituationer. T ex har vårdpersonal skaffat sig kunskap så att de inte i onödan kränker en person eller familj i livets slutskede.

Utbildning av samhällsinformatörer

Tillsammans med kommunen har vår folkhögskola deltagit i utbildning av samhällsinformatörer. Hela den idén bygger på att vårt samhälle består av många olika individer och grupper. Information om viktiga samhällsfunktioner tex valdeltagandet, överförs bäst av personer som lever i de olika grupperna. En vit medelklass man kan inte informera alla andra i samhället på ett trovärdigt sätt. Kommunen har aktivt sökt samhällsinformatörer som talar olika språk, har olika bakgrund och erfarenhet. Folkhögskolan har deltagit med vissa utbildningsinsatser och varit arena för en del spännande möten inom detta projekt.

Blålinjen-projektet

Vår skola är belägen mitt i ett innerstadsområde, omgiven av museer, Slottet, Grand Hotel, Operan och olika "storsvenska" institutioner. Vi har därför inte något naturligt lokalt rekryteringsområde. Många som söker till skolan är "integrerade svenskar" och bor i olika delar av innerstaden. Vi arbetar på att få en breddad rekrytering med en större kulturell mångfald t.ex genom projektet Blå Linjen.

Vi tror att etnisk/kulturell mångfald är viktigt för att öka förståelsen för varandras olikheter och för vår gemensamma värld. Vi tycker också att det är viktigt att bryta segregationsmönster i olika bostadsområden så att människor med olika (etnisk/kulturell) bakgrund får tillgång till Stockholms innerstad.

Blå Linjen projektet syftar till att rekrytera kursdeltagare utmed T-banans blå linje, t.ex Husby, Hjulsta, Tensta, Rinkeby, där det bor många "invandrare" men även "svenskar". Linjen har via stationen Kungsträdgården en närliggande förbindelse med skolan. Tyvärr har skolan inte fått ansökta pengar till projektet men nya försök ska göras.

Vår skola har tillsammans med Skärgårdsstiftelsen, Friluftsförbundet, stadsdelsförvaltningarna Rinkeby, Vantör, Spånga-Tensta, Skärholmen, Huddinge kommun m.fl samarbetspartners - sedan år 2000 under några sommarveckor årligen genomfört "Skärgårdsdagar på Björnö". Projektet syftar till att bidra att göra Stockholms skärgård mer tillgängligt för invandrade svenska familjer och har varit väldigt välbesökt, populärt och omskrivet i pressen. Skolans båtbyggarkurs har bland annat lånat ut allmogebåtar för segling och rodd och det har bedrivits kajakpad-dling, fiske, naturvandringar, bad och simning mm. En tanke har förstås också varit att göra folkhögskolan mer synlig.

Integration i arbetslivet – ett pilotprojekt

På dagfolkhögskolan finns två ”invandrarkurser” med ca 40 kursdeltagare, där syftet är att skapa förutsättningar för att läsa behörighetsgivande ämnen, d v s studierna innebär framförallt svenskundervisning. Även data- och samhällskunskap står på schemat.

Vår ambition är också att skapa ingångar till arbetslivet – att skapa förutsättningar för ”integration i arbetslivet” för våra kursdeltagare, särskilt på ”invandrarkurserna.

Vi försöker bygga upp dessa ingångar på tre sätt:

- a) Valideringsprojekt tillsammans med ett gymnasium i kommunen
- b) Arbetsträningsmöjligheter i form av kooperativ - förslagsvis second handbutik med reparations verkstad
- c) Praktikplatser i närsamhället

Valideringsprojektet går ut på att synliggöra kursdeltagarnas faktiska kompetens och med hjälp av vägledningssamtal stödja och konkretisera kursdeltagarnas yrkesplaner, samt att med hjälp av kvalificerad och branschförankrad yrkesbedömning och validering komma fram till en individuell handlingsplan för att nå målet.

Arbetsträningsmöjligheter vill vi åstadkomma genom att bygga upp ett kooperativt företag – förslagsvis en second handbutik med reparationsverkstad för textilier och möbler. Härigenom skapar vi ”träningmöjligheter” för svenskt arbetsliv och företagande samtidigt som vi gör oss nyttiga genom tillskapandet av en verksamhet/butik som säkert många kunder i närområdet har behov av och efterfrågar.

Kursdeltagarna har också behov av praktikplatser i sitt närområde - d v s få pröva på arbetsplatser i stadsdelen och på närliggande köpcenter och industriområde - inom yrkesområden där man har tidigare erfarenhet eller som man gärna vill pröva. Detta görs under den tid man är inskriven på skolan och ingår som en del av undervisningen och med stöd av skolans lärare. Vi är övertygade om att detta är motivationshöjande och att svenskinläringen särskilt inom relevant yrkesområde kommer att gå mycket snabbare. Kontakterna kan naturligtvis leda till positiva ”spin-off” effekter i form av provanställningar, vikariat med mera när behovet av mångkulturell arbetskraft blir allt mer uppenbar.

Det krävs naturligtvis ett gott samarbete mellan dagfolkhögskola och parterna på arbetsmarknaden lokalt, d v s berörda arbetsgivare och fackliga organisationer. Dessutom krävs en eldsjäl – som under begränsad tid får arbeta som praktikansaffare och praktikförmedlare.

Regionchefen för Svenskt Näringsliv har lovat att fungera som ”dörröppnare” och presentatör för aktuella nyckelpersoner. Vi räknar med att ”ingången” med praktikplatser ska kunna starta efter påsk och påbörjas med våra nuvarande kursdeltagare under maj månad. En förlängning av nuvarande kurser för aktuella kursdeltagare - för att hinna med att pröva på praktikmomentet - vore bra.

Finansiering av kursdeltagarnas praktik bör kunna ske inom ramen för nuvarande studiefinansiering – företrädesvis socialförvaltning - dock är ej studielån från CSN att rekommendera (bortsett från bidragsdelen).

Samarbeta med lokala föreningar

Vår folkhögskolas huvudman är en förening sammansatt av olika föreningar på orten. En önskan från vår sida är naturligtvis att de här olika föreningarna ska se skolan som en resurs för sitt arbete. Skolan är centralt belägen i staden och skulle kunna fyllas med verksamhet under många fler timmar av dygnet än vad som nu är fallet. Några av föreningarna är intresseföreningar för olika invandrargrupper och skulle kunna ha verksamheter för sina medlemmar som skulle kunna vara integrationsbefrämjande. Andra ex. på föreningar är handikapporganisationer och fackförbund. Just nu planerar vi en satsning för att stimulera alla de olika organisationerna att satsa på att använda skolan mer i sina resp. verksamheter.

Föräldrautbildning – barn, föräldrar, samhälle

För dem som gått igenom grundsvenska, men som inte tycker att de klarar en satsning på studier just nu, kanske p. g. a. små barn, måste man kanske se integration i ett längre perspektiv. För dem har vi diskuterat en föräldrautbildning för att bättre medvetandegöra dem om vad som krävs av en förälder i det svenska samhället när det gäller deltagande i föräldramöten, hur aktiviteter som idrott för barn och ungdomar är organiserade etc.

En sådan kurs skulle naturligtvis kunna rikta sig till både män och kvinnor, svenskar och invandrare. Problem med föräldrarollen finns i alla grupper och här skulle integrationen kunna befrämjas av det gemensamma intresset av barnen. Det viktiga är dock att det inte blir fråga om att den ena gruppen i en etniskt blandad grupp ska ”lära” den andra, utan att det faktiskt blir ett utbyte, något som kan komma att ställa speciella krav på den som ska handleda en sådan grupp.

Ett bekymmer, som man väl egentligen ska vara glad över, är att vissa deltagare tycks bo in sig på skolan och inte gärna vill lämna den för att söka sig vidare till andra verksamheter. I några fall har vi avskiljt deltagare från undervisningen, eftersom vi tyckt att de gått för länge hos oss och att vi inte längre kan tillföra något nytt. Detta har visat sig vara mindre lyckat för individerna, då skolan har kommit att fylla en stor social funktion i deras liv och samhället inte har gett dem några andra alternativ. Resultatet har blivit depressioner och efter en tid har vi i några fall ”tvingats” att ta tillbaka dem.

Arbetspår med yrkessvenska

Vår nuvarande invandrarkurs vill vi fortsätta med, men vi vill höja nivån något för att deltagarna sedan ska kunna gå vidare till en kurs med arbetsmarknadsinriktning. Arbetspår med yrkessvenska är arbetsnamnet på den och målet är arbete. Denna ska vara integrerad och här kan vi också ta till vara erfarenheterna från vår tidigare kurs intensivsvenska med yrkesinriktning där vi arbetade med ”arbetsmarknadsinriktad” svenska och ett rejält inslag av praktik som syftade till att leda in på arbetsmarknaden och som i de flesta fall också gjorde det.

Folkhögskolan som vänthall eller ett andra hem?

Vår folkhögskola driver, tillsammans med ABF och SENSUS, en dagfolkhögskola i en stadsdel i en medelstor svensk stad. Stadsdelen är en typisk underprivilegierad förort, av det slag som kantar alla stora och medelstora städer i Sverige. I stadsdelen bor knappt 10000 människor. Andelen socialbidragstagare, arbetslösa, invandrare är hög och växer. Sedan start, för snart 7 år sedan är majoriteten av deltagarna från stadsdelen. De första fem åren var det kunskapslyftet som lockade. En majoritet motiverade, om än studieovana, svenska kvinnor deltog i kurserna för att ta in missade gymnasiebehörigheter. Läsåret 05/06 förändrades detta. Plötsligt var en majoritet av de som sökte till skolan invandrare. Innevarande läsår (06/07) är 70 % av deltagarna på skolan invandrare. Fortfarande är majoriteten av deltagarna boende i närområdet.

Förändringen tog oss lite på sängen. De metoder vi använt med framgång tidigare (tematiska projektarbeten, med en hel del estetiska arbetsmetoder) fungerade inte i arbetet med invandrarna. Många hade stora språksvårigheter, de var inte tillräckligt motiverade eller självgående, de var vana vid och förväntade sig traditionell katederledd undervisning.

De flesta av dem hade gått några varv i olika utbildningar, och åtgärder efter SFI, utan att kommit nämnvärt närmare integration vare sig i samhället eller på arbetsmarknaden. De flesta har varit länge i Sverige, i flera fall 10 – 15 år, men de har fortfarande så stora språksvårigheter att de har svårt att kommunicera. De flesta är uppgivna och därmed omotiverade för studier. Vår skola ses som ytterligare ett ställe man sitter av för att få försörjning från socialtjänsten eller CSN.

Vi började se ett mönster. Eleverna kommer till utbildningar (och läser SFI-varianter för kanske femte gången) och försörjer sig på det. Utbildarna tar emot eleverna och försörjer sig på det. Vi vill inte vara en del av det mönstret. Vi vill bryta det.

Vi insåg att vårt traditionella kursinnehåll och arbetssätt måste göras om. Inför detta läsår enades vi om att inrikta studierna på invandrarkurserna mot arbetsmarknad, yrkesutbildningar och samhällskontakter, förutom språkträning. Av årets tre kurser är två rena invandrarkurser och den tredje en ”traditionell” allmän kurs på gymnasienivå.

Parallellt med det beslut vi bygga ut/upp ett kontaktnät med lokalsamhället i stadsdelen och den lokala arbetsmarknaden i närområdet. I akt och mening att få ut deltagarna på studiebesök, auskultationer, praktik, att få in gäster från arbetsplatser och föreningar. I stadsdelen finns hyresgästföreningar, pensionärsföreningar, idrottsföreningar, skolor och dagis, ett affärscentrum med företagarförening, där finns en kyrka som försöker samla olika aktörer i området för diskussioner om gemensamma angelägenheter och problem. Några hundra meter från skolan finns länets största köpcentrum. Där finns också en mängd små och medelstora företag.

Arbetet med att lägga om innehållet i kurserna är i full gång. Men vi har ännu inte märkt att bygga upp kontaktnätet. Den SYV-are som kvartstid jobbar på skolan hinner bara med löpande elevärenden. Kursledarna har inget utrymme för kontaktarbete utöver arbetet i kurserna. För att det ska bli något av våra planer måste vi förstärka sko-

lan med en person som enbart ägnar sig åt att bygga kontaktnät, lokalt och med yrkesutbildare i länet. Under våren 2007 inrättas en halvtidstjänst för detta.

Arbetet med integration på skolan har flera dimensioner. Dels utåt, där vi strävar efter att hjälpa deltagarna att knyta kontakter med föreningar och arbetsgivare lokalt. För att det ska fungera måste deltagarna motiveras och förberedas (bättre språkkunskaper, insikt i koder, regler, institutioner, mm) Men det handlar också om hur svenskar och invandrare ska komma samman på skolan. Det sker inte av sig självt. Spontant och ganska naturligt håller sig de arabisktalande till varandra, både under lektioner och på raster. (Irakier är den största gruppen bland invandrarna). Det är skolans ansvar att då och då bryta det mönstret. Till exempel genom att låta eleverna på den allmänna kursen intervjua invandrarna om deras livshistorier (och tvärtom), genom gruppammansättningar, genom gemensamma skolaktiviteter.

Det stora hindret för oss, är språksvårigheterna, uppgivenheten, den bristande viljan till integration hos både många av invandrarna och hos den svenska omgivningen. Ett utanförskap som varat i många år, en syn på sig själv som i tillfällig exil, kriget i Irak vilket gör att man har huvudet någon annanstans än i skolan.

Vi har i och med vårt nära samarbete med föreningarna fått stor träning och vana i att möta så kallade kulturkrockar som egentligen i många fall beror på språkproblem och att vi använder olika ord för samma saker.

Bygga ut / upp ett kontaktnät med lokalsamhället för att skapa möten som eventuellt kan leda till arbeten ute på arbetsmarknaden för deltagarna på kurserna.

Intensivsvenska med yrkespraktik

Det är viktigt att inrikta studierna på invandrarkurserna mot arbetsmarknad, yrkesutbildningar och samhällskontakter, förutom språkträning. Vi har en kurs som heter Intensivsvenska med yrkespraktik och som är en uppdragutbildning i samarbete med arbetsförmedlingen. Deltagarna i kursen är antagna utifrån etnicitet. De har också oftast låg utbildningsbakgrund och svårt att tillägna sig svenska språket. Skillnaden mellan dem och deltagarna i invandrarkursen är att dessa mycket uttalat vill ha arbete. Så hela kursen har arbete, arbetsmarknad, arbetsmarknadskultur osv som tema för deltagarnas studier. Studie- och praktiktiden är helt och hållet inriktad på det arbete deltagarna önskar få.

Det som kan gå fel med en sådan kurs är bl.a. rekryteringen. Det är inte vi utan arbetsförmedlingen som har kontrollen över rekryteringen och det har visat sig skapa en viss typ av problem. Vissa har saknat de språkliga förkunskaper som krävdes för att kunna följa och tillgodogöra sig kursen. Andra har känt sig "tvångskommenderade" att delta. Ibland så har arbetsförmedlingen plötsligt och oväntat för oss och deltagaren lyft ut personen från kursen för att de upptäckt att man köpt någon annan utbildning som af tycker passar deltagaren bättre. Ett annat problem kan vara att få enskilda deltagare att acceptera arbetsmarknadskulturen och de rådande villkor som gällde för

dem som praktikanter. T.ex. så har vi haft några deltagare som upplevt att praktikplatsen inte motsvarade deras förväntningar. Det är inget problem i sig. Problemet blev det otrevliga och oacceptabla sätt deltagaren lät meddela detta till arbetsgivaren. Det väckte i ett fall en sådan ilska och besvikelse att den arbetsgivaren, som är en ganska stor arbetsgivare av relativt okvalificerade arbetsuppgifter utan stora krav på språkkunskaper, "aldrig mer tänker ta emot några invandrare". Hade deltagaren vänt sig till oss direkt så hade vi kunnat avsluta praktikplatsen på ett mycket smidigare och trevligare sätt. Som det nu blev förstördes möjligheten för många lågutbildade att få såväl praktik som anställning hos dem. Nu kan man tycka att arbetsgivaren överreagerade kraftigt men tyvärr hjälper det inte. Det är arbetsgivaren som håller avgörandet i sin hand när det kommer till att besluta om att ta emot eventuell praktikant som att anställa någon.

Min och arbetsförmedlingens representanter tillsammans med min chefs uppfattning kring denna händelse är att det inte var problem när det gällde kommunikationen och informationen mellan mig och deltagaren om villkoren. Det handlade snarare om skillnader i acceptans av rådande villkor och det är svårare att hantera. Som deltagaren själv uttryckte det "vi lever i ett fritt land så jag kan göra som jag vill". Något som inte ens hans egna kurskamrater och eller landsmän håller med honom om.

Varför väljer jag att ta upp det här exemplet kan man kanske undra. Det beror på att så många olika aktörer förväntas få ut alla på praktikplatser överallt och när/hur som helst. Felet med detta är delvis att man kan riskera att förstärka motsättningar och fördomar om man misslyckas som jag gjorde i exemplet ovan. Med alltför stor tillströmning av praktikanter på arbetsplatserna så blir handledarna slitna och slarviga i sitt mottagande av praktikanterna. En annan sak är att många faktiskt känner sig utnyttjade. De går från praktikplats till praktikplats utan att tjäna ekonomiskt på det och utan att det leder till riktigt arbete. Många gånger får de inte ens en förklaring till varför de inte platsar att arbeta i företaget på "riktigt". Andra gånger (allt för ofta) så får de veta att de är för dåliga/svaga i svenska språket. Men det är många gånger tomma ord eftersom de samtidigt kan få veta att de klarat sin praktikplats utmärkt, alternativt har de arbetat med sådant som kräver minimalt med språkkunskaper. Om konjunkturen blir tillräckligt hög och het så brukar deras svenska räcka. Vi låg konjunktur verkar det inte spela så stor roll hur bra svenska vissa kan. De kan ändå för lite.

Det här skapar förstås ilska, frustration och aversion mot samhället samtidigt som det blir omöjligt för vissa att förstå vad de ska göra för att "duga". En del av dem ger upp, vilket är fullt förståeligt.

En viktig lärdom jag har dragit av mitt arbete med dessa kurser med invandrare är att man måste gå bortom rätt/fel. Man kan diskutera hur "man brukar göra" i olika sammanhang och situationer men ingen ska tala om för någon annan hur det "ska" vara eller hur den "ska" göra men man måste diskutera möjliga konsekvenser av våra fria val.

Arbeta med olika mötesformer

När verksamheten inom folkhögskolor beskrivs så sägs det ofta att man där ”arbetar med möten mellan människor” och att det därigenom innebär möjligheter till att människor får värdefulla erfarenheter av demokrati. I citatet som låg först i inledningsavsnittet så talas det om att folkhögskolan är en mötesplats och att arbetet bygger på samtal och samarbete. Några lärare beskrev att de medvetet försöker skapa ”studieatmosfärer som bygger på en demokratisk grund där alla ska kunna uttrycka sina åsikter”. I det här avsnittet redogör lärarna för olika sätt att arbeta med att skapa möten och demokrati. En fråga som dyker upp är hur man som folkhögskolelärare kan tänka om metoder i förhållande till mål. Vår erfarenhet är att det ofta är lättare att finna och utveckla metoder för exempelvis möten men att det är lätt att glömma eller hinna med syftet. Frågor som man därför kan ha med sig i detta avsnitt är till exempel: Vad är målet med olika former av möten mellan människor? Är det att ha trevligt tillsammans? Är det att skapa förståelse mellan olika människor? Hur gör man i så fall det? Finns det en risk att det nog så viktiga arbetet med att skapa trevliga möten förtar uppmärksamheten på de olika konflikter och svårigheter som också kan behöva ges utrymme och ”planeras” för? Hur kan man jobba med att hitta en bra balans mellan lättsamma möten och mer arbetskrävande? Hur utvärderar man bäst olika möten avseende om de verkligen leder till integration?

Möten

Betydelser av och svårigheter med möten

Relationer, en utmaning för folkbildningen är att ordna bra möten mellan olika grupper, vi måste kämpa med att vi inte kan ordna jämlika möten, vi sitter på resurser och möjligheter, men man måste ändå börja med fysiska möten, mellan ungdomar, kulturer, kontinenter. Det fysiska mötet är det viktigaste. Att resa, hur möter man olika människor, både när man reser utomlands, och hur man som kurs reser runt i Sverige med sitt efterarbete? Det handlar även om ”oss”, fast vi hela tiden hellre vill prata om ”dem”. Vi behöver problematisera begreppen även hos oss, hur arbetar vi med ”kulturmöten” på ett bra sätt? Ibland förbereder kurserna kulturpaket som inför sina resor. Kulturyttringar; sånger danser etc. kan vara ett medel för att föra ihop människor men de kan också spegla stereotypa uppfattningar hos oss och spä på dessa hos människor vi möter.

Alla olika ämnesöverskridande grupper på skolan representeras av deltagare med olika bakgrunder. Olika bakgrund, åldrar, språk, erfarenheter och tankar skapar en mix som ger en naturlig grund för integration.

När det gäller den interkulturella profilen vill skolan vara en aktiv mötesplats för kursdeltagare från olika länder och kulturer. Erfarenhetsutbyte, ökad förståelse och respekt mellan människor är centrala mål i verksamheten.

Vi tror att en hel del av folkhögskolans mer generella arbetsmetoder och förhållningssätt är ett bra stöd för integration. Små klasser, det demokratiska förhållningssättet, erfarenhetsbaserad undervisning – att se och möta varje individ utifrån hans/hennes bakgrund och möjligheter. På allmän kurs arbetar vi uteslutande tematiskt vilket kan bidra till en bättre helhetssyn rent kunskapsmässigt. Det möjliggör att kursdeltagare med olika bakgrund (etnisk/kulturell, klass, kön, sexualitet etc) kan välja fördjupningsuppgifter utifrån egna referensramar eller utforska något nytt intresse. Vi lägger ner mycket tid på redovisningar och diskussioner i temaarbetet.

De olika valen av fördjupningsuppgifter bidrar ofta till en mångfacetterad bild av temat vilket i sin tur kan bidra till att kursdeltagarna känner sig sedda, som en del av ”empowerment”. Metoden för ibland med sig en del jobbiga och motstridiga men ofta nödvändiga diskussioner. Vi vill stäva efter att respektera varandras olikheter, inte att man måste vara överens om allt. Vi försöker ha ett demokratiskt deltagarstyrt förhållningssätt och vi lärare ser på oss själva mer som handledare än ”de som vet allt”. Vi arbetar aktivt med självförvaltning: alla på skolan hjälps åt att städa 1 g/vecka och vi har matlag med kursdeltagare som tillsammans med husmor sköter alla kökssysslor. Kursdeltagarna får möjlighet att visa andra sidor/roller av sig själva och arbetet kan bidra till en större social gemenskap. Skolan försöker uppmuntra till ett aktivt studeranderåd som deltar i personalmöten, styrelsemöten och omdömessättning. Graden av aktivitet kan dock variera mycket från år till år.

”Tisdagscaféer”

Skolan har en klart uttalad ambition att erbjuda kultur för en större publik och ordnar caféer varje vecka under terminstid. Utbudet är blandat men håller överlag en mycket god kvalitet. Även här har vi integrationstanken med så till vida att vi försöker spegla aktuell samhällsdebatt, litteratur, musik etc. med ämnen som t. ex. Bibeln och Koranen, Latinamerikas spruckna vänster, valdebatter, musik från olika länder m. m. Vår förhoppning är, i alla enkelhet, att mötet med ”ämnen” i programmen och möjlighet att diskutera ett ämne som ”Koranen” eller ”Latinamerikas spruckna vänster” med personer som berörs av ämnet på ett personligt sätt i sitt dagliga liv, t.ex. elever från skolan, ska få människor att ta ett litet steg i en integrationsprocess. Skolans kurser turas om att stå för caféet, där just mixen av svenskt och utländskt är mycket uppskattad.

”Eget val”

Under två timmar i veckan har deltagarna på allmänna linjen eget val. Man får välja fritt efter intresse och möter under den tiden deltagare från andra klasser. Eget val kan till exempel vara: hälsa och motion, mat och kultur, lokalhistoria, drama, musik, foto och natur. Deltagarna möts i mindre grupper och under lättsammare mer fysiska och praktiska former.

”Upplevelsevecka”

Hela skolan är engagerad i upplevelseveckan. Alla deltagare får lämna in förslag till upplevelse- och resekommittén på aktiviteter under upplevelseveckan som brukar genomföras sista veckan i maj varje år. Kommittén sammanställer förslagen till olika temagrupper som deltagarna får välja till. När man sedan möts i sin temagrupp så planerar man tillsammans sin upplevelsevecka. Till exempel har vi haft en resegrupp som rest till Polen, kultur- och historiergrupp som rest till Gotland, hantverksgrupp som arbetat med silversmide och porslins/glasmålning, mode- och hälsogrupp som arbetat med att t ex göra egna ansiktskrämer, studera modets historia, cykelgrupp – undervisning och praktik för deltagare som inte kan cykla – i samarbete med Cykelfrämjandet.

Sedan 1998 har vår folkhögskola arbetat med bistånd och riktat sitt samarbete till Lettland. Samarbetet har visat sig genom ekonomiskt bistånd till en grundskola i Lettland och även insamling av kläder och andra förnödenheter som skickats iväg med lastbil. Några av lärarna har varit mer engagerade i projektet och varje år har en resa till Lettland gjorts.

För att deltagarna ska känna mer engagemang och förståelse för vårt biståndsland har vi också byggt upp en tradition med en basar som vi förbereder och genomför första veckan i december varje år.

Basaren förbereds i olika basargrupper där *alla* deltagare blandas i olika grupper, t ex bakgrupp, loppisgrupp, krans- och julgrupp, hantverksgrupp, ljusstöpningsgrupp, media- PR-grupp och tiggerigrupp. Dessa grupper träffas ett par hel- och halvdagar och förbereder basardagen. Man lär känna varandra samtidigt som man arbetar med händerna för ett gott ändamål. Arbetsglädje och gemenskap skapas. På själva basardagen är alla engagerade i försäljning, lotterier och cafeteria. Folkhögskolans basar har blivit en tradition. Besökarna är många, både före detta elever och stamkunder som besöker basaren år från år. Stoltheten över den alltid väl genomförda och lyckade basaren är något som både lärare och deltagare känner och växer av. Pengarna som basaren inbringar går oavkortat till bistånd. Solidaritetskommittén har i år beslutat att biståndet ska gå till gatubarnen i Tanzania.

Skolan drivs med hjälp av självförvaltning. Alla deltar i skötseln av skolans lokaler. De studerande lagar lunch tillsammans med skolans husfar. Alla äter gemensam lunch varje dag. Det här är en viktig del i den sociala integrationen och gemenskapen.

För att skapa bra kontakter mellan kursdeltagare och öka kunskaperna om varandra låta eleverna på de olika kurserna intervjua varandra om deras livshistorier (och tvärtom), genom gruppsammansättningar, genom gemensamma skolaktiviteter.

Gemensamt cafeteriaansvar: Alla klasser får vara med och göra i ordning kaffe till hela skolan på för- och eftermiddagar. Kaffekassan insamlas av elevkåren och fördelas på våren för en sk upplevelsevecka där deltagarna får del av pengarna.

Vi arbetar med gemensamma "kick-offer" för både personal och deltagare. Vi har flertal schemabrytande aktiviteter varje termin, motion varje vecka där vi har mixade grupper utifrån intresse samt gympa för enbart tjejer osv för att skapa möjligheter till integration mellan alla deltagare och all personal. Ambitionen med gemensamma aktiviteter är att skolans elever ska få möjlighet att möta andra än dem de vanligtvis arbetar tillsammans med i sina grupper/klasser. För nya deltagare kan det ha ett värde att få en bild av skolan förmedlad av andra än den lärarna ger, den officiella.

Motionen anser vi vara viktig och försöker arbeta för att medvetandegöra våra deltagare om hur viktigt det är för hälsan att röra på sig. Många av de invandrade kvinnorna förstår sammanhangen mellan motion och hälsa, men dilemmat är att de inte kan delta i motion där både män och kvinnor är aktiva. Deltar män så kommer många kvinnor inte. En del hänvisar till sina levnadsmönster.

Detta är anledningen till att vi valt att ha gympa för enbart kvinnor. De kan då tryggt vara med och behöver inte oroa sig över att uppträda på ett otillbörligt sätt inför män. Detta gäller för övrigt inte enbart invandrade kvinnor. Problem har inträffat vid ett par tillfällen då lokal innehavaren gjort förändringar i sina scheman så att grupper med män haft träningstider i anslutning till våra pass. Detta har dock gått att lösa med information i god tid. Männen i sin tur deltar i simning och styrketräning och de grupperna är traditionellt blandade. De män, som ändå efterfrågat gympa, har accepterat skolans förklaring till varför de inte får delta.

Schemabrytande aktiviteter har vi varje år t.ex. på internationella kvinnodagen, FN-dagen samt vid ytterligare några tillfällen då vi arbetar kring olika teman. Samarbeta i nya konstellationer, nya möten där alla elevkategorier på skolan deltar, bör starta processer som i förlängningen kan bidra till integration. Man lär känna varandra. Tyvärr kan det hela spolieras av att man gör kompisval och förblir i sina vanliga trygga grupperingar eller helt enkelt uteblir. Här bör man som pedagog gå in och styra gruppindelningen hårdare så att åtminstone yttre förutsättningar skapas för möten.

Vi vill ha mer spontana träffar mellan deltagarna på t.ex. fritidsledarlinjen och invandrarkurserna. Under fritidsledarlinjens tema "människor i storstad" som startar den 8/12, har vi tänkt skapa grupper om fyra personer som intervjuar varandra för att få veta litet mer om andras livsvillkor. Vi har tänkt att de går hem till någon i gruppen och pratar. I resp. klass förbereds frågor och idéer om hur man kan göra för att det ska bli bra.

Julen och påsken uppmärksammas också på olika sätt. I klasserna diskuteras och jämförs olika länders motsvarigheter till de stora svenska helgerna. Varje år får olika klasser också förbereda och anordna jul- respektive påsklunch för hela skolan. Till exempel påsklunchen har färgats av mat från de kulturer som finns på skolan. I mötet över maten känner alla glädje, gemenskap och samförstånd.

Ambitionen med gemensamma aktiviteter är att skolans elever ska få möjlighet att möta andra än dem de vanligtvis arbetar tillsammans med i sina grupper/klasser. För nya deltagare kan det ha ett värde att få en bild av skolan förmedlad av andra än den lärarna ger, den officiella.

Motionen anser vi vara viktig och försöker arbeta för att medvetandegöra våra deltagare om hur viktigt det är för hälsan att röra på sig. Många av de invandrade kvinnorna förstår sammanhangen mellan motion och hälsa, men dilemmat är att de inte kan delta i motion där både män och kvinnor är aktiva. Deltar män så kommer många kvinnor inte. En del hänvisar till sina levnadsmönster.

Detta är anledningen till att vi valt att ha gymna för enbart kvinnor. De kan då tryggt vara med och behöver inte oroa sig över att uppträda på ett otillbörligt sätt inför män. Detta gäller för övrigt inte enbart invandrade kvinnor. Problem har inträffat vid ett par tillfällen då lokal innehavaren gjort förändringar i sina scheman så att grupper med män haft träningstider i anslutning till våra pass. Detta har dock gått att lösa med information i god tid. Männerna i sin tur deltar i simning och styrketräning och de grupperna är traditionellt blandade. De män, som ändå efterfrågat gymna, har accepterat skolans förklaring till varför de inte får delta.

Schemabrytande aktiviteter har vi varje år t.ex. på internationella kvinnodagen, FN-dagen samt vid ytterligare några tillfällen då vi arbetar kring olika teman. Samarbeta i nya konstellationer, nya möten där alla elevkategorier på skolan deltar, bör starta processer som i förlängningen kan bidra till integration. Man lär känna varandra. Tyvärr kan det hela spolieras av att man gör kompisval och förblir i sina vanliga trygga grupperingar eller helt enkelt uteblir. Här bör man som pedagog gå in och styra gruppindelningen hårdare så att åtminstone yttre förutsättningar skapas för möten.

Eftersträva mångfald bland deltagarna

Vår skola är belägen i Stockholms innerstadsområde och har inte något naturligt upptagningsområde varken ur ett lokalt perspektiv och än mindre ur ett etniskt mångfaldsperspektiv. Vi arbetar på att få en breddad rekrytering med en större kulturell mångfald t.ex genom projektet Blå Linjen. Vi tycker att det vore bra med en större etnisk mångfald på skolan och att kursdeltagare som kommer från olika bostadsområden kan bryta segregationsmönster och få tillgång till innerstadsområdet.

Vi har använt oss av kvotering till skolans musikkurs. Vår strävan har varit att hälften av kursdeltagarna ska ha annan kulturell bakgrund än svensk. Detta har förverkligats på ett positivt sätt.

Från skolans start har det funnits ett internationellt feministiskt mångkulturellt perspektiv att det skulle finnas deltagare från olika länder. I och med denna mångkulturella ambition formulerades antagningsprincipen om att anta minst 35 procent deltagare med invandrad bakgrund. I början var syftet att skapa en mångfaldig mötesplats. Procent siffran skulle garantera ett tillräckligt stort utrymme för de invandrade deltagarna. Under en period var det många invandrade sökande och av pedagogiska skäl, utifrån språk sattes då ett tak. Skolan är idag på väg att ta bort procent satsen pga att verkligheten har förändrats.

I skolans policydokument står skrivet att vi strävar efter en jämn fördelning mellan deltagare med svenska som sitt förstaspråk och deltagare med ett annat förstaspråk än svenska. Detsamma gäller könsfördelning där vi strävar efter en jämn fördelning mellan kvinnliga och manliga deltagare. En bred spridning i åldrar är också viktigt. Bland deltagarna finns olika trosuppfattningar.

En förutsättning för integrationsarbete i kurserna och på skolorna är att det finns en mångfald av språk, kultur, etnicitet, trosuppfattningar, kön, åldrar.... Detta styr antagningsarbetet. Hur det gör det beror av i vilket sammanhang skolan finns. I en segregerad stadsdel kan målet vara att anta en viss andel svensktalande. För landsbygds-skolor måste målet vara ett annat. Den gemensamma målsättningen är att på varje skola skapa förutsättning ar för ”möten med det okända”.

Öva demokrati

När man som folkhögskolelärare arrangerar demokratiska mötesformer för och tillsammans med deltagarna, vilka svårigheter kan uppstå? Finns det risk att man ”bygger in” diskriminering och marginalisering trots att syftet är att skapa demokratiska mötesformer?

Demokratiska metoder

Vi satsar på en fungerande elevkår. Idag har den ett reellt inflytande och elevrådet träffas varje vecka. De håller i skolans infomöte varje måndag och inspirerar och organiserar intressegrupper som alla deltar i, ett arbetspass i veckan. Det är olika grupper som var för sig organiserar t.ex. sömnad och stickning, broderier mm. De lär varandra och är jättestolta att förmedla det de kan. Olika grupper sysslar med olika saker. Ex. från de grupper som pågår just nu: Dans, musik, foto, graffiti, data, humor&teater. Vi ingår i Demokratiakademins nätverk. Under hösten har tre deltagare och en lärare deltagits i deras kurs ”Fördjupa demokratin!”. Där fick vi lära oss en massa roliga mötesformer som kan användas i olika situationer, t.ex. Öppet Forum, Öppen dagordning, Rundor, Rollspel, BrainStorm... Varje år har vi en temadag om demokrati som hjälp för demokratiarbetet.

När vi skapade grupper utifrån egna intressen frigjordes mycket större dynamik! Många ägnar sig åt något med liv och lust tillsammans med människor som de annars inte skulle byta många ord med. I elevkårens formulering av syftet har de skrivit:

Tanken med Intressegrupper är att:

Det ska kännas meningsfullt

Vi ska lära känna varandra med hjälp av gemensamma intressen

Vi ska lära oss att samarbeta demokratiskt

Vi ska göra något kreativt som hela skolan kan ta del av.”

I och med att arbetet med att bilda intressegrupper föregås av en halv temadag om demokrati så har det blivit en väldigt bra start för att få med alla att tänka igenom och formulera vad som krävs för att demokrati ska kunna skapas i grupperna. Vi tror att integration sker när man arbetar tillsammans i blandade grupper för att genomföra något man tycker är kul och intressant. Demokrati och integration är ju intimt sammankopplade. Utan det ena uppstår inte det andra!

Ett problem är dock att vissa upplever elevrådet som en elit som det är svårt att få tillträde till. Vi försöker hjälpa till med pedagogiska insatser. Bl.a. erbjuder vi en kurs i mötesteknik mm och stöd i hur man pratar så att alla förstår. "Vissa" som upplever elevrådet som en elit kan vara etniska svenskar men är oftast de som inte är födda i Sverige. Elevrådet består till stor del av deltagare som är duktiga "artister" och det är nog lätt att uppleva att man inte riktigt kan hävda sig, men elevrådet har själva försökt skapa ett bättre samarbete genom att t.ex. sticka iväg och spela bowling tillsammans!

Vi har under många år stöttat elevkårsarbetet med att ge elevrådet utbildning i mötesteknik, konflikthantering mm. Då tränas klassernas representanter under 0,5 –2 dagar. De har också haft lärarstöd att tillgå kontinuerligt. Naturligtvis behöver alla stöd i mötesteknik och konflikthantering som vi jobbar med i klasserna men vi brukar erbjuda elevrådet lärarstöd när de säger att de behöver hjälp. Bl.a. är det inte så lätt att veta hur man ska prata för att alla ska kunna hänga med. Integrationen brukar bli bättre när elevkåren åker bort tillsammans och lägger grunden för sitt gemensamma arbete. När de kommer tillbaks har de oftast lärt känna varandra bättre. Det räcker inte enbart med kunskaper i mötesteknik utan det är bra att utveckla andra former också så att man har roliga och trevliga möten.

Vi har också under många år jobbat med tvärgrupper mellan klasserna där deltagarna blandas mellan klasserna under ett tvålektionerspass i veckan. Under de år som vi hade s.k. tvärgrupper var syftet att få deltagarna att lära känna varandra utanför den egna klassen och göra något som var meningsfullt tillsammans. Ibland fungerade det bra och ibland skapades aldrig någon riktig grupp. Så småningom började vi lägga ut ett antal arbetsuppgifter för skolgemensamma aktiviteter som grupperna kunde välja att åta sig, t.ex. skolavslutningar, Lucia eller Ramadanfirande, utflykter mm. Det föll inte alltid väl ut att "tvingas" välja någon gemensam arbetsuppgift som redan hade formulerats.

Några klasser hade redan blandade grupper med några andra klasser men mellan t.ex. fritidsledarlinjen och allmän linje var det inte mycket som var tillsammans.

Efter att en lärare och två representanter för elevrådet deltog i DemokratiAkademiens kurs "200 m demokrati", för snart 2 år sedan började ett nytt arbete med Demokrati. I jan 05 hade vi en temadag om demokrati som Göran Hemberg från DemokratiAkademin ledde. Då ändrade vi våra tvärgrupper till Intressegrupper. Alla fick lämna förslag till vad man vill syssla med och sedan bildades grupper efter detta! När läsåret börjar har vi startat med en Demokratidag och då har nya Intressegrupper dragit igång.

Idag finns intressegrupp Dans, Foto, Musik, Film, Data, Drama & Humor, Textil, Studiegrupp. Man ska göra

något meningsfullt, lära känna varandra, samarbeta demokratiskt och göra något kreativt som hela skolan kan ta del av. Varje grupp ansvarar för ett "ättagande" som gruppen själv bestämmer vad man har lust att göra som kan vara bra och intressant för andra på skolan.

Ibland uppstår problem i grupper som jobbar utan lärarstöd, just p.g.a. att de saknar lärarledd styrning och att några inte klarar att organisera sin egen aktivitet. Dessa personer anmäler sig till en grupp som de är intresserade av från början, men som de inte orkar upprätthålla sitt engagemang i, när de drabbas av "studiesvackor". Det kanske beror på att de har svårt att vara sin egen motor över huvud taget. Att några tappar sitt engagemang påverkar det hela gruppen... Just nu, mars -07, har elevrådets intresseklubb bestämt att ta tag i det här problemet genom att göra något roligt tillsammans, i stället för att utreda vad det har blivit för problem!

Tillgången med intressegruppen är att de startas helt på deltagarnas initiativ, formas efter de intressen som finns, styrs och planeras av dem själva. Närvaron antecknas i resp. grupp och elevrådet sammanställer listor över varje klass närvaro varje vecka. För de som deltar och engagerar sig blir det en stark upplevelse av att driva sitt eget projekt och ta ansvar! Integrationen sker i de grupper som blir väldigt rikt blandade, men även de grupper som bara består av invandrarkvinnor är väldigt entusiastiska av att få lära ut till andra och även fördjupa sig i något som de verkligen är intresserade av t.ex. textil. De pratar svenska och gör något kreativt för hela skolan. I år ska det bli grytlappar till det gemensamma köket.

Varje kurs träffas tillsammans minst en gång per vecka på Kurstid där de utvecklar sina kunskaper i olika sorters mötestekniker. Som ett led i skolans mål så ska alla deltagare på skolan kunna ta del i beslut som rör dem själva. För att kunna delta aktivt i detta arbete bör deltagarna kunna leda ett möte, skriva protokoll och vara aktiva mötesdeltagare. På Kurstiden tränar deltagarna och utvecklar samtidigt sina färdigheter i svenska språket. Flera av dem har aldrig tidigare deltagit i ett formellt möte än mindre varit med och arbetat fram olika förslag samt fattat för dem själva viktiga beslut. På Kurstiden tas frågor upp som rör kursen, t ex schemats innehåll och ramar, ämnesspecifika problem, önskemål samt förslag till förbättringar. Vidare så förbereder deltagarna frågor som sedan kan föras vidare till skolans Kursråd. En bieffekt av Kurstiden är integration. Kurstiden fungerar som ett forum där deltagare kan lyfta saker som rör kursen, exempel grupperingar som uppstår p.g.a. etnicitet eller att ett språk används i större utsträckning än något annat. Strukturen på Kurstiden ska möjliggöra det flerstämmiga samtalet och det kan i sin tur verka för integration. Träning i det flerstämmiga rummet leder till ökad kunskap i flerstämmig kommunikation. Men mycket kan gå fel, konflikter kan uppstå som måste redas ut, nya mötesformer måste skapas och tilliten tränas. Det flerstämmiga samtalet kan förstås med hjälp av intersektionalitet och det kan vara flera stämmor inom en person. I konflikter lyfts strukturer och mönster fram som har varit osynliga. Ett problem som kanske osynliggörs är dessa strukturer, dessa kan göras till individuella personliga konflikter istället för att strukturerna lyfts och diskuteras. Självutvärderingar bör ske och dessutom vara återkommande. Där kan deltagarna få reflektera över sin utveckling i deltagande demokrati. Mötesutvärdering om hur mötet har varit och hur aktiv den enskilda deltagaren har varit. I en slututvärdering kan frågor ställas om hur det har varit att delta i dessa processer och om den enskilda deltagaren själv kan se någon förändring. Med alternativa mötesformer så har vi upptäckt nya metoder så som t ex rundor i olika former t ex förslagsrundor. Synliggörandet av tid har lett till att alla kommer i tid. Att inleda med en runda där alla får en chans att landa på mötet så att deltagarna samlar sig har även det bidragit till förbättringar (Dessa alternativa metoder kommer från kvinnorörelsen och har utvecklats av

Per Herngren). Men det finns naturligtvis även problem, läraren kan ta för givet att alla har samma förkunskaper i traditionell mötesteknik. Som lärare bör jag fungera som maktingripare, den som ställer frågor, problematiserar och synliggör problematiken utan att lösa problemen, det är upp till mötesdeltagarna att lösa. Flerstämmigheten underlättas av att någon är medveten om vad som pågår och kan underlätta processen å andra sidan kan sådana ingrepp hindra flerstämmigheten. Vem har tolkningsrätten? Det kan även uppstå problem när de från andra kulturer blir tysta pga underordning utifrån språk eller kultur. Att då använda sig av rundor leder till att alla kan komma till tals.

Studiehandledningsgrupperna ansvarar för ett städområde, då skolan inte har anställd städpersonal utan alla som arbetar eller studerar på skolan städar tillsammans. Det finns en klar pedagogisk idé med dessa möten, deltagare från Allmän kurs ska få tillfälle att mötas och diskutera problemställningar som rör studierna m a o så har dessa grupper inte bara en städfunktion. De konflikter som uppstår rör ofta städningen där de invandrade kvinnorna känner att de förvandlas till städerskor och behandlas som andra klassens medborgare både av skolan och av sina studiekamrater. De unga etniska svenskorna har inte samma syn på städning och tar kanske inte alltid uppgiften så allvarligt. Lägg till språkliga problem och då är det kanske inte så svårt att förstå att det uppstår problem. Jag upplever dock att konflikter som rör praktiskt arbete så som t ex städning ofta är lätta att lösa genom gemensamma samtal, t ex med rundor som verktyg där alla deltagare blir hörda och alla får tid att uttrycka sig. Dessa konflikter kan i vissa fall betyda att deltagare som är ovana vid konflikter/vana att undvika konflikter utvecklas till att våga uttrycka sig tydligare och rakare och det i sin tur kan innebära att de slipper hamna i djupa, inflammerade konflikter som är svårlösta. Med andra ord så utvecklar deltagarna sina färdigheter i att *sam-tala/tala sig samman* och att se att *vi* är *olika* men också *lika*. Det är svårt att säga om ovanstående konflikter beror på etnicitet eller om det är en generationsfråga och att det är vi lärare som etnifierar problemet. Kanske är det klass som etnifieras och att det finns en ilska i de invandrade deltagarnas reaktion: ”nu städar jag efter dem igen” (svenskarna). Användningen av begreppet intersektionalitet kan bidra till att orsakerna till konflikterna blir tydligare och lättare att analysera. Jag upplever dock att konflikterna som härrör ur det praktiska arbetet leder till givande demokratiskussioner. Skapandet av autentiska praktiska möten, ”vi gör något tillsammans som är nödvändigt och inte konstlat” leder till flerstämmiga möten mellan grupper och individer.

I de olika kurserna återkommer teman och ämnen som t ex kulturkunskap, invandringens psykologi, kvinnors vänskap, postkoloniala studier och genuskunskap/feminism ur ett internationellt perspektiv. Vi har även utbildning i mötesteknik och vi lägger mycket tid på språk för att på så vis möjliggöra möten mellan olika grupper på skolan. Lärarna styr m a o innehållet på kurserna för att skapa konkreta flerstämmiga möten mellan deltagarna på skolan och därmed också underlätta integration och interaktion. Begreppet intersektionalitet har påverkat styrningen och bidragit till ett mer komplext innehåll.

Vissa läsår har skolan även haft en lärare med på Kursråden som har fungerat som språkstöd och hjälp för skolans invandrade deltagare. Den läraren har kunna stoppa mötet för att visa att inte alla talar och förstår svenska fullt ut och att det är förtryckande om en enskild person eller grupp deltar i möten som de inte förstår. Läraren har

kunnat skriva viktiga förslag och beslut på tavlan så att deltagarna har kunnat läsa vad som händer om de inte har förstått vad de hört. Denna lärare har även förberett mötet med deltagarna innan och efterarbetat mötet så att dessa deltagarrepresentanter har kunnat återvända till sin kurs och rapportera vad som har beslutats på Kursrådet. De är som Kursrådet inte har haft detta språkstöd har sas-deltagarna som grupp haft mycket svårt att vara väl fungerande representanter för sina kurskamrater. När inte samtalet fungerar så faller tanken med integration, demokrati och delaktighet och dessa möten förvandlas till obehagliga, förtryckande meningslösa möten och representanten blir fånge i det svenska välmenande demokrati strävandet. Å andra sidan kan de vältränade tystna om representantskapet är påtvingat deltagare som har stora kunskapsbrister vad gäller mötesteknik. Sådana möten kräver mycket förkunskaper hos deltagarna, en tydlig styrning av mötet av en stark ordförande som kan driva mötet så att allas röster blir hörda, eller så kan läraren som sitter med som representant fungera som maktingripare och stödja ordföranden i dennes roll.

Arbeta med oss **Själva** som lärare

Inledningsvis redogjordes för de utgångspunkter vi som projektledare sett som viktiga för att möjliggöra ett kollegialt arbete med integrationsfrågor. I det här avsnittet återfinns folkhögskolelärarnas egna berättelser om dessa frågor. När man skriver och talar om dessa frågor finns inga sanna eller rätta svar. Det viktiga är att vara medveten om problematiken och att man vågar prova för att sedan utvärdera och utveckla arbetet. Hur man arbetar och tänker om integrationsfrågor som lärare kan exempelvis ändras beroende på vilka deltagare som går på skolan eller genom de diskussioner som förs bland lärare och mellan lärare och deltagare. Hur det omgivande samhället talar om integration påverkar, ger ramar och sätter gränser för vad som är möjligt att tänka och diskutera. Folkhögskolorna befinner sig inte i ett vakuum eller på en isolerad ö. Att utmana invanda tankar och åsikter är något som folkhögskolor kanske än mer skulle anta som utmaning när det gäller frågor om integration. En sådan fråga kan till exempel vara om mångfald endast kan skapas om deltagare och lärare har olika etniska bakgrunder? Eller kan en homogent etniskt svensk lärarkår skapa mångfald? Är mångfald kanske något som mer handlar om inre förhållningssätt än om yttre rasmässiga och etniska attribut? Återigen, vad är integration?

Är vi tillräckligt självreflexiva?

Ser vi alltid "vår" pedagogik som "bäst"?

Det är lätt på en folkhögskola som vår, att läraren blir normativ. Dels i att vara lärare, men också i att behärska språket. Lärare med svenska som modersmål har ett övertag över studerande med andra modersmål. Många av de studerande har en syn på lärare som allvetande och allenarådande. Om denna person dessutom behärskar det nya språket på ett perfekt sätt, får läraren en mycket stark ställning.

Som lärare på vår skola, möter vi studerande med vitt skilda skolerfarenheter. Om några av de studerande skulle välja arbetsmetoder fritt utifrån tidigare erfarenheter, skulle fler välja föreläsningar, inlantilläsning och andra metoder där läraren förväntas förmedla sin kunskap. Här är vi inte demokratiska, eftersom vi vill vara trogna folkhögskolepedagogiken. Vi har alltså redan från början sagt att skolans pedagogik och vårt sätt att lära är mer rätt än det som de studerande har med sig.

Ser vi den invandrade som "bristfällig"?

Allmän kurs 1, som jag arbetat med i flera år, är alltså en kurs särskilt inriktad på kvinnor med utländsk bakgrund och med antingen påbörjad eller avslutad gymnasial utbildning från hemlandet. Kursens syfte är att intensivt un-

der lårs tid förbereda för gymnasiestudier på svenskornas villkor dvs. språkblandad grupp, vilket innebär att man arbetar med att täppa till en del ev. kunskapsluckor (dvs. med kursinnehåll/ämnesområden som kan vara viktiga i relation till svenska deltagare och som saknas i vissa invandrade deltagarnas tidigare utbildning), att utveckla språket, särskilt bygga ut ordförrådet samt att skola in i det som folkhögskolestudier innebär. Uttrycket, synsättet ”täppa till luckor” är problematiskt. Vad är det som måste kunna för att leva i Sverige och det globala samhället? Man riskerar att hamna i kompensatoriskt synsätt dvs. att se invandrare som ”bristfälliga”, som ska få den ”rätta” kunskapen, som ska tillrättaläggas, försvenskas. Allmänna kursen, både 1,2, och 3 är alltså i många delar en repetition för flertal av dessa deltagare vilket innebär att de kan fräscha upp sina kunskaper och att koncentrationen kan läggas just på den språkliga ”klädnaden”.

Dilemmat som man ständigt brottas med i undervisning med invandrade deltagare är just var gränsen går för att ”täppa till”. Var går gränsen mellan att lära ut nödvändiga kunskaper och att lära svenskhet? Vad står nödvändig förberedelse för? Är det nödvändigt med förberedelse och hur långt skall den gå? Håller vi på att fostra till svenskhet? Hur medvetna är vi om att lära språket är att lära svenskhet? Vad menar vi med att deltagarna inte klarar sig? Är det förberedelsekurserna det vilar på eller är det kanske så att vi måste förändra all utbildning?

Det är min och mina kollegors mening att fokus i vårt sätt att undervisa bör vara att ge verktyg för en egen analys. Detta innebär för mig att frågorna ovan måste ställas även i klassrummet.

Thomas Gitz-Johansen talar om pedagogiska koder som gör att deltagare från andra kulturer inte ens förstår vad vi lärare vill av dem. Jag tror att vi på folkhögskolan ofta tycker, och tror, att vi har så annorlunda arbetssätt att vi tenderar att inte se vårt sätt som *ett* sätt och att inte se vår egen etnocentrism. Vi måste nog bli mycket bättre på att synliggöra *vårt* sätt, synliggöra, klargöra och problematisera våra koder.

När man undervisar i samhällskunskap i grupper med invandrade kvinnor är det, enligt min erfarenhet, vanligt att man ”lärt ut det svenska”. Grunderna i hur Sverige fungerar, demokrati, lagar, kultur osv. Syftet är att deltagarna ska kunna klara sig i det svenska samhället. Problemet är att detta är vuxna människor med komplexa begreppsvärldar, skiftande erfarenheter, kunskaper osv – vars kunskaper förpassas till ”dåtid”, innan Sverige. Jag har i många år brottats med denna fråga, vissheten om att deras kunskaper inte kommer till sin rätt. De får börja om från början och känner sig ofta ”som barn”. Detta är ofta mycket smärtsamt för vuxna människor.

Interkulturellt förhållningssätt

Folkhögskolor blir ofta bra mötesplatser mellan olika människor i olika aktiviteter men det är också viktigt att ha ett medvetet interkulturellt förhållningssätt. Se till att kursdeltagare med olika bakgrund möts i olika grupper och sammanhang. Vi måste också aktivt försöka rekrytera lärare och personal med en bredare mångfald vad gäller etnicitet, kön, ålder etc. Det kan vara lättare sagt än gjort eftersom det finns stora ”trögheter” vad gäller t.ex. att förnya personalens etniska sammansättning vilket vore önskvärt ur dagens mångfaldsperspektiv. På en liten

arbetsplats där personalen trivs och stannar blir det få tjänster lediga.

Fast när man tittar på lärarnas ”etniska sammansättning” finner man på vår skola tillhörighet till Finland, Norge, Estland, USA, judiskt...Fast vi har alla har mer eller mindre assimilerats till svenskar och pratar inte så mycket om det.

Ett interkulturellt förhållningssätt innebär också att skolan använder sig av ett brett undervisningsmaterial och inte bara utgår från ett svenskt majoritetssamhälles perspektiv. Kanske har det en poäng att mer lyfta fram nationella minoriteter som funnits sedan århundraden i Sverige: samer, finnar, tornedalsfinnar, romer, judar, olika invandrade hantverksgrupper som ex på att det alltid mer eller mindre funnits en kulturell mångfald i Sverige?

Det är nog en del av den strukturella diskrimineringen och en historisk konstruktion att Sverige framställs som ”ett homogent land med ett folk och ett språk” fram till 1960-talet ca då ”invandrarna” kom...? Genom att visa på olikheter som existerat tidigare i Sverige kanske vi kan möta nya invandragrupper bättre? Då kanske inte vi-och dom strukturerna blir lika statiska? Då kanske vi lättare kan se att samhällen och grupper ständigt omformas?

Det är också viktigt att vi lärare och personal får kontinuerlig fortbildning, som stöd för att på ett kompetent sätt kunna arbeta med olika mångfaldsfrågor i vårt mångkulturella samhälle.

Ibland kan det vara problematiskt med att vissa kursdeltagare som kommer från länder med auktoritära skolsystem kan ha svårt att förstå och acceptera folkhögskolans anti-auktoritära arbets- och förhållningssätt. Att vi inte har så mycket prov, att lärarna inte ser sig som ”de som vet och kan allt”, att lära sig av varandra i gruppen etc. kan ibland provocera vissa kursdeltagare. Detta tas ofta upp vad gäller kursdeltagare från andra länder men det gäller också ”svenska” kursdeltagare med erfarenhet från grundskola/gymnasium som ofta upplevs som mer auktoritärt.

Det är också lättare som folkhögskola att utveckla sig inom nya områden när man expanderar i stället för krymper som ju faktiskt folkhögskolorna gjort under de senaste fem, tio åren.

Uppmärksammar vi vår pedagogiska grundsyn - vem förväntas ”lära” vem?

För någon tid sen läste vi i min svenskgrupp en text av Anders Carlberg om Da Vinci-koden. Gruppen är en blandad grupp där en del studerande har svenska som modersmål och en del har svenskan som främmande språk.

Vi kom vid vårt samtal in på olika gestalter ur den bibliska historien. En av de yngre kvinnorna i gruppen undrade om vi hade svenska eller religion.- Jo det är nog svenska, sa jag, men vi läser en text om ett religiöst ämne och det skadar nog inte att vi orienterar oss lite i vårt religiösa och kulturella arv. De andra höll med. En annan tjej säger : Jag vet inte ett skit om religion och sånt.

En av kvinnorna i gruppen berättar om Moses; Hur han sätts ut i vassen och hur han sedan hamnar hos Faraos. Hon berättar med stor inlevelse och ett engagemang som skulle få en småländsk söndagsskolfröken att blekna.

Vi lyssnar med stort intresse på hennes berättelse. Hon som berättar så livligt, sitter i sin färggranna pakistanska dräkt och har en huvudduk över håret. En muslimsk kvinna berättar för oss alla om en av berättelserna ur Gamla

Testamentet. Berättelser som de flesta muslimer kan bättre än normalt allmänbildade svenskar.

Jag kom att tänka på de Sverigedemokrater som säger att ”muslimerna” hotar det svenska kulturarvet. Här och som i så många andra sammanhang var det en troende muslim som förmedlade det till svenska tjejer som ”inte visste ett skit om religion”.

Skolans rörelseprofil, kvinnorörelsen, innebär att vi uppfattar oss som en del av en internationell kvinnorörelse. Detta tar sig konkret uttryck i ett internationellt nätverk med olika utbyten i form av gemensamma projekt, resandekurser mm. Den kunskap som detta genererar bidrar till att ”mångfaldiga centrum”, t ex genom att komparativa studier uppmuntras och vitaliseras. Integrationsarbetet innebär även i detta fall att den svenska folkbildningen ”integreras” i det globala. Att skifta perspektiv och se att Sverige och det svenska är en ytterst liten del av världen och att samverkan och utbyte på ett internationellt plan hjälper oss i processen att arbeta mer globalt, även på det lokala planet. Våra erfarenheter i dessa utbyten är något vi har haft stor nytta av i arbetet på hemmaplan. Perspektivskiftet kan även innebära att synen på ”invandraren” blir att den personen lika gärna kan vara en aktör på en internationell arena, ett aktivt subjekt. Att bli invandrare är en omständighet och ej en essens.

Ett talande exempel på när synsättet INTE är så var när en iransk feminist från Sverige var på FNkonferens i Kina. Några svenska kvinnor blev oehört intresserade av att tala med en iransk feminist. När hon sen sa ”Vi kan tala svenska, jag bor i Sverige”, var hon inte längre lika spännande. Hon blev ”bara invandrare”.... Denna händelse fick mig att stanna upp och reflektera på mitt eget synsätt. De internationella kontakterna och utbytena hjälper mig att komma ihåg att alla är tänkbara aktörer, subjekt, även om de inte alltid har möjlighet att agera. Det kanske låter som en självklarhet men kvinnorna i FN exemplet ovan räknade nog sig som medvetna feminister.

Arbetar vi på ett kritiskt sätt med vårt eget språkbruk?

En sak som kanske kan bidra till en större mångfald och integration är hur skolan formulerar sin egen profil och ideologi. Både vad gäller skolan generellt men också för de olika kurserna i broschyrer och informationsmaterial. Musikkursen profilerar sig som ”gränsöverskridande” och med en önskan om att ”inspireras av olika musikstilar och musik **från andra kulturer** samt eftersträvar en mångsidigt sammansatt grupp gällande ålder, kön och etnisk/kulturell bakgrund”.

Formuleringarna av skolans allmänna kurser och Båtbyggarkursen bör göras på ett liknande sätt så att de uppfattas som mer attraktiva för kursdeltagare med en annan bakgrund än ”svensk”. Även om till exempel Skärgårdskultur och nordiska allmogebåtar (som är en stor del av skolans profil) kan uppfattas som väldigt ”svenskt” så är träbåtar, båtbyggeri, segling, fiske, miljöfrågor universella företeelser som borde locka kursdeltagare från olika kulturer.

Angående det förnyade kvalitetsarbete som ska göras på folkhögskolorna framöver så behövs det nog också ställas fler och bättre formulerade frågor i utvärderingar om hur vi lyckas med integration av olika grupper.

Är det svårt att skapa mångfald bland lärare?

Stöd för anti-rasistiskt arbete kan vara ett interkulturellt förhållningssätt. Dvs att skolan aktivt försöker rekrytera lärare och personal med en bred mångfald vad gäller etnicitet, kön, ålder etc. Det är också viktigt att skolan använder sig av ett brett undervisningsmaterial utifrån ett mångfaldsperspektiv. Det är viktigt att lärare och personal får kontinuerlig fortbildning, som stöd för att på ett kompetent sätt kunna arbeta med olika mångfaldsfrågor i vårt mångkulturella samhälle.

När det gäller personalen så finns det en hög medvetenhet om att eftersträva mångfald och jämlikhet i dessa frågor. Vi tar alltid hänsyn till detta t ex i samband med nyanställningar. Vid senaste anställningen fanns detta kriterium med: helst man med invandrarbakgrund. Vi har också ett lönetariffsystem som skapar jämlikhet och som upplevs som rättvist. Dessutom fortbildar vi oss själva och varandra i frågor som t ex handlar om psyko-sociala beteendestörningar, villkor för kunskaps- och språkutveckling för andraspråksinlärare av svenska, konflikthantering m m.

Ett dilemma är att det finns stora ”trögheter” vad gäller att förnya personalens etniska sammansättning. På en liten arbetsplats där personalen trivs och stannar blir det få tjänster lediga. Det är också lättare att utveckla sig inom nya områden när man expanderar i stället för krymper som ju faktiskt folkhögskolorna gjort under de senaste fem, tio åren.

Ser man till skolans personal så består den nästan uteslutande av etniska svenskar. Undantagen f. n. är en lärare på Minska klyftan samt en lokalvårdare. Vi har tidigare haft andra invandrare anställda, men inte kunnat behålla dem av olika skäl. Skolan har en uttalad ambition att bereda möjlighet för personer med annan etnisk bakgrund än svensk anställning.

På skolan inser vi att personalgruppen måste förändras till sin sammansättning. Vi behöver större mångfald, större språkbredd och flera med egen erfarenhet av att flytta till Sverige. Detta är viktigt för personalgruppens egna samtal, men också för att våra studerande ska få möta en bredare lärareerfarenhet. På sikt en trovärdighetsfråga för vår folkhögskola.

Tar vi hjälp ”utifrån”?

Vi tycker det är centralt att diskutera och fortbilda personalgruppen i de frågor som vi vill jobba med våra kursdeltagare om. Det är viktigt att utmana personalen i alla värdegrundsfrågor som vi vill arbeta med på kurserna. Ibland tror vi att vi är mer genomtänkta än vad vi är. Detta gäller även rasism, främlingsfientlighet och diskriminering. Vårt råd är därför att alltid börja med oss själva, att sätta upp mål och principer att jobba mot som alla är mer eller mindre överens om samt att utvärdera mot dessa löpande!

Sedan våren 2005 har vi haft kontakt med handläggare på DO. Vi har haft en utbildning i personalgruppen kring frågor om etniskt diskriminering. DO-handläggaren har också besökt några klasser under året. Den direkta kontakten med DO känns både spännande och utmanande. Både personal och studerande har mer kunskap kring frågorna nu än tidigare.

Under en tioårsperiod har vi haft olika högskolepoängskurser på 5-10 poäng, som handlat om kultur, etniska relationer och kommunikation. Intresserad personal har gått dessa kurser. Anordnare har varit Mångkulturellt centrum och Uppsala universitet och Mälardalens högskola.

Två lärare på skolan har utbildat sig till MOD-pedagoger (Mångfald Och Dialog, utvecklat av studieförbundet Sensus). Utbildningen fokuserar på övningar som arbetar med mångfalds - och diskrimineringsfrågor. Övningarna speglar och ger oss upplevelser av vad teoretiska begrepp som kultur, identitet, ”vi - och dom” innebär rent konkret i praktiken.

Några diskussioner i lärarkollegiet

Vårt förhållningssätt är att det finns makt, det finns strukturer och vi har ett ansvar och är bärare av dessa strukturer. Vi är alla en del av de rådande strukturerna i samhället vare sig vi vill det eller inte. Vi är alla en del av det samhället vi bor i och en del av de normer som råder. Därför är det viktigt att vi problematiserar vår egen roll. Vi måste problematisera begreppet makt. Vad betyder det att ha makt och vad betyder det att inte ha makt. Vad betyder det att vara en del av makten och vad betyder det att inte vara det? Det är viktigt att identifiera de normer som är rådande hos oss för att se vilka som faktiskt inte passar in i normen. Om den rådande normen är en vit, fullt frisk, heterosexuell, man som tillhör medelklassen, så betyder det att många i Sverige inte tillhör normen och på olika sätt måste förhålla sig till det. Samtidigt är det viktigt att lyfta perspektivet från individ till samhälle.

I kollegiet är vi överens om inriktningen på vårt arbete, vi är överens om vari svårigheterna består, vi är överens om att det är två parter, invandrare och svenskar, som ska integreras. Men vi har olika syn på vad det innebär. Kanske man kan säga att vår diskussion handlar om graden av assimilation kontra graden av mångfald. Det första begreppet tolkar vi som att invandrarna integreras genom att bli svenskar, att de på sikt byter identitet. Det andra att man integreras men ändå behåller sin gamla identitet. Vilket kan inbegripa att man lever i exempelvis Irakiska eller Somaliska enklaver. Integrerad är man då man ger och tar av samhället, om man klarar sin egen försörjning, om man deltar i den demokratiska processen, om man hjälpligt kan kommunicera med den ”svenska” omgivningen. I det första fallet ställs små krav om förändring på det svenska samhället, i det andra krävs acceptans för andra kulturella identiteter och att ”de främmande” släpps in på arbetsmarknaden och i beslutsprocesser utan krav på att de ska göra om sig. Och vilka kulturella drag är inte acceptabla i Sverige? På skolan försöker vi aktivt bearbeta de patriarkala mönstren i invandrargrupperna, och i den svenska klassen för den delen.

Vi upplever att det viktigaste för oss i personalen att lyfta fram och medvetandegöra de begrepp och frågor som aktualiseras i detta integrationsprojekt. Vi tog till exempel nyligen några timmar en studiedag till att diskutera begrepp som anti-rasism, diskriminering, intersektionalitet, andrafiering, integration, reproducering etc. Det satte genast igång en givande diskussion.

Ett sätt att arbeta är att vi i personalen försöker hjälpa varandra att se beteenden/värderingar utifrån deltagarnas perspektiv och hjälpas åt att öka förståelsen för det som upplevs konstigt/främmande/skrämmande. Samma förhållningssätt har vi mot våra deltagare. Vi pratar inte skit om våra deltagare och vi uppmuntrar våra deltagare att ha samma förhållningssätt till sina klasskamrater. Det betyder inte att vi undviker kontroversiella ämnen, tvärt om.

I kollegiet har diskuterats: Vem är invandrare? Är det en klassfråga? De svenska lärarna blir integrerade i den muslimska världen men de muslimska kvinnorna kommer inte i kontakt med det svenska samhället, vad är då integration?

Diskussionen i kollegiet handlar om tyngdpunkter. Hur stora och vilka krav ska vi ställa på deltagarna? ”Du är i Sverige och du ska banne mig lära dig svenska och försöka skaffa ett jobb!” Hur förstående har vi råd att vara för deras situation? För att de ska ta steget in i det svenska samhället måste de ju lita på det. I vilken mån kan man det om man kommer från Somalia, Irak, Tjetjenien, Bosnien? Och hur skulle vi reagera om vi var dag fick nålstygn av främlingsrädda?

Det är viktigt att se att det är många saker som skapar vår identitet som kön, klass, etnicitet, sexualitet och funktion. Att tänka kring svenskhet, kan vara en metod för att få upp ögonen för hur man är mot andra. Titta på hur svenskhet/Sverige har skapats genom historien. Vi försöker synliggöra svenskhet, klass, kön, etnicitet, nord, vi förhåller oss till den problematiken, även om vi inte alltid lyckas. Hur som helst är det en stor fördel att vi har olika åsikter om det här. Det lyfter våra diskussioner och får oss att tänka till.

Vi handleder varandra utifrån en strukturerad handledningsmetodik. Många ärenden i dessa handledningssejourer är kopplade till händelser som inträffat i vår mångkulturella miljö.

Begreppslista

I inledningen redogjorde vi för en viss syn på språk som vi ser som fruktbar. I detta avsnitt återfinns lärarnas resonemang kring olika begrepp. Först ett citat från en av de deltagande folkhögskolorna:

Det förekommer upplevelser av att det kan finnas en rädsla för att använda olika begrepp därför att man är rädd att det ska leda tankarna i fel riktning. Begreppen kan ha en verklig, och ofta mer neutral, betydelse men på samma gång vara laddad med flera andra underliggande betydelser, ibland negativt laddade. Många begrepp är dåliga på det sättet och svåra att använda. Hur ska man komma förbi detta problem? Naturligtvis är det bästa att använda begrepp som speglar vad vi verkligen vill prata om. Kanske är det viktigaste att man i en personalgrupp är överens om vad begrepp som man använder på skolan betyder just där.

Identitet

➤ ”Identitet; konstrueras av etnicitet, kultur, genus, klass och socioekonomisk status.”

”Identitet är rörlig, flexibel och något som omformas över tid.”

Om man istället poängterade ”identitetens tillfällighet” (Ahmadi 2000:173) och hur människor, samhällen och kulturer varierar, interagerar och förändras över tid, kunde man godkänna de individer som gör anspråk på en identitet ”som inte bygger på antingen eller utan både och eller varken eller” (Eriksson m.fl. 1999:47). (s.174 F. Magnusson (red.) Etniska relationer i vård och omsorg, Studentlitteratur, 2002)

➤ ”Sjögren (2000) hävdar att ungdomar i mångkulturella förorter i Sverige ”känner sig främmande för en snäv nationell identitet. Det är uppenbart att utifrån nationalism som grund för identitets- och etnicitetsformering blir det problematiskt att kategorisera och hantera dessa interkulturella och postnationalistiska individer. Den mångkulturella samhällsutvecklingen har ökat behovet av nya identitetsformeringar gällande etnicitet, kön, språk sexuell läggning etc...”(s.20 Pirjo Ladhenperä (red.)Interkulturell pedagogik i teori och praktik, Studentlitteratur, 2004)

Integration

”Det pågår med andra ord hela tiden en integrationsprocess i det tysta samtidigt som vissa strukturer i samhället förblir stängda och otillgängliga. Vill man underlätta integrationen får man inte vara otålig. Man måste lära sig tänka i termer av decennier, inte i termer av enstaka år.”(Ur Theodor Kallifatides Ett nytt land utanför mitt fönster)

- Det finns en del som förhåller sig kritiska till integrationsbegreppet (och nära relaterade begrepp), då det ofta får en liknande betydelse som assimilering dvs anpassning. Inte sällan förbises olika former av makt-perspektiv, och en kritisk granskning av vad det är som den nuvarande integrationstanken egentligen utgår ifrån och förmedlar. Folkhögskolor organisationer, och samhällets institutioner i övrigt är i behov av nya tankesätt och ifrågasättanden av vad vi verkligen menar med denna typ av begrepp, och vilka konsekvenser denna förståelse får.
- Man skulle kunna definiera integration som ett tillstånd, då flera människor befinner sig i ett och samma sammanhang på lika villkor oavsett religiös eller etnisk tillhörighet, kön, ålder eller annat som kan särskilja människor från varandra.
- Vem är invandrare? Är det en klassfråga? De svenska lärarna blir integrerade i den muslimska världen men de muslimska kvinnorna kommer inte i kontakt med det svenska samhället vad är då integration?
- Ett viktigt bidrag till integration är att arbeta intensivt och genomtänkt med svenska språket. Här måste vi hela tiden vara aktiva och utveckla våra metoder. En majoritet av dem som söker vår skola, uppger att de vill bli bättre och tryggare med svenskan.
- Akademin verkar inte vilja befatta sig med begreppet *integration* medan media, politiker och folkhögskolan (!) använder begreppet flitigt. Ett av de starkaste argument från forskarnas sida är att integration är ett alltför vitt begrepp.
- Integration betyder att olika grupper i samhället ska mötas och fungera tillsammans. Integration är då motsats till segregation där vi istället grupperar oss och inte möts. Ofta uppfattar dock majoritetssamhället att det är de s.k. invandrarna som ska anpassa sig till det svenska samhället något som ju egentligen ska kallas assimilering.
- Det som avses här är ett begrepp som kan användas för att beskriva minoritetens förhållande till majoriteten men även omvänt, majoritetens förhållande till minoriteten. Men det är inte vilken minoritet och majoritet som helst som avses utan det är relationen mellan de s.k. invandrare och de s.k. svenskar. Begreppet integration är svårt och komplicerat eftersom det används med så många olika innebörder. Här följer ett sätt att definiera integration:

ordet integration – lat. integrare

integration som process

integration som konflikt och konsensus/förhandlig

integration på makro- och mikronivå

mångfald, nationell enfald och hybrider

Det är ordets helhetsaspekt som är poängen med; att skapa en helhet där alla bitarna ingår och skapar det kompletta. Begreppet uppfattas ofta som något för invandrarna och avser då anpassning till ”det svenska”. Integrationsbegreppet står här för en ömsesidig förändringsprocess,² normativt i den meningen som den enda möjliga kloka vägen. Gemensamma värderingar, konsensus förstås här som önskvärd och omöjlig. Detta är inte motsägelsefullt utan snarare en del av min syn på samhället som ständigt konfliktfyllt och i ständig kamp/förhandling mot konsensus. Med detta menas vägen mot gemensamma värderingar inom vissa områden, som oftast står för universella värderingar och grundläggande mänskliga rättigheter.

➤ En annan definition av begreppet integration. är: ”Integration kan beskrivas som en process enligt vilken invandare uppnår en partiell eller fullständig jämlikhet med infödda individer i termer av deltagande i olika typer av sociala relationer som arbetsliv, boendeförhållanden och politiken... ‘ 68.’³

Processen sker på både mikro- och makro-/strukturell nivå och handlar alltså även om resursfördelning. Om grupper eller individer ska kunna förhandla måste ett utrymme skapas. I definitionens individnivå har därmed samhället en viktig roll. I folkbildningsarbete förenas de båda nivåerna i och med ambitionerna att individen ska kunna inta sin agens dvs. aktivt delta i förändringsarbete på samhällsnivå.

Alltså står integrationsarbete för synliggörande av den processen som både individen och samhället står inför när nya medlemmar träder in. I detta integrationstänkande ingår uppfattningen om att både de nya medlemmarna och de gamla genomgår en förändringsprocess. När ”integration” används här menas alltså denna ömsesidiga process i samhället, där både majoriteten och minoriteten möts och på sikt skapar något nytt. Ambitionen är att integrationstänkande ska genomsyra allt som görs som pedagog.

➤ Begreppet integration står för möten mellan människor med olika bakgrund och erfarenheter, dessa möten kan leda till att en förändringsprocess startar i individen. Denna förändringsprocess rör naturligtvis inte enbart den invandrade individen utan även den etniska svensken. Denna process bidrar till att samhällen förändras och att individerna i samhället integreras med varandra.

Interkulturell

➤ ”Det interkulturella betyder processer där människor med olika språk och kulturer kommunicerar med och påverkar varandra”. (s.24 Pirjo Ladhenperä (red.)Interkulturell pedagogik i teori och praktik, Studentlitteratur, 2004)

➤ Interkulturell innebär en relation. Inter = mellan

2 Bel Habib, 1997, s.22: Integration består av ömsesidiga förändringsprocesser genom vilka individer eller grupper med skild kulturell, språklig, religiös eller etnisk bakgrund möter och bildar nya helheter. Ett integrerat samhälle innebär att dess medlemmar bygger upp gemensamma värden bortom skillnaderna, i första hand förmedlade genom skolan.

3 Lisbeth Eriksson I ”Folkbildning i ett mångfaldigt samhälle, segregerad verksamhet med integrerande syfte?” på sid.25

Intersektionalitet

- Kanske skulle mer tonvikt behövas för att utreda och jobba med just maktperspektiv, intersektionalitet (dvs samverkan av makt och förtryck inom olika kategorier som t.ex. etnicitet, kön, sexualitet, klass, funktionshinder). Det behövs fler och fördjupade studier av ”vithet” och ”svenskhet”. Alltså att ibland vända på problematiken och fokus. Detta kan handla om att ställa sig frågor som: *Vem ska integrera vem och på vems villkor? Hur mycket återskapas och upprätthålls ”vi och dem” i den egna verksamheten? På vilket sätt arbetar vi verkligen med underifrån perspektiv dvs vem är det som definierar vad som anses vara problem och vilka lösningar som behövs?* Det är för övrigt väldigt betydelsefullt att ta ställning till om man vill arbeta med framförallt integration eller med antirasism.
- En viktig utgångspunkt i intersektionella analyser är att kön (i likhet med klass, etnicitet, sexualitet mm) aldrig uppträder som en renodlat relation utan den interveneras och transformeras av andra maktrelationer. Eftersom kvinnor aldrig är enbart kvinnor är könsrelationer – lika lite som klass, ras/eticitet eller sexualitet – aldrig tillräckliga för att förklara ojämlikhet och maktutövande. Framväxten av en hegemonisk feminism och dess exkluderande följder har stått i centrum av den intersektionella kritiken samtidigt som denna kritik öppnar för nya sätt att teoretisera globala förändringar och nationella gränsdragningar. Ett grundläggande problem härvidlag är hur kön och makt har teoretiserats och på vilket sätt det har påverkat den feministiska agendan. Historiska erfarenheter visar att när maktförhållanden reduceras till *en* struktur eller till *en* uppsättning relationer görs dessa strukturer och relationer till ett fundament som möjliggör att andra hegemoniska positioner återskapas och legitimeras. Klassförhållandens primat i såväl teoretiska analyser som politisk praxis har till exempel resulterat i att könsfrågor åsidosätts och rasismen ignoreras. Vithetens och manlighetens dominans inom den fackliga rörelsen kan även jämföras med den vita, heterosexuella medelklassens position i det feministiska projektet. (Se: www.sverigemotrasism.se)

Invandrare och/eller invandrarskap

- Invandrare är ett begrepp som vi i allmänhet har svårt att fördrå då vi tycker att den dryga miljon människor i Sverige som klumpas i den gruppen inbördes har alltför stora individuella skillnader för att vi ska veta när det ens passar att använda den termen. Dock används det i många sammanhang, både i folkbildningen när vi gör kurser och t.ex i massmedierna.
- Invandrarskap står här för det som gruppen har som gemensamt, nämligen att ha varit med om att utvandra och invandra, det som många gånger står för en av de mest omvälvande händelser i deltagarnas liv.⁴ Här ingår utvandrings- och invandringserfarenhet, språkinläring, majoritet/minoritetförhållanden, kulturmöten osv. sammanvävda i varandra i en komplicerad och för många akut problematik. Integrationsarbete står här för synliggörande av den processen som både individen och samhället står inför när nya medlemmar träder in. I mitt integrationstänkande ingår uppfattningen om att både de nya medlemmarna och de gamla genomgår en förändringsprocess. Arbetet med grupper som består av de som invandrat skiljer sig då från arbete med de som är infödda eller från arbete med grupper i vilka båda kategorierna ingår.

Kultur

- Kultur är en grups gemensamma sätt att leva. En kultur innehåller både synliga delar som till exempel musik, mat traditioner och språket och osynliga delar som till exempel normer och värderingar och sätt att kommunicera. Kultur är inte statiskt utan dynamiskt och föränderligt.
- Kultur är även det ett komplicerat begrepp. Många gånger använder vi kultur som någonting andra har. Några som inte är som vi. När vi talar om oss själva talar vi kanske om vår ideologi, övertygelse osv eller konstaterar att individers värderingar, traditioner, livsstilar är olika. Vi ser oss inte som en del av en kultur. Ett exempel är att kvinnomisshandel inte förklaras som en del av vår kultur i Sverige men att man däremot kan höra sägas att det är en del av kulturen när man pratar om människor från andra länder än Sverige. När våra kursdeltagare reser i andra länder är en lärdom som de kan göra att det fungerar på liknande sätt där – att folk i allmänhet har lätt att generalisera runt andras kultur men inte om sin egen. Det är också viktigt att konstatera att kulturer är i ständig förändring och att olika värderingar och livsstilar bryts mot varandra. Att peka på detta kan vara ett viktigt förhållningssätt just för att det också ger en öppning mot möjliga förändringar, mot utveckling, förbättring av människors villkor.

En annan lärdom som vi kan göra under våra resor är att det kan vara lätt för folk från en storstad i Sverige att finna mycket gemensamt med någon som lever i en storstad i de länder våra kurser besöker. På samma vis kan folk som lever på landsbygden finna att de har mycket gemensamt trots att de kommer från olika länder. Vi tror att det vore intressant att istället prata om interkulturalitet eller intersektionalitet där vi tittar på flera olika identiteter utöver den etniska. Om vi använder oss av ett intersektionellt perspektiv så kan vi också se på hur olika individer kan ha olika identiteter som påverkar deras möjligheter att styra över sina egna liv. T.ex en manlig läkare med en norsk och en svensk förälder räknas som invandrare men har per definition större möjlighet att välja sitt liv än en somalisk kvinna som nyss flytt till Sverige som inte kan läsa eller skriva.

Likabehandling

- Ett begrepp som vi tror kan vara bra att använda i sammanhanget för att det leder tanken rätt är likabehandling. Det begreppet fungerar på alla områden; på etnicitet, kön, klass, sexualitet och funktion. Vi anser att det är viktigt att vi problematiserar folkbildningens återskapande av ”vi och dom”. Det är viktigt att vi istället för att förenkla och generalisera på ett sätt som förstärker ”vi och dom-tänkande” försöker tänka på ett sätt som motverkar andrafiering.

Heteronormativa värderingar och ett interkulturellt förhållningssätt? Det här är frågor som vi på skolantänker diskutera mer.

Mångfald och diskriminering

- Att bedriva mångfaldsarbete kan ibland vara behäftat med svårigheter på grund av många olika faktorer. Med mångfald avses de olikheter, som finns mellan människor, eller den blandning av olikheter, som finns mellan människor som har skild klass, kön, ålder, etnisk bakgrund, sexuell läggning och religion. ”Mångfald och diskriminering är två sidor av samma mynt. Utan en föreställning om att vissa människor är ”annorlunda” skulle inte diskriminering vara möjlig”. (www. Sverige mot rasism.nu). Med diskriminering avser vi följaktligen särbehandling som missgynnar, eller begränsar en individs handlingsutrymme och valmöjligheter inom olika delar av samhällslivet och som kränker individen.

Olikhetens mångfald

- Arbetet utgår från integrationstanken, som inte ska förväxlas med assimilering eller anpassning. Undervisningen borde kanske kallas minoritetsarbete i stället; att förhålla sig till majoritetsbefolkningen och även till varandra inom den heterogena gruppen ”invandrare”. Olikheten finns alltid där, närvarande nästan som en smärtsam realitet – det är jag ”invandraren” som är annorlunda, fel, konstigt, utanför – gärna hopbuntad med de andra annorlunda. Antigen man vill, och bidrar till det, eller inte, blir man ständigt i vardagen påmind om sin olikhet – det kan vara ens eget inre eller omgivningen som i absurd små detaljer puttar ut en ur gemenskapen. Inte sällan har det inget att göra med något utanförskap utan är endast ett utslag av ens egen personlighet. Variationerna finns bland majoritetsbefolkningen också men det ser man inte lika lätt. Människor tacklar naturligtvis denna känsla av sin egen olikhet på olika sätt men det är inte olikheten man behöver påminna dem om. I den idealiska grupp sammansättningen är dessutom ingen lik den andra. Det handlar alltså snarare om olikhetens mångfald.

Rasism – anti-rasism

- En gemensam utgångspunkt för forskare är att rasism kan beskrivas som en uppsättning teorier, världssåskådningar, rörelser, processer, samhällssystem och handlingar som utgår från tron eller läran om att:
1. människosläktet kan delas in i olika raser, folkgrupper;
 2. individens, gruppens eller samhällets ras- eller folkgruppstillhörighet utgör dess 'väsen';
 3. dessa väsen bestämmer och förklarar skillnader i egenskaper, förmågor, begåvningar, färdigheter o s v mellan olika raser, folkgrupper eller individer;
 4. utifrån dessa 'väsen' kan man identifiera 'över-' och 'underlägsna' folkgrupper, raser, och individer samt rangordna människosläktet från högre till lägre; och
 5. att människor därefter kan behandlas därefter med hänvisning till dessa 'väsen'. Dessa kriterier definierar den ideologiska nivån av rasism, som är nödvändig för att legitimera handlingar och sociala processer. (Se: www.sverigemotrasism.se)
- Om vi finner ett mönster av strukturell diskriminering som det Masoud Kamali och hans medarbetare i SOU pekar på så måste vi kunna prata om rasism och om diskriminering på etnisk grund. Det är också viktigt prata om hur vi kan arbeta medvetet mot diskriminerande strukturer och hur vi kan bryta ned dem.

Det är viktigt att prata om maktstrukturer, identitet och ansvar i ett interkulturellt och intersektionellt perspektiv.

- Både rastänkande och etniska motsättningar, ofta med inslag av kulturrasism kan finnas i alla grupper. Det är ofrånkomligt att arbeta med antirasism i alla grupper. Det viktigaste inslaget i antirasistiskt förhållningssätt är ifrågasättande av vithetens normativitet, privilegiesystem och maktpositioner. Men en omedelbar infallsvinkel förblir ändå integration. Integration står då för integration mellan de som kommit hit och de som är födda här. Det är ”vi och dom” som här avses, ett synsätt som många redan har när de kommer till vår skola, men i omvänd riktning ”vi - invandrare”, ”dem - svenskar”. (Det är lustigt med det svenska uttrycket ”vi och dom”. Inom forskningen används oftast begreppet ”de Andra”. ”Dom” kan ju uppfattas som antingen de eller dem, dvs. subjekt eller objektform.) Med detta menas att förståelse på något sätt sker på två nivåer; först blir man medveten om att dem jag betraktar också är ett agerande ”De”, precis som ”Vi”. Den andra nivån är att man blir medveten att Vi och De kanske inte är så annorlunda och inte med nödvändighet behöver avskiljas.
- Anti-rasism omfattas både av äldre biologiskt grundade föreställningar om ”ras” och mer nutida varianter där ras ersätts med stereotypa beskrivningar av etnicitet, kultur, nation, folkslag etc. (och kan bli liktydigt med ras) Dessutom omfattas det av ett intersektionalistiskt förhållande där föreställningar om ras, etnicitet, kultur på olika sätt kan samverka och förstärka maktförhållanden med andra relationer som kön, genus, klass, sexualitet mm.
- Ordet rasism låter för många av oss som ett ord som för tankar till Hitler och Darfur. Dvs tankar som verkligen har med ”ras” att göra. Frågan är därför om anti-rasism är ett bra begrepp att använda när vi talar mer allmänt om diskriminering. Många diskriminerande handlingar utförs ju även mot människor med aldrig så ”nordiskt utseende”. En språklig brytning, religion (särskilt den synliga i form av t ex slöja eller kippa) eller helt enkelt ett osvenskt efternamn räcker ju ofta för att man ska rensas bort vid anställningsintervjuer etc. Kanske mänsklig eller mänsklighet skulle kunna vara bättre ord. Det säger något om vad som är målet för ett gemensamt liv. Ett annat ord är det spanska ordet: terrenal. Att vara terrenal är något mer än att vara mänsklig, man är en del av hela jorden. Ordet global blir för platt men terrenal innehåller tanken på en mänsklighet som är förenad med hela jorden. Terrenalism – kan det vara rasismens motpol?
- Att använda sig av begreppen rasism/antirasism när man diskuterar integration är teoretiskt relevant utifrån definitionen som bl.a Sverige mot rasism använder. Rasism innebär ett ojämlikt maktperspektiv som framförallt gynnar ”vit västerländsk medelklass med heterosexuella, manliga majoritetssamhälles-normer”. Det kan vara lätt att tänka att rasism tillhör en förgången tid, (slaveriet i Amerika är avskaffat liksom apartheid i Sydafrika etc) Men på samma sätt som det ständigt krävs ett kontinuerligt arbete för att upprätthålla demokrati krävs ett ständigt arbete för att motverka rasism. Rasismen uppträder i nya förklädnader. Vi har nog lättare att känna igen äldre biologiska föreställningar om hierarkiska skillnader mellan raser än mer nutida varianter som skiljer på och rangordnar kulturer. Svenska värderingar ses ofta som del av ett förnuftsänkande medan andra folks värderingar ses som ett resultat av deras kultur. Föreställningar om ras, kultur, etnicitet kan på olika sätt samverka med och förstärka maktförhållanden genom andra faktorer som kön,

genus, klass, sexualitet mm. (Intersektionalitet)

- Det är viktigt att känna till och förstå den teoretiska diskussionen angående begreppen rasism, antirasism och intersektionalitet men i praktiken är dessa begrepp för formella och kan också bidra till onödig förvirring. Vi föredrar att prata om ett mångfaldsarbete som syftar till jämställdhet och likabehandling och därmed motverka all slags diskriminering t.ex etnisk, kulturell, kön, klass, sexualitet, funktionshinder mm.

Strukturell/institutionell diskriminering

- En viktig grundläggande utgångspunkt är att vi anser att det finns en strukturell/institutionell diskriminering/rasism i Sverige enligt den definition organisationen ”Sverige mot rasism” använder. (www.sverigemotrasism.se) Senare tids forskning visar att en viktig del av den strukturella diskrimineringen sker inom utbildningsväsendet. Även om folkhögskolor på många sätt skiljer sig från det övriga utbildningssystemet måste vi som en del av det våga vara självkritiska och aktivt studera och diskutera om - och i så fall hur - folkhögskolan bidrar till strukturell diskriminering i samhället. Hur ser den etniska/kulturella sammansättningen av skolpersonalen ut och inverkar det i så fall på skolans värdegrund och skolkultur? Hur ser vi på historiebeskrivning och andra religioner? Hur ser vi på islam och muslimer? Baseras skolans värdegrund mer på en homogen svensk nationell identitet än

Slutord

Ett knappt år har det här projektet varat och vid det avslutande seminariet var vi flera som sa att vi gärna hade velat fortsätta - vi hade äntligen lärt känna varandra som arbetsgrupp och vi hade fått fram en text som skulle gå att ha som bas för fortsatta reflektioner. Vi kände att vi hade kunnat problematisera ännu mer och hittat ännu fler nyanser i det komplexa arbete som kan gå under beteckningen ”integrationsarbete”. Men, här sätter vi punkt för den här gången. Vår förhoppning är att ni som läser ska kunna arbeta vidare utifrån våra (oavslutade) diskussioner och exempel.

Några frågor om hur integrationsarbetet bäst kan drivas vidare kan vara viktiga att avsluta med. Just i vårt fall togs ett initiativ på central nivå, det bildades en grupp av intresserade som fick viss ekonomisk hjälp: föreläsare och projektledare bekostades, måltider och lokaler bokades. Kommer nu vissa av deltagarna att för egen maskin fortsätta de samtal som påbörjades? Knöts det kontakter deltagarna emellan som kan fortsätta att utvecklas över nätet, telefonledes eller med reella möten? Vad krävs för att nätverk och yrkesmässiga relationer ska bli livskraftiga?

Förutom att problematisera lärarnas olika strategier för att utveckla sin verksamhet är det viktigt att fråga sig hur skolledningarna stöttar och driver integrationsarbetet. Några av deltagarna gav uttryck för att de känner sig ”ensamma med integrationsarbetet” inom den folkhögskola där de verkar (det var få rektorer som var med). En deltagare lyfte även fram att integrationsfrågorna tenderar att hamna hos vissa grupper på skolan:

Det känns positivt att vi faktiskt skrivit texten på vad jag tycker ett folkbildningsmässigt sätt. Vi är ganska många som var och en efter förmåga och möjlighet har bidragit till en gemensam text med hjälp av två entusiastiska redaktörer. Men den mest långsiktiga och kanske för mig allra viktigaste behållningen är att vi på vår skola försöker lyfta frågan om integration att gälla för alla. Det är annars en fråga som (konstigt nog) har en tendens att hamna hos oss svenska som andraspråklärare. Det är uppenbart att det behövs jobba med att öka statusen för dessa frågor. Som det är nu verkar den ha en alldeles för låg prioritet för alla utom oss, som dagligen arbetar med deltagare från andra länder.

En viktig fråga rör hur delaktiga och drivande deltagarna kan bli i integrationsarbetet. Vi påbörjade ett arbete med att låta vissa deltagare läsa våra texter och komma med kommentarer. Ett sådant förhållningssätt tror vi på, att se till att förändrings- och integrationsarbetet utförs av så många ”intressenter” som möjligt. Helt klart finns det en risk för att en grupp i alltför hög grad ”lägger till rätta” för en annan och att det trots goda intentioner blir en ordning som till alltför stor del utgår från dem som är i maktposition.

Vi avslutar med en reflektion som kan ses som en sammanfattande slutsats av hela projektet. Enligt oss visar flera av diskussionerna i den här texten att folkbildningen är en samhällelig verksamhet som har potential till en i integrationssammanhang absolut central möjlighet till dynamiska och följsamma förhållningssätt, metoder eller ”pedagogiker”. Lärarna har berättat om hur de kritiskt ifrågasätter och problematiserar både sina metoder och de ord och

begrepp som de använder. Hur de anpassar och ändrar verksamheten efter de behov som uppstår hos deltagarna och det omgivande samhället. Hur de förmår förhålla sig på ett konstruktivt sätt i svåra (integrations-) frågor.

Vi menar att denna lyhördhet på olika behov och inriktning på kommunikationens och språkets maktaspekter är en helt central del i integrationsarbetet. För att knyta an till det citat som inledde texten, att folkbildningen alltid i en mening har sysslat med integration, är det viktigt att se till vår tids speciella villkor och synsätt. Om diskriminering och underordning i vår tid till stor del ses som reproducerad genom subtila språkliga uttryck och skenbart neutrala handlingar, så är det viktigt att de som arbetar inom folkbildningen använder sig av en sådan diskursiv och självkritisk lyhördhet för att kunna möta människor och samhälle här och nu. Det handlar om ett specifikt följsamt sätt att förhålla sig till människor och samhälle i kris och/eller förändring för att kunna erbjuda specifikt anpassade redskap för självutveckling och förändringsvilja. Detta går att ses som en mycket viktig uppgift för folkbildningen.

En av de viktigaste frågorna i ett integrationsarbete rör hur de som tillhör normgrupper ska göras medvetna om sin egen maktposition. Hur skulle kurser i och metoder för hur man problematiserar sin egen överordnade position se ut? Hur skapar man medvetenhet om de egna aningslösa och exkluderande förhållningssätten? Det här är frågor som vi gärna hade velat arbeta vidare med. Vi avslutar med en lärarröst som betonar vikten av att problematisera majoritetssamhället och dess tendens att utgå från sin egen förmåga till att inneha de "självklart rätta" demokratiska förhållningssätten.

När vi inom folkbildningen arbetar för deltagande, för integration på olika plan, är det viktigt att vi diskuterar hur majoritetssamhällets motstånd ser ut. Vi uppmuntrar människor att ta del, kräva sin rätt osv men när underordnade grupper gör detta (utifrån kön, etnicitet mm) kan ett "glastak" ibland infinna sig – "Hit men inte längre". Detta är väl belagt inom genusforskning och jag tror att detta även gäller andra underordnade grupper. Hur mycket är vi inom folkbildningen (enligt forskningen är merparten av oss vita svenskar) beredda att förhandla om utrymmet, acceptera andra sätt att arbeta på, andra värderingar, koder osv? Hur ser våra förgivet-tagande om undervisning ut? Hur förhåller vi oss till olikhet i våra arbetslag, styrelser osv?

Mycket av vad som tas upp i "integrationsdebatten" är problem med att handskas med "de andra" – De "fanatiska muslimerna som har svårt med jämställdheten, förtrycker oliktankande" osv – som om jämställdheten var vit och svensk och utan motstånd i majoritetssamhället, som om rasistiska föreställningar ej förekom i Sverige. Interkulturellt förhållningssätt innebär en syn på kultur som föränderlig, ständigt i förhandling. Ofta beskrivs "de andras" kultur som statisk och traditionell och majoritetens kultur som modern, rörlig och oproblematiserad. I ett integrationsarbete måste majoriteten problematiseras. Många forskare pekar just på den strukturella rasismen som ett stort hinder för integrationsarbetet. Folkbildningen erbjuder möjligheter till ett kritiskt förhållningssätt och konstruktiva möten där svåra samtal kan föras. Men det kräver en självreflektion och en medvetenhet att även inom folkbildningen finns den strukturella diskrimineringen/rasismen. Vi står inte utanför samhället.

Medverkande

Bona folkhögskola, Botkyrka Folkhögskola, Eskilstuna folkhögskola, Folkhögskolan i Angered, Färnebo folkhögskola, Kvinnofolkhögskolan, Malmö folkhögskola, Nyköpings folkhögskola, PROs Folkhögskola, Röda Korsets folkhögskola, Sta Birgitta folkhögskola, Skarpnäcks folkhögskola, Skeppsholmens folkhögskola, Skurups folkhögskola, Stadsmissionens folkhögskola och Sundbybergs folkhögskola.

Kort presentation av projektledarna

Anna Jutterdal

Anna Jutterdal, har bland annat arbetat som: lärare på Lärarhögskolan i Stockholm i kurser som handlat om genus, etnicitet och klass, forskningsassistent på Uppsala universitet med frågor som rör mäns våld mot kvinnor, genusmentor i ett pappagrupsprojekt som drevs av ABF Södertörn, fritidsledare med tonåringar på kommunala fritidsgårdar. Tidigare erfarenhet av folkhögskolevärlden har hon skaffat sig som deltagare på en Södra Afrika-kurs på Färnebo folkhögskola samt på fritidsledarutbildningen på Tollare folkhögskola. Anna har en filosofie-magisterexamen i sociologi med inriktning på genusvetenskap. Hon arbetar nu som jämställdhetsutvecklare på Sveriges Kommuner och Landsting.

Kajsa Tegnér

Kajsa Tegnér, har bland annat arbetat som: lärare på Lärarhögskolan i Stockholm i kurser som handlat om genus, etnicitet och klass, forskningsassistent på Stockholms universitet med frågor som rör villkor för lärares lärande och skolors utvecklingsarbete, föreläst kring utbildningsorganisationers utvecklingsarbete samt arbetat med arbetslagsutbildningar kring detta. Tidigare erfarenhet av folkhögskolor och studieförbund har hon skaffat sig dels genom eget deltagande i studiecirklar, dels i arbetet med att utvärdera ett utvecklingsprojekt som berörde ett stort antal folkhögskolor och studieförbund. Kajsa har en förskolläraexamen samt en filosofiemagisterexamen i pedagogik och håller på att avsluta sitt avhandlingsarbete. Hon arbetar nu som lektor i pedagogik på Konstfack.

